

**Κείμενα
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας**

Γ΄ Γυμνασίου

Τόμος 3ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Παναγιώτης Καγιαλής, *Αναπληρωτής Καθηγητής*
του Ελληνικού Ανοιχτού Πανεπιστημίου
Χριστίνα Ντουνιά, *Επίκουρη Καθηγήτρια*
του Πανεπιστημίου Κρήτης
Θεοδώρα Μέντη, *Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός*
Β/θμιας Εκπ/σης

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Έλλη Φιλοκύπρου, *Λέκτορας του Πανεπ/μίου Αθηνών*
Ελευθέριος Καριάτογλου, *Σχολικός Σύμβουλος*
Χρυσούλα Δελή, *Φιλολόγος Εκπ/κός Β/θμιας Εκπ/σης*

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Δέσποινα Μπαλιάμη – Στεφανάκου, *Φιλολόγος*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χρυσούλα Βέικου, *Σύμβουλος του Παιδαγ. Ινστιτούτου*

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Ασημίνα Αναγνωστοπούλου, *Φιλολόγος Εκπαιδευτικός*
Β/θμιας Εκπ/σης

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Νίκος Ναυρίδης, *Ζωγράφος*

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΔΙΑΣΚΕΥΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΟΡΑΣΗΣ

Ομάδα εργασίας

Αποφ. 16158/6-11-06 και 75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Παναγιώτης Καγιαλής Χριστίνα Ντουινιά
Θεοδώρα Μέντη**

**Κείμενα
Νεοελληνικής Λογοτεχνίας**

Γ΄ Γυμνασίου

Τόμος 3ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 / Κατηγορία
Πράξεων 2.2.1.α: «Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων βιβλίων και
παραγωγή υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υλικού με
βάση το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από το Ευρωπαϊκό
Κοινωνικό Ταμείο και 25% από εθνικούς πόρους.**

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Με τον τρόπο του Γ.Σ.

Ιδιαίτερα γνωστό από τον εναρκτήριο στίχο του, το ποίημα αυτό παρουσιάζεται από τον τίτλο του ως «μίμηση ύφους» (à la manière de), με τη διαφορά ότι ο ποιητής εμφανίζεται να μιμείται τον εαυτό του, καθώς τα αρχικά παραπέμπουν στο όνομά του. Το ποίημα αναπτύσσεται με τη μορφή περιδιάβασης σε τουριστικούς και αρχαιολογικούς τόπους της μεσοπολεμικής Ελλάδας και εστιάζεται στα αισθήματα αλλοτρίωσης, απραξίας και στασιμότητας, που αποδίδουν τη σχέση των ανθρώπων με τον τόπο, το παρελθόν, τους γύρω τους αλλά και τον εαυτό τους.

Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει.
Στο Πήλιο μέσα στις καστανιές
το πουκάμισο του Κενταύρου
γλιστρούσε μέσα στα φύλλα
για να τυλιχτεί στο κορμί μου
καθώς ανέβαινα την ανηφόρα
κι η θάλασσα μ' ακολουθούσε
ανεβαίνοντας κι αυτή σαν τον υδράργυρο θερμομέτρου
ώσπου να βρούμε τα νερά του βουνού.
Στη Σαντορίνη αγγίζοντας νησιά που βουλιάζαν
ακούγοντας να παίζει ένα σουραύλι*
κάπου στις αλαφρόπετρες
μου κάρφωσε το χέρι στην κουπαστή
μια σαΐτα τιναγμένη ξαφνικά
από τα πέρατα μιας νιότης βασιλεμένης.*

* σουραύλι: φλογέρα * βασιλεμένη: περασμένη

Στις Μυκήνες σήκωσα τις μεγάλες πέτρες
και τους θησαυρούς των Ατρείδων
και πλάγιασα μαζί τους
στο ξενοδοχείο της «Ωραίας Ελένης του Μενελάου»·
χάθηκαν μόνο την αυγή που λάλησε η Κασσάντρα
μ' έναν κόκορα κρεμασμένο στο μαύρο λαιμό της.
Στις Σπέτσες στον Πόρο και στη Μύκονο
με χτίκιασαν* οι βαρκαρόλες.*
Τι θέλουν όλοι αυτοί που λένε
πως βρίσκονται στην Αθήνα ή στον Πειραιά;
Ο ένας έρχεται από τη Σαλαμίνα
και ρωτάει τον άλλο μήπως «έρχεται εξ Ομονοίας»
«Όχι έρχομαι εκ Συντάγματος» απαντά
κι είν' ευχαριστημένος
«βρήκα το Γιάννη και με κέρασε ένα παγωτό».
Στο μεταξύ η Ελλάδα ταξιδεύει
δεν ξέρουμε τίποτε δεν ξέρουμε πως είμαστε ξέμπαρκοι*
όλοι εμείς
δεν ξέρουμε την πίκρα του λιμανιού
σαν ταξιδεύουν όλα τα καράβια·
περιγέλαμε εκείνους που τη νιώθουν.

Παράξενος κόσμος που λέει πως βρίσκεται στην Αττική
και δε βρίσκεται πουθενά·
αγοράζουν κουφέτα για να παντρευτούνε
κρατούν «σωσίτριχα»* φωτογραφίζονται

* χτίκιασαν: ταλαιπώρησαν, βασάνισαν

* βαρκαρόλες: τραγούδια που συνηθίζουν οι

βενετσιάνοι γονδολιέρηδες * ξέμπαρκοι: ναυτικοί που
δεν έχουν μπαρκάρι, άνεργοι

* σωσίτριχα: φάρμακα για την τριχόπτωση

ο άνθρωπος που είδα σήμερα
καθισμένος σ' ένα φόντο με πιτσούνια
και με λουλούδια
δέχονταν το χέρι του γερο-φωτογράφου
να του στρώνει τις ρυτίδες
που είχαν αφήσει στο πρόσωπό του
όλα τα πετεινά τ' ουρανού.

Στο μεταξύ η Ελλάδα ταξιδεύει ολοένα ταξιδεύει
κι αν «ορώμεν ανθούν πέλαγος Αιγαίον νεκρούς»*
είναι εκείνοι που θέλησαν να πιάσουν
το μεγάλο καράβι με το κολύμπι
εκείνοι που βαρέθηκαν να περιμένουν
τα καράβια που δεν μπορούν να κινήσουν
την ΕΛΣΗ τη ΣΑΜΟΘΡΑΚΗ τον ΑΜΒΡΑΚΙΚΟ.
Σφυρίζουν τα καράβια τώρα που βραδιάζει στον Πειραιά
σφυρίζουν ολοένα σφυρίζουν
μα δεν κουνιέται κανένας αργάτης*
καμιά αλυσίδα δεν έλαμψε βρεμένη
στο στερνό φως που βασιλεύει
ο καπετάνιος μένει μαρμαρωμένος
μες στ' άσπρα και στα χρυσά.

Όπου και να ταξιδέψω η Ελλάδα με πληγώνει
παραπετάσματα βουνών αρχιπέλαγα γυμνοί γρανίτες...
Το καράβι που ταξιδεύει το λένε ΑΓ ΩΝΙΑ 937.

Α/π Αυλίσ, περιμένοντας να ξεκινήσει.
Καλοκαίρι 1936

Γ. Σεφέρης, Ποιήματα, Ίκαρος

* ορώμεν ... νεκρούς: βλέπουμε ν' ανθίζει νεκρούς το Αιγαίο * αργάτης: βαρούλκο που ανελκύει ή ποντίζει την άγκυρα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Σε ποιες περιοχές της Ελλάδας αναφέρεται ο ομιλητής του ποιήματος; Γιατί επιλέγει ειδικά αυτές;
- 2** Τι νομίζετε ότι φανερώνουν οι φράσεις «έρχεται εξ Ομονοίας» και «έρχομαι εκ Συντάγματος» για τους ομιλητές τους;
- 3** Γιατί νομίζετε ότι ο ποιητής αφήνει αμετάφραστο το παράθεμα από τον Αγαμέμνονα του Αισχύλου («ορώμεν ... νεκροίς», στ. 35);
- 4** Σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής παρουσιάζει τη σχέση της νεότερης Ελλάδας με την αρχαία.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ♦ Μελετήστε στο βιβλίο της Ιστορίας τα ιστορικά γεγονότα του 1936 και ελέγξτε αν η κατάσταση και το κλίμα που δίνει στο ποίημα του ο Σεφέρης αντιστοιχεί στη σύγχρονη του ιστορική πραγματικότητα.

Γιάννης Ψυχοπαίδης,
Πορτρέτο Γ. Σεφέρη

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Τρία χαϊκού

Το χαϊκού είναι γιαπωνέζικη στιχουργική μορφή, που έγινε αρκετά δημοφιλής στη Δύση από τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα. Πρόκειται για επιγράμματα 17 συλλαβών, που διαιρούνται σε τρεις ανομοιοκατάληκτους στίχους (5, 7 και 5 συλλαβών).

ΙΑ΄

Πού να μαζεύεις
τα χίλια κομματάκια
του κάθε ανθρώπου.

ΙΕ΄

Βουλιάζει ο κόσμος
κρατήσου, θα σ' αφήσει
μόνο στον ήλιο.

ΙΣΤ΄

Γράφεις·
το μελάνι λιγότεψε
η θάλασσα πληθαίνει.

Γ. Σεφέρης, Ποιήματα, Ίκαρος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποιο είναι το κυρίαρχο αίσθημα σε κάθε ποίημα;
- 2 Δοκιμάστε να εντοπίσετε σε κάθε ποίημα μια παράδοξη εικόνα και να την ερμηνεύσετε. Σε τι νομίζετε ότι συμβάλλει η ανελαστική πειθαρχία που προϋποθέτει η μορφή του χαϊκού;
- 3 Γράψτε και εσείς τρία χαϊκού.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΕΦΕΡΗΣ

Ομιλία στη Στοκχόλμη

Στην ομιλία του στη Στοκχόλμη, κατά την τελετή απονομής του βραβείου Νόμπελ (το Δεκέμβριο του 1963), ο Σεφέρης συνοψίζει τις πεποιθήσεις του, αφενός για την άμεση και αδιάσπαστη συνέχεια της ελληνικής γλώσσας (και ευρύτερα της ελληνικής ηθικής συνείδησης) από την αρχαιότητα ως τη σημερινή εποχή και αφετέρου για την αναγκαιότητα και τη λειτουργία της ποίησης στο σύγχρονο κόσμο.

Τούτη την ώρα αισθάνομαι πως είμαι ο ίδιος μια αντίφαση. Αλήθεια, η Σουηδική Ακαδημία έκρινε πως η προσπάθειά μου σε μια γλώσσα περιλάλητη επί αιώνες, αλλά στην παρούσα μορφή της περιορισμένη, άξιζε αυτή την υψηλή διάκριση. Θέλησε να τιμήσει τη γλώσσα μου, και να – εκφράζω τώρα τις ευχαριστίες μου σε ξένη γλώσσα.* Σας παρακαλώ να μου δώσετε τη συγγνώμη που ζητώ πρώτα πρώτα από τον εαυτό μου.

Ανήκω σε μια χώρα μικρή. Ένα πέτρινο ακρωτήριο στη Μεσόγειο, που δεν έχει άλλο αγαθό παρά τον αγώνα του λαού του, τη θάλασσα, και το φως του ήλιου. Είναι μικρός ο τόπος μας, αλλά η παράδοσή του είναι τεράστια και το πράγμα που τη χαρακτηρίζει είναι ότι μας παραδόθηκε χωρίς διακοπή. Η ελληνική γλώσσα δεν έπαψε ποτέ της να μιλιέται. Δέχτηκε τις αλλοιώσεις που δέχεται καθετί ζωντανό, αλλά δεν παρουσιάζει

* εκφράζω... γλώσσα: η ομιλία του ποιητή γράφτηκε και δόθηκε στα γαλλικά. Η παρούσα μορφή είναι μεταφρασμένη από τον ίδιο.

κανένα χάσμα. Άλλο χαρακτηριστικό αυτής της παράδοσης είναι η αγάπη της για την ανθρωπιά· κανόνας της είναι η δικαιοσύνη. Στην αρχαία τραγωδία, την οργανωμένη με τόση ακρίβεια, ο άνθρωπος που ξεπερνά το μέτρο πρέπει να τιμωρηθεί από τις Ερινύες. Ο ίδιος νόμος ισχύει και όταν ακόμη πρόκειται για φυσικά φαινόμενα: «Ήλιος ουχ υπερβήσεται μέτρα» λέει ο Ηράκλειτος· «ει δε μη, Ερινύες μιν Δίκης επίκουροι εξευρήσουσιν».*

Συλλογίζομαι πως δεν αποκλείεται ολωσδιόλου να ωφεληθεί ένας σύγχρονος επιστήμων, αν στοχαστεί τούτο το απόφθεγμα* του Ίωνα φιλοσόφου. Όσο για μένα συγκινούμαι παρατηρώντας πως η συνείδηση της δικαιοσύνης είχε τόσο πολύ διαποτίσει την ελληνική ψυχή, ώστε να γίνει κανόνας και του φυσικού κόσμου. Και ένας από τους διδασκάλους μου, των αρχών του περασμένου αιώνα, γράφει: «... θα χαθούμε, γιατί αδικήσαμε...».* Αυτός ο άνθρωπος ήταν αγράμματος· είχε μάθει να γράφει στα τριάντα πέντε χρόνια της ηλικίας του. Αλλά στην Ελλάδα των ημερών μας, η προφορική παράδοση πηγαίνει μακριά στα περασμένα όσο και η γραπτή. Το ίδιο και η ποίηση. Είναι για μένα σημαντικό το γεγονός ότι η Σουηδία θέλησε να τιμήσει και τούτη την ποίηση και όλη την ποίηση γενικά, ακόμη και όταν αναβρύζει* ανάμεσα σ' ένα λαό περιορισμένο.

* Ήλιος ... εξευρήσουσιν: δεν πρέπει ο Ήλιος να ξεπερνάει το μέτρο· διαφορετικά, οι ίδιες οι Ερινύες θα προσφερθούν ως βοηθοί της Δικαιοσύνης

* απόφθεγμα: σύντομος λόγος με καθολικό κύρος

* «...θα χαθούμε, γιατί αδικήσαμε...»: Ο Σεφέρης αναφέρεται στο Μακρυγιάννη, ο οποίος όμως αποδίδει τη συγκεκριμένη φράση σε έναν Τούρκο μπέη

* αναβρύζει: πηγάζει

Γιατί πιστεύω πως τούτος ο σύγχρονος κόσμος όπου ζούμε, ο τυραννισμένος από το φόβο και την ανησυχία, τη χρειάζεται την ποίηση. Η ποίηση έχει τις ρίζες της στην ανθρώπινη ανάσα – και τι θα γινόμα-σαν, αν η πνοή μας λιγόστευε; Είναι μια πράξη εμπιστοσύνης – κι ένας Θεός το ξέρει αν τα δεινά μας δεν τα χρωστάμε στη στέρηση εμπιστοσύνης.

Παρατήρησαν, τον περασμένο χρόνο, γύρω από τούτο το τραπέζι, την πολύ μεγάλη διαφορά ανάμεσα στις ανακαλύψεις της σύγχρονης επιστήμης και στη λογοτεχνία· παρατήρησαν πως ανάμεσα σ' ένα αρχαίο ελληνικό δράμα και ένα σημερινό η διαφορά είναι λίγη. Ναι, η συμπεριφορά του ανθρώπου δε μοιάζει να έχει αλλάξει βασικά. Και πρέπει να προσθέσω πως νιώθει πάντα την ανάγκη ν' ακούει τούτη την ανθρώπινη φωνή που ονομάζουμε ποίηση. Αυτή τη φωνή που κινδυνεύει

Ο Γιώργος Σεφέρης παίρνει το βραβείο Νόμπελ από το βασιλιά της Σουηδίας

να σβήσει κάθε στιγμή από στέρηση αγάπης και ολοένα ξαναγεννιέται. Κυνηγημένη, ξέρει πού να 'βρει καταφύγιο· απαρνημένη, έχει το ένστικτο να πάει να ριζώσει στους πιο απροσδόκητους τόπους. Γι' αυτή δεν υπάρχουν μεγάλα και μικρά μέρη του κόσμου. Το βασίλειό της είναι στις καρδιές όλων των ανθρώπων της γης. Έχει τη χάρη ν' αποφεύγει πάντα τη συνήθεια, αυτή τη βιομηχανία. Χρωστώ την ευγνωμοσύνη μου στη Σουηδική Ακαδημία, που ένιωσε αυτά τα πράγματα· που ένιωσε πως οι γλώσσες, οι λεγόμενες περιορισμένης χρήσης, δεν πρέπει να καταντούν φράχτες, όπου πνίγεται ο παλμός της ανθρώπινης καρδιάς· που έγινε ένας Άρειος Πάγος ικανός: να κρίνει με αλήθεια επίσημη την άδικη μοίρα της ζωής,
– για να θυμηθώ το Σέλλεϋ,* τον εμπνευστή, καθώς μας λένε, του Αλφρέδου Νομπέλ, αυτού του ανθρώπου που μπόρεσε να εξαγοράσει την αναπόφευκτη βία με τη μεγαλοσύνη της καρδιάς του.

Σ' αυτό τον κόσμο, που ολοένα στενεύει, ο καθένας μας χρειάζεται όλους τους άλλους. Πρέπει ν' αναζητήσουμε τον άνθρωπο, όπου και να βρίσκεται.

Όταν, στο δρόμο της Θήβας, ο Οιδίπους συνάντησε τη Σφίγγα κι αυτή του έθεσε το αίνιγμά της, η απόκρισή του ήταν: ο άνθρωπος. Τούτη η απλή λέξη χάλασε το τέρας. Έχουμε πολλά τέρατα να καταστρέψουμε. Ας συλλογιστούμε την απόκριση του Οιδίποδα.

Γ. Σεφέρης, Δοκιμές, τόμ. 2, Ίκαρος

* Σέλλεϋ: Άγγλος ποιητής

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Γιατί πιστεύετε ότι ο Σεφέρης αναφέρεται στην προσωπική του βράβευση ως βράβευση της ελληνικής γλώσσας;
- 2** Ποια είναι, σύμφωνα με τον ποιητή, η σημασία της ποίησης στο σύγχρονο κόσμο;
- 3** Δοκιμάστε να συγκρίνετε την εικόνα της Ελλάδας και των σύγχρονων κατοίκων της σε αυτό το κείμενο με την αντίστοιχη εικόνα που υποβάλλει το ποίημα «Με τον τρόπο του Γ.Σ.». Πού βρίσκεται η διαφορά; Σε τι νομίζετε ότι οφείλεται;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Διαβάστε τα ανθολογημένα ποιήματα του Σεφέρη (και ακούστε τις ηχογραφημένες αναγνώσεις τους, πολλές με τη φωνή του ποιητή) στο διαδικτυακό τόπο του Σπουδαστηρίου Νέου Ελληνισμού (<http://www.snhell.gr/lakeim.html>). Ακούστε επίσης συνεντεύξεις του Σεφέρη και την ηχογραφημένη δήλωση του κατά της δικτατορίας, στο διαδικτυακό τόπο του BBC (<http://www.bbc.co.uk/greek/seferis.shtml>).

Σχέδιο του Ι. Μόραλη

ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΣ

Τριαντάφυλλα στο παράθυρο

Το κείμενο προέρχεται από τη συλλογή Υψικάμινος με την έκδοση της οποίας, το 1935, ο Α. Εμπειρικός εισήγαγε τον υπερρεαλισμό στην Ελλάδα. Αναφέρεται στην αγάπη ως διαχρονική αξία της ανθρώπινης ύπαρξης και ύψιστο προορισμό της ζωής.

Σκοπός της ζωής μας δεν είναι η χαμέρπεια.*

Υπάρχουν απειράκις ωραιότερα πράγματα και απ' αυτήν την αγαλματώδη παρουσία του περασμένου έπους. Σκοπός της ζωής μας είναι η αγάπη. Σκοπός της ζωής μας είναι η ατελεύτητη μάζα* μας. Σκοπός της ζωής μας είναι η λυσιτελής* παραδοχή της ζωής μας και της καθεμιάς ευχής εν παντί τόπω εις πάσαν στιγμήν εις κάθε ένθερμον αναμόχλευσιν* των υπαρχόντων. Σκοπός της ζωής μας είναι το σεσημασμένον δέρας* της υπάρξεώς μας.

Α. Εμπειρικός, Υψικάμινος, Άγρα

* **χαμέρπεια**: ευτέλεια, μικροί και ασήμαντοι στόχοι (όπως τα ερπετά χάμω στη γη)

* **ατελεύτητη μάζα**: αιώνια ύλη

* **λυσιτελής**: ωφέλιμη, χρήσιμη

* **αναμόχλευσις**: ανακίνηση

* **σεσημασμένον δέρας**: δέρμα που φέρει επάνω του αποτυπώματα

AMOUR AMOUR
Andreas Embiricos

Εξώφυλλο ποιητικής συλλογής του Εμπειρικού

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Τι ορίζεται ως σκοπός της ζωής μας και γιατί;
- 2 Ποιες εκφραστικές και συντακτικές ιδιαιτερότητες παρατηρείτε στο κείμενο; Τι επιδιώκει να πετύχει μέσα από αυτές ο ποιητής;
- 3 Τι σημαίνει «η λυσιτελής παραδοχή της ζωής μας» και πώς συσχετίζεται αυτός ο σκοπός με την προτεινόμενη ηθική στάση;
- 4 Νομίζετε ότι το κείμενο του Εμπειρικού μπορεί να θεωρηθεί ποίημα; Για ποιους λόγους;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Κάθε επιστήμη μελετά με συγκεκριμένο τρόπο την έννοια και την αξία της ζωής. Απευθυνθείτε στους καθηγητές της θεολογίας, της Βιολογίας, της Φυσικής και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής και ζητήστε τους να δώσουν μια σύντομη απάντηση στο ερώτημα

«Ποιος είναι ο σκοπός της ζωής» σύμφωνα με την επιστήμη τους. Συγκεντρώστε τις απαντήσεις τους και φτιάξτε ένα συνθετικό κείμενο για το κρίσιμο ερώτημα που διατυπώσατε.

Νίκος Χατζηκυριάκος-Γκίκας, Στέγες και αετοί

ΝΙΚΟΣ ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ

Μπολιβάρ

Το απόσπασμα που ακολουθεί ανήκει στην ποιητική σύνθεση του Νίκου Εγγονόπουλου Μπολιβάρ. Ένα ελληνικό ποίημα, το οποίο γράφτηκε στη διάρκεια της Κατοχής, το χειμώνα του 1942-1943, κυκλοφόρησε αρχικά σε χειρόγραφο αντίγραφο, διαβάστηκε σε συγκεντρώσεις αντιστασιακού χαρακτήρα και δημοσιεύτηκε το 1944. Πρόκειται για ένα μεγάλο συνθετικό ποίημα, με υπερρεαλιστικά στοιχεία και με περιεχόμενο που αναφέρεται σε εθνικό απελευθερωτικούς αγώνες. Κεντρικό πρόσωπο του ποιήματος είναι ο Σίμων Μπολιβάρ, πολιτικός και στρατιωτικός ηγέτης σε πολλά απελευθερωτικά κινήματα των λαών της Νότιας Αμερικής (1810-1830) ενάντια στους Ισπανούς κατακτητές.

Μπολιβάρ! Κράζω τ' όνομά σου ξαπλωμένος
στην κορφή του βουνού Έρε,
Την πιο ψηλή κορφή της νήσου Ύδρας.
Από δω η θέα εκτείνεται μαγευτική μέχρι των νήσων
του Σαρωνικού, τη Θήβα,
Μέχρι κει κάτω, πέρα απ' τη Μονεβασιά,
το τρανό Μισίρι,
Αλλά και μέχρι του Παναμά, της Γκουατεμάλα,
της Νικαράγουα,
του Οντουράς, της Αϊτής, του Σαν Ντομίνγκο,
της Βολιβίας,
της Κολομβίας, του Περού, της Βενεζουέλας, της Χιλής,
της Αργεντινής, της Βραζιλίας, Ουρουγουάη,
Παραγουάη, του Ισημερινού,
Ακόμη και του Μεξικού.

Μ' ένα σκληρό λιθάρι χαράζω τ' όνομά σου
πάνω στην πέτρα,
να 'ρχονται αργότερα οι άνθρωποι να προσκυνούν.
Τινάζονται σπίθες καθώς χαράζω
—έτσι ήτανε, λεν, ο Μπολιβάρ— και παρακολουθώ
Το χέρι μου καθώς γράφει, λαμπρό μέσα στον ήλιο.

Είδες για πρώτη φορά το φως στο Καρακάς.
Το φως το δικό σου,
Μπολιβάρ, γιατί ως να 'ρθεις η Νότια Αμερική ολόκληρη
ήτανε βυθισμένη στα πικρά σκοτάδια.
Τ' όνομά σου τώρα είναι δαυλός αναμμένος,
που φωτίζει την Αμερική,
και τη Βόρεια και τη Νότια, και την οικουμένη!
Οι ποταμοί Αμαζόνιος και Ορινόκος πηγάζουν
από τα μάτια σου.

Τα ψηλά βουνά έχουν τις ρίζες στο στέρνο σου,
Η οροσειρά των Άνδεων είναι η ραχοκοκαλιά σου.

Στην κορφή της κεφαλής σου, παλληκαρά, τρέχουν
τ' ανήμερα άτια και τ' άγρια βόδια,
Ο πλούτος της Αργεντινής.
Πάνω στην κοιλιά σου εκτείνονται οι απέραντες φυτείες
του καφέ.

Σαν μιλάς, φοβεροί σεισμοί ρημάζουνε το παν,
Από τις επιβλητικές ερημιές της Παταγονίας
μέχρι τα πολύχρωμα νησιά,
Ηφαίστεια ξεπετιούνται στο Περού και ξερνάνε
στα ουράνια την οργή τους,
Σείονται τα χώματα παντού και τρίζουν τα εικονίσματα
στην Καστοριά,
Τη σιωπηλή πόλη κοντά στη λίμνη.
Μπολιβάρ, είσαι ωραίος σαν Έλληνας.

☞ ☞

Σε πρωτοσυνάντησα, σαν ήμουνα παιδί,
σ' ένα ανηφορικό καλντιρίμι* του Φαναριού,
Μια καντήλα στο Μουχλιό* φώτιζε
το ευγενικό πρόσωπό σου.

☞ ☞

Μήπως να 'σαι, άραγες, μια από τις μύριες μορφές
που πήρε, κι άφησε, διαδοχικά, ο Κωνσταντίνος
Παλαιολόγος;*

Ν. Εγγονόπουλος, Μπολιβάρ, Ίκαρος

Νίκος Εγγονόπουλος «Δήλος»

-
- * **καλντιρίμι**: λιθόστρωτος δρόμος
 - * **Μουχλιό**: περιοχή του Φαναριού, στις όχθες του Κεράτιου κόλπου
 - * «**τις μύριες μορφές... Παλαιολόγος**»: αναφορά στη λαϊκή δοξασία ότι ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος δεν έχει πεθάνει και ότι θα ξαναφανεί, για να ελευθερώσει την Κωνσταντινούπολη

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποια είναι η τοπογραφία του ποιήματος και πώς αυτή απεικονίζεται στο σώμα του Μπολιβάρ;
- 2** Γιατί ο Εγγονόπουλος χρησιμοποιεί το παράδειγμα του Νοτιοαμερικανού ήρωα, όταν γράφει το ποίημα Μπολιβάρ κατά τη διάρκεια της Κατοχής;
- 3** Σχολιάστε το στίχο «Μπολιβάρ, είσαι ωραίος σαν Έλληνας», λαμβάνοντας υπόψη την παρακάτω σημείωση/επεξήγηση του Εγγονόπουλου για τη συγκεκριμένη φράση: «Σαν θυμηθεί τον σωκράτειον ορισμό, πως, να είσαι Έλληνας δεν είναι ζήτημα καταγωγής αλλά αγωγής, τότε καταλαβαίνει κανείς σε τι ύψη καλλονής έχει τη δυνατότητα να φθάσει ποτέ ένας Έλλην».
- 4** Εξετάστε πώς διαπλέκεται στο ποίημα η υπερρεαλιστική παρουσίαση του οικουμενικού πόθου για την ελευθερία με την ελληνική ιστορία και τη δημοτική παράδοση.
- 5** Βρείτε αντίστοιχες περιγραφές του Διγενή Ακρίτα σε ακριτικά ή άλλα ηρωικά τραγούδια. Ενδεικτικά παραθέτουμε το παρακάτω απόσπασμα από το οποίο μπορείτε να ξεκινήσετε την έρευνα και το σχολιασμό σας:

Σαν βράχος ειν' οι πλάτες του,
σαν κάστρο η κεφαλή του,
και τα δασιά τα στήθια του
τοίχος χορταριασμένος.

[Σπυρίδων Ζαμπέλιος, «Μονομαχία ηρώων», Άσματα δημοτικά της Ελλάδος, Κέρκυρα 1852, αρ. 135, σ. 700-701].

6 Στα Κ.Ν.Λ. της Β΄ Γυμνασίου ανθολογείται το δοκίμιο του Εγγονόπουλου «Καραγκιόζης. Ένα ελληνικό θέατρο σκιών». Μελετήστε παράλληλα τα δύο κείμενα, για να δείτε πώς αντιλαμβάνεται την έννοια «ελληνικός» ο Εγγονόπουλος.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Γεωγραφίας, εντοπίστε στο χάρτη τους τόπους που αναφέρονται στο απόσπασμα.
- ♦ Συζητήστε με τον καθηγητή της Ιστορίας για τους θρύλους γύρω από τη μορφή του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου και συσχετίστε τους με ιστορικές πηγές για την άλωση της Κωνσταντινούπολης.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

ΤΟ ΑΕΙΟΝ ΕΣΤΙ

Η Γένεση

Στον τρίτο ύμνο της Γενέσεως, από όπου και το απόσπασμα που ακολουθεί, ο ποιητής υμνεί τη δημιουργία των νησιών και της θάλασσας. Οι περιγραφές παραπέμπουν σε εικόνες του αιγαιοπελαγίτικου τοπίου, το οποίο δοξολογείται συχνά στην ποίηση του Οδυσσέα Ελύτη, ο οποίος γεννήθηκε στην Κρήτη και κατάγεται από τη Λέσβο.

Τότε είπε και γεννήθηκεν η θάλασσα
Και είδα και θαύμασα
Και στη μέση της έσπειρε κόσμους μικρούς κατ' εικόνα
και ομοίωσή μου:

Ίππτοι πέτρινοι με τη χαίτη ορθή
και γαλήνιοι αμφορείς
και λοξές δελφινιών ράχες
η Ίος η Σίκινος η Σέριφος η Μήλος
«Κάθε λέξη κι από 'να χελιδόνι
για να σου φέρνει την άνοιξη μέσα στο θέρος» είπε
Και πολλά τα λιόδεντρα
που να κρησάρουν στα χέρια τους το φως
κι ελαφρό ν' απλώνεται στον ύπνο σου
και πολλά τα τζιτζίκια
που να μην τα νιώθεις
όπως δε νιώθεις το σφυγμό στο χέρι σου
αλλά λίγο το νερό
για να το 'χεις Θεό και να κατέχεις τι σημαίνει
ο λόγος του
και το δέντρο μονάχο του
χωρίς κοπάδι

για να το κάνεις φίλο σου
και να γνωρίζεις τ' ακριβό του τ' όνομα
φτενό στα πόδια σου το χώμα
για να μην έχεις πού ν' απλώσεις ρίζα
και να τραβάς του βάθους ολοένα
και πλατύς επάνου ο ουρανός
για να διαβάζεις μόνος σου την απεραντοσύνη.

ΑΥΤΟΣ

ο κόσμος ο μικρός, ο μέγας!

Ο. Ελύτης, Το Άξιον Εστί, Ίκαρος

Τα Πάθη, Ε΄

Στον πέμπτο ψαλμό των Παθών, του δεύτερου μέρους της σύνθεσης Το Άξιον Εστί, ο Οδυσσέας Ελύτης αναδεικνύει τη σημασία της μνήμης στον αγώνα του ελληνικού λαού για την επιβίωση και την ελευθερία του. Τα Πάθη αναφέρονται στον πόλεμο του 1940 και στην οδυνηρή εμπειρία της Κατοχής και παραλληλίζονται με τα πάθη του Χριστού. Η Ανάστασή Του προοικονιάζεται, κατά τον ποιητή, την απελευθέρωση του ελληνικού έθνους και τη δικαίωση των αγώνων του.

Τα θεμέλιά μου στα βουνά
και τα βουνά σηκώνουν οι λαοί στον ώμο τους
και πάνω τους η μνήμη καίει
άκαυτη βάτος.
Μνήμη του λαού μου σε λένε Πίνδο και σε λένε Άθω.
Ταράζεται ο καιρός
κι απ' τα πόδια τις μέρες κρεμάζει
αδειάζοντας με πάταγο τα οστά των ταπεινωμένων.

Ποιοι, πώς, πότε ανέβηκαν την άβυσσο;
Ποιες, ποιων, πόσων οι στρατιές;
Τ' ουρανού το πρόσωπο γυρίζει κι οι εχθροί μου
έφυγαν μακριά.

Μνήμη του λαού μου σε λένε Πίνδο και σε λένε Άθω.

Εσύ μόνη απ' τη φτέρνα τον άντρα γνωρίζεις

Εσύ μόνη απ' την κόψη της πέτρας μιλάς

Εσύ την όψη των αγίων οξύνεις

κι εσύ στου νερού των αιώνων την άκρη σύρεις

πασχαλιάν αναστάσιμη!

Αγγίζεις το νου μου και πονεί το βρέφος της Άνοιξης!

Τιμωρείς το χέρι μου και στα σκότη λευκαίνεται!

Πάντα πάντα περνάς τη φωτιά για να φτάσεις τη λάμψη.

Πάντα πάντα τη λάμψη περνάς

για να φτάσεις ψηλά τα βουνά τα χιονόδοξα.

Όμως τι τα βουνά; Ποιος και τι στα βουνά;

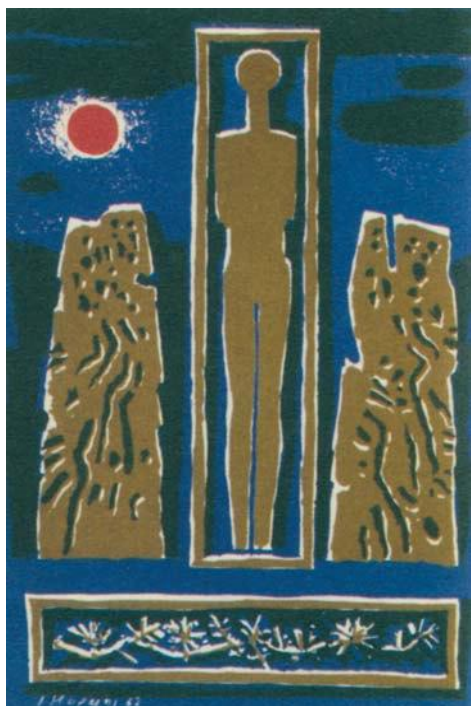
Τα θεμέλιά μου στα βουνά

και τα βουνά σηκώνουν οι λαοί στον ώμο τους

και πάνω τους η μνήμη καίει

άκαυτη βάτος!

Ο. Ελύτης, Το Άξιον Εστί, Ίκαρος

Γιάννης Μόραλης,
Προμετωπίδα στο
βιβλίο του Οδ. Ελύτη
Άσμα ηρωικό και
πένθιμο για το χαμένο
ανθυπολοχαγό της
Αλβανίας

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Υπογραμμίστε τις τελικές προτάσεις του πρώτου ποιήματος και εξετάστε τη λειτουργία τους, σε σχέση με τη δημιουργία του αιγαιοπελαγίτικου τοπίου.
- 2** Βρείτε τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ελληνικού νησιωτικού χώρου που αναφέρονται στο ποίημα.
- 3** «φτενό...ολόένα»: Ερμηνεύστε το μεταφορικό νόημα αυτής της φράσης.
- 4** Εξετάστε τη στίξη του ποιήματος.
- 5** Ποιος είναι ο στίχος που κορυφώνει το θαυμασμό του ποιητή στον ύμνο της Γενέσεως; Ποια εντύπωση σας δημιουργεί;
- 6** Σε ποιο πρόσωπο μιλά ο ποιητής στον ψαλμό των Παθών και σε ποιον απευθύνεται;
- 7** Βρείτε τους στίχους που αναφέρονται στη μνήμη και εξηγήστε το νόημά τους.
- 8** Παρατηρήστε την αρχή και το τέλος του ποιήματος. Πώς ονομάζεται αυτό το σχήμα και τι επιδιώκει με αυτό ο ποιητής;
- 9** «Εσύ μόνη...γνωρίζεις»: Σε ποιον αρχαιοελληνικό μύθο παραπέμπει αυτή η φράση;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Με τη βοήθεια του καθηγητή των θρησκευτικών, βρείτε και σχολιάστε τις φράσεις του κειμένου που παραπέμπουν στην Παλαιά Διαθήκη και ιδιαίτερα στο κεφάλαιο της Γενέσεως.
- ♦ Συγκεντρώστε εικόνες με αιγαιοπελαγίτικα ή ηπειρωτικά ελληνικά τοπία. Φτιάξτε κολάζ και διακοσμήστε την τάξη σας.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

Δώρο ασημένιο ποίημα

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Το φωτόδεντρο και η δέκατη τέταρτη ομορφιά (1971). Η σχέση ποίησης και αλήθειας μέσα σε δύσκολους καιρούς αποτυπώνεται εδώ, καθώς ο ποιητής βρίσκεται αυτοεξόριστος στη Γαλλία, μακριά από την πατρίδα του, που υποφέρει από την επιβολή της στρατιωτικής δικτατορίας.

—
— έρω πως είναι τίποτε όλ' αυτά και πως η γλώσσα
που μιλώ δεν έχει αλφάβητο

☞ ☞

Αφού και ο ήλιος και τα κύματα είναι μια γραφή
συλλαβική που την αποκρυπτογραφείς μονάχα
στους καιρούς της λύπης και της εξορίας

☞ ☞

Κι η πατρίδα μια τοιχογραφία μ' επιστρώσεις
διαδοχικές φράγκικες ή σλαβικές που αν τύχει και
βαλθείς για να την αποκαταστήσεις πας αμέσως
φυλακή και δίνεις λόγο

☞ ☞

Σ' ένα πλήθος Εξουσίες ξένες μέσω της δικής σου
πάντοτε

☞ ☞

Όπως γίνεται για τις συμφορές

☞ ☞

Όμως ας φανταστούμε σ' ένα παλαιών καιρών αλώνι
που μπορεί να 'ναι και σε πολυκατοικία ότι παίζουνε
παιδιά και ότι αυτός που χάνει

☞ ☞

Πρέπει σύμφωνα με τους κανονισμούς
να πει στους άλλους και να δώσει μίαν αλήθεια

☞ ☞

Οπότεν βρίσκονται στο τέλος όλοι
να κρατούν στο χέρι τους ένα μικρό

Δώρο ασημένιο ποίημα.

Ο. Ελύτης, Το φωτόδεντρο
και η δέκατη τέταρτη ομορφιά, Ίκαρος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1 Ποια είναι η γλώσσα «που δεν έχει αλφάβητο»; Ποιος είναι ο τρόπος με τον οποίο «διαβάζει» τον κόσμο ο ποιητής;

2 Από ποια σημεία του κειμένου μπορούμε να καταλάβουμε τα συναισθήματα του ποιητή και τη στάση του απέναντι σε αυτήν τη δύσκολη φάση της ελληνικής ιστορίας;

3 «Όμως ας φανταστούμε...ποίηση»: α) Ποιος είναι αυτός «που χάνει»; β) Ποια είναι η σχέση της ποίησης με την αλήθεια και με ποιον τρόπο μπορούμε να προσεγγίσουμε το νόημα ενός ποιήματος;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

♦ Αναζητήστε στοιχεία για τη στάση των ποιητών την εποχή της δικτατορίας. Πού βρίσκονταν οι γνωστοί ποιητές την εποχή εκείνη, τι έγραφαν και πού δημοσίευαν τα ποιήματά τους;

Γιάννης Τσαρούχης,
από την ποιητική συλλογή
'Ηλιος ο Πρώτος

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Αρχαίο θέατρο

Η επίδραση της ελληνικής αρχαιότητας στη διαμόρφωση της νεοελληνικής ταυτότητας είναι ένα θέμα που έχει απασχολήσει πολλούς λογοτέχνες και στοχαστές. Ο Γ. Ρίτσος, σε μια συμβολική αναπαράσταση της ιστορικής συνέχειας ανάμεσα στον αρχαίο και το νέο ελληνισμό, τοποθετεί ένα νέο Έλληνα στο κέντρο ενός αρχαίου θεάτρου και συσχετίζει την κραυγή εκείνου με την αιώνια αντήχηση του διθυράμβου. Το ποίημα ανήκει στη συλλογή *Μαρτυρίες Α'* (1963).

Όταν, κατά το μεσημέρι, βρέθηκε στο κέντρο
του αρχαίου θεάτρου,
νέος Έλληνας αυτός, ανύποπτος, ωστόσο ωραίος
όπως εκείνοι,
έβαλε μια κραυγή (όχι θαυμασμού· το θαυμασμό
δεν το ένιωσε διόλου, κι αν τον ένιωθε
σίγουρα δε θα τον εκδήλωνε), μια απλή κραυγή
ίσως απ' την αδάμαστη χαρά της νεότητάς του
ή για να δοκιμάσει την ηχητική τού χώρου. Απέναντι,
πάνω απ' τα κάθετα βουνά, η ηχώ αποκρίθηκε –
η ελληνική ηχώ που δε μιμείται ούτε επαναλαμβάνει
μα συνεχίζει απλώς σ' ένα ύψος απροσμέτρητο
την αιώνια ιαχή* του διθυράμβου.*

Ανθολογία Γιάννη Ρίτσου,
επιλογή Χρύσα Προκοπάκη, Κέδρος

* **ιαχή**: κραυγή * **διθύραμβος**: είδος ενθουσιαστικού ποιήματος προς τιμή του Διονύσου, λυρικό–ορχηστρικό τραγούδι

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποια αίσθηση του αρχαίου ελληνικού παρελθόντος έχει ο Νεοέλληνας στο χώρο του αρχαίου θεάτρου;
- 2** Κεντρικό σημείο αναφοράς του ποιήματος είναι η επίδραση του ήχου στο χώρο. Ποια σημασία αποκτά η αντήχηση της κραυγής και γιατί;
- 3** Ποια σκοπιμότητα έχει και τι δηλώνει η παρένθεση στο ποίημα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

♦ Με αφετηρία τη διδασκαλία του αρχαίου δράματος συγκεντρώστε πληροφορίες για την αρχιτεκτονική του αρχαίου θεάτρου και για το ρόλο που έπαιζαν οι θεατρικές παραστάσεις στην αρχαιότητα. Αν είναι εφικτό, οργανώστε μια εκπαιδευτική επίσκεψη σε κάποιο αρχαίο θέατρο, πάρτε θέση στην ορχήστρα του, φωνάξτε δυνατά ή συνομιλήστε με τους συμμαθητές σας. Ακούστε το ηχητικό αποτέλεσμα της φωνής και προσπαθήστε, σε συνεργασία με τον καθηγητή της Φυσικής ή το/τη φιλόλογο, να εξηγήσετε την ακουστική του χώρου.

Το αρχαίο
θέατρο της
Δωδώνης

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

Ρωμιοσύνη

Στο δεύτερο μέρος από το συνθετικό ποίημα Ρωμιοσύνη, που έγραψε ο Ρίτσος μετά την Κατοχή (1945-1947), σκιαγραφούνται παραστατικά καθημερινές σκηνές του ελληνικού καλοκαιριού (φυσικό περιβάλλον, αγροτικές εργασίες, καθημερινή ζωή), στις οποίες αποτυπώνεται δραματικά ο πόνος του εθνικού διχασμού, που τα χρόνια εκείνα ταλαιπωρούσε την Ελλάδα.

Κάθε που βραδιάζει με το θυμάρι τσουρουφλισμένο*
στον κόρφο της πέτρας*
είναι μια σταγόνα νερού που σκάβει από παλιά
τη σιωπή ως το μεδούλι*
είναι μια καμπάνα κρεμασμένη στο γερο-πλάτανο
που φωνάζει τα χρόνια.

Σπίθες λαγοκοιμούνται μες στη χόβολη* της ερημιάς
κι οι στέγες συλλογιούνται το μαλαματένιο* χνούδι
στο πάνω χείλι του Αλωνάρη* –
κίτρινο χνούδι σαν τη φούντα του καλαμποκιού
καπνισμένο απ' τον καημό της δύσης.

-
- * τσουρουφλισμένο: καμένο από τον ήλιο
 - * στον κόρφο της πέτρας: το στήθος, εδώ μεταφορικά
 - * μεδούλι: μυελός των οστών
 - * χόβολη: σβησμένη φωτιά, θερμή στάχτη
 - * μαλαματένιο: χρυσό * Αλωνάρης: Ιούλιος

Η Παναγιά πλαγιάζει στις μυρτιές
με τη φαρδιά της φούστα λεκιασμένη απ' τα σταφύλια.
Στο δρόμο κλαίει ένα παιδί και του αποκρίνεται
απ' τον κάμπο
η προβατίνα που 'χει χάσει τα παιδιά της.

Ίσκιος στη βρύση. Παγωμένο το βαρέλι.
Η κόρη του πεταλωτή με μουσκεμένα πόδια.
Απάνου στο τραπέζι το ψωμί κι η ελιά,
μες στην κληματαριά ο λύχνος του αποσπερίτη*
και κει ψηλά, γυρίζοντας στη σούβλα του,
ευωδάει ο γαλαξίας
καμένο ξύγκι, σκόρδο και πιπέρι.

Α, τι μπρισίμι* αστέρι ακόμα θα χρειαστεί
για να κεντήσουν οι πευκοβελόνες
απάνου στην καψαλισμένη* μάντρα του καλοκαιριού
«κι αυτό θα περάσει»,
πόσο θα στίψει ακόμα η μάνα την καρδιά της
πάνου απ' τα εφτά σφαγμένα παλικάρια της
ώσπου να βρει το φως το δρόμο του στην ανηφόρα
της ψυχής της.

Τούτο το κόκαλο που βγαίνει από τη γης
μετράει οργιά–οργιά* τη γης και τις κόρδες*
του λαγούτου
και το λαγούτο αποσπερίς με το βιολί ως το χάραμα

* ο λύχνος του αποσπερίτη: αχνό φως από το μακρινό
πλανήτη Αφροδίτη (Έσπερος), που εμφανίζεται
πρώτος το βράδυ και χάνεται τελευταίος το πρωί
(Αυγερινός) * μπρισίμι: μεταξωτή κλωστή

* καψαλισμένη: καμένη από τον ήλιο ή τη φωτιά

* οργιά: μέτρο μήκους * κόρδες: χορδές

καημό–καημό το λεν στα δυοσμαρίνια*

και στους πεύκους
και ντιντινίζουν στα καράβια τα σκοινιά σα λύρες
κι ο ναύτης πίνει πικροθάλασσα στην κούπα
του Οδυσσέα.

Α, ποιος θα φράξει* τότες τη μπασιά * και ποιο
σπαθί θα κόψει το κουράγιο
και ποιο κλειδί θα σου κλειδώσει την καρδιά που
με τα δυο θυρόφυλλά της διάπλατα
κοιτάει του Θεού τ' αστροπερίχυτα περβόλια;

Γ. Ρίτσος, Ρωμιοσύνη, Κέδρος

* δυοσμαρίνια: αρωματικά φυτά

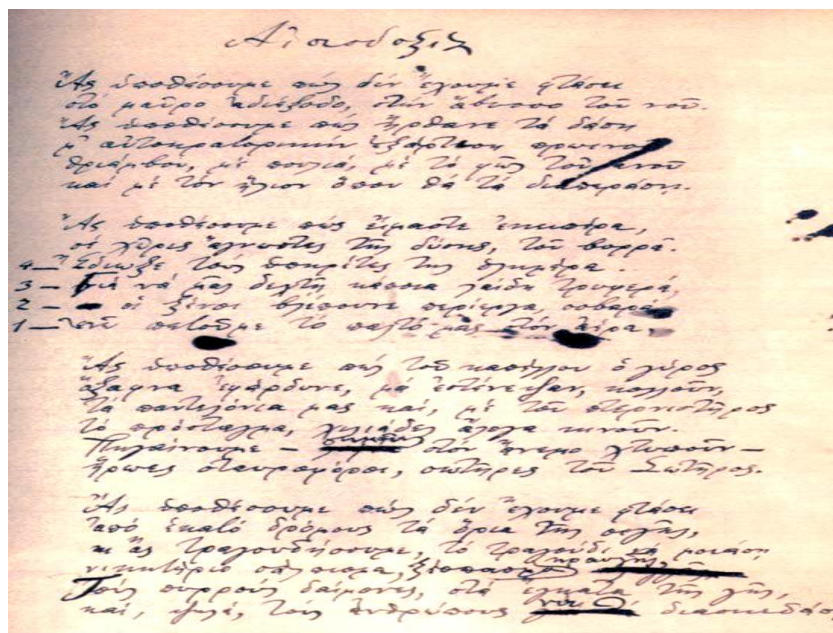
* θα φράξει: θα κλείσει * μπασιά: είσοδος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Φτιάξτε έναν κατάλογο με τα πρόσωπα που εμφανίζονται στο ποίημα, αντιστοιχίζοντάς τα με τις ενέργειες που τους αποδίδει ο ποιητής. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε στη ζωή τους;
- 2** Ποια γνωρίσματα του ελληνικού τοπίου προβάλλει ο ποιητής και γιατί;
- 3** Τι υποδηλώνει η χρήση του στίχου σε εισαγωγικά στην πέμπτη στροφή;
- 4** Ποιο ρόλο έχουν και σε ποιον φαίνεται να απευθύνονται οι συνεχείς ερωτήσεις στην τελευταία στροφή;
- 5** Συγκρίνετε τη θεματική, τη γλώσσα και τις εικόνες του ποιήματος με τα αποσπάσματα από Το Άξιον Εστί του Ελύτη. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε ανάμεσα στα δύο συνθετικά ποιήματα;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Σε ποια χρονική περίοδο της ελληνικής ιστορίας αναφέρεται η Ρωμιοσύνη; Εντοπίστε τους σχετικούς προσδιορισμούς που δίνει στο απόσπασμα ο ποιητής και συζητήστε με τον καθηγητή της Ιστορίας για τον τρόπο που ο ποιητής αναφέρεται στη σύγχρονή του ιστορική πραγματικότητα.
- ◆ Μεγάλο μέρος της Ρωμιοσύνης και του Άξιον Εστί έχει μελοποιηθεί από το Μίκη Θεοδωράκη. Ακούστε τα τραγούδια και παρακολουθήστε τη μουσική απόδοση του ποιημάτων και εξηγήστε τη μεγάλη απήχηση αυτών των έντεχνων τραγουδιών στο ευρύ κοινό. Σχολιάστε επίσης την αναφορά σε μουσικά όργανα στην προτελευταία στροφή του αποσπάσματος της Ρωμιοσύνης .

Χειρόγραφο του Γιάννη Ρίτσου
από την ποιητική σύνθεση Επιτάφιος

ΝΙΚΟΣ ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ

Kuro Siwo

Η δύσκολη αλλά γοητευτική ζωή των ναυτικών αποτελείτο αυτοβιογραφικό υλικό των ποιημάτων του Ν. Καββαδία. Στο «Kuro Siwo» τα στοιχεία αυτά διαπλέκονται γύρω από μια μακρινή ερωτική μορφή, η μνήμη της οποίας συντροφεύει τις μοναχικές ώρες του ποιητή. Το ποίημα προέρχεται από τη συλλογή Πούσι (1947).

Πρώτο ταξίδι έτυχε ναύλος* για το Νότο
δύσκολες βάρδιες,* κακός ύπνος και μαλάρια.*
Είναι παράξενα της Ίντιας τα φανάρια
και δεν τα βλέπεις, καθώς λένε, με το πρώτο.

☪ ☪

Πέρ' απ' τη γέφυρα του Αδάμ, στη Νότιο Κίνα,
χιλιάδες παραλάβαινες τσουβάλια σόγια.
Μα ούτε στιγμή δεν ελησμόνησες τα λόγια
που σου 'πανε μιαν κούφια ώρα στην Αθήνα.

☪ ☪

Στα νύχια μπαίνει το κατράμι* και τ' ανάβει,
χρόνια στα ρούχα το ψαρόλαδο μυρίζει,
κι ο λόγος της μες στο μυαλό σου να σφυρίζει,
«ο μπούσουλας* είναι που στρέφει ή το καράβι;»

☪ ☪

* ναύλος: μισθωμένο δρομολόγιο

* βάρδιες: υπηρεσίες που εκτελούνται με εναλλαγή των εργαζομένων * μαλάρια: είδος μεσογειακού πυρετού

* κατράμι: πίσσα

* μπούσουλας: ναυτική πυξίδα

Νωρίς μπατάρισε * ο καιρός κι έχει χαλάσει.
Σκατζάρισες,* μα σε κρατά λύπη μεγάλη.
Απόψε ψόφησαν οι δυο μου παπαγάλοι
κι ο πίθηκος που 'χα με κούραση γυμνάσει.*

Η λαμαρίνα!... * η λαμαρίνα όλα τα σβήνει.
Μας έσφιξε το Kuro Siwo* σα μια ζώνη
κι εσύ κοιτάς ακόμη πάνω απ' το τιμόνι,
πώς παίζει ο μπούσουλας καρτίνι* με καρτίνι.

Ν. Καββαδίας, Πούσι, Κέδρος

-
- * **μπατάρισε ο καιρός:** άλλαξε
 - * **σκατζάρω:** αλλάζω βάρδια
 - * **γυμνάζω:** εκπαιδεύω
 - * **λαμαρίνα:** σίδερο
 - * **Kuro Siwo:** θερμό θαλάσσιο ρεύμα του Βόρειου Ειρηνικού Ωκεανού
 - * **καρτίνι:** ναυτικός όρος, το τέταρτο του ρόμβου

Αφίσα της εθνικής ατμοπλοίας (Αρχείο Ε.Λ.Ι.Α.)

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποια στοιχεία από τη ζωή των ναυτικών ενσωματώνει στο ποίημά του ο Καββαδίας; Σε ποιο στοιχείο αναφέρεται περισσότερο και γιατί;
- 2** Ποιες εμπειρίες αποκομίζει από το πρώτο ταξίδι του ο αφηγητής; Ποιες από αυτές κινούν το ενδιαφέρον σας και γιατί;
- 3** Τι πετυχαίνει με την εκτεταμένη χρήση ναυτικού λεξιλογίου ο ποιητής; Τι είναι ο μπούσουλας και ποια λειτουργία έχει στο ποίημα;
- 4** Πιθανολογήστε σχετικά με τα λόγια που δεν μπορεί να λησμονήσει ο ποιητής και αιτιολογήστε την ψυχική του διάθεση.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Ο Θάνος Μικρούτσικος έχει μελοποιήσει πολλά ποιήματα του Ν. Καββαδία στο δίσκο του Ο Σταυρός του Νότου. Ακούστε τα τραγούδια και γράψτε ένα μικρό κείμενο, όπου θα εκθέτετε την προσωπική σας άποψη για το μουσικό τους άκουσμα.

ΦΡΑΝΤΣ ΚΑΦΚΑ

Ποσειδώνας

Στο σύντομο διήγημά του ο Κάφκα αποτυπώνει με ειρωνικό τρόπο τους διαλογισμούς του Ποσειδώνα σχετικά με τη ζωή και την εργασία του. Ο θεός της θάλασσας, αν και πλήρως ταυτισμένος με το ρόλο του, έχει κι αυτός τα παράπονά του: δεν μπορεί να ξεφύγει από το έργο του και να πάει μια εκδρομή.

Ο Ποσειδώνας καθόταν στο γραφείο του και λογάριαζε.

Η διακυβέρνηση όλων των υδάτων του κόσμου τον έκανε να δουλεύει ασταμάτητα. Θα μπορούσε να έχει όση βοήθεια ήθελε, και είχε αρκετή, επειδή όμως είχε πάρει πολύ σοβαρά τα καθήκοντά του, λογάριαζε τα πάντα ακόμα μια φορά, κι έτσι κανείς δεν μπορούσε να τον βοηθήσει ικανοποιητικά. Κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι του 'κανε κέφι να δουλεύει. Προσπαθούσε να τελειώσει, επειδή ήταν υποχρεωμένος.

Μα φυσικά και είχε προσπαθήσει να βρει μια πιο χαρούμενη εργασία –αυτή ήταν η έκφρασή του–, αλλά πάντοτε, όταν του γινόντουσαν διάφορες προτάσεις, γινόταν φανερό ότι τίποτα δεν του ταίριαζε τόσο καλά όσο τα μέχρι τώρα καθήκοντά του. Εκτός αυτού, ήταν πάρα πολύ δύσκολο να βρεθεί κάτι άλλο για κείνον. Ήταν απίθανο να του ανατεθεί μια ορισμένη θάλασσα. Εξάλλου, η δουλειά που θα έκανε τότε δεν θα ήταν απλώς μικρότερη, αλλά ευτελής.

Ο Μεγάλος Ποσειδώνας δεν μπορούσε ν' αναλάβει παρά μονάχα μια πολύ υψηλή θέση. Κι αν του πρόσφερε κανείς μια θέση έξω από τα νερά του, και μόνο στην ιδέα αρρώσταινε, η θεϊκή του αναπνοή κοβόταν

Νίκος Αγγελίδης, Το σκάφος

και το σεβάσμιο στήθος του έτρεμε. Παρ' όλ' αυτά κανείς δεν έπαιρνε τις δυσκολίες του στα σοβαρά.

Όταν ένας ισχυρός παραπονείται, πρέπει κανείς, ακόμα και στην πιο απελπιστική κατάσταση, να δείχνει ότι κάνει μια προσπάθεια. Στην πραγματικότητα, κανένας δεν μπορεί να σκεφτεί ν' απαλλάξει τον Ποσειδώνα από τα καθήκοντά του. Από την αρχή της αρχής ήταν ο Ποσειδώνας ο θεός της θάλασσας κι είναι υποχρεωμένος να παραμείνει, ακόμα κι αν δεν του γουστάρει. Πιο πολύ απ' όλα εξοργίζεται –κι αυτό προξενεί κυρίως τη δυσαρέσκειά του σε σχέση με τη θέση του– όταν αντιλαμβάνεται την ιδέα που έχουν οι άλλοι γι' αυτόν, ότι συνέχεια κόβει βόλτες πάνω στα κύματα κρατώντας την τρίαινά του.

Αντί γι' αυτό, κάθεται στο βυθό του Ωκεανού και λογαριάζει ασταμάτητα.

Μονάχα ένα ταξίδι, που έκανε πού και πού για να συναντήσει το Δία, ήταν η μοναδική παύση στη ρουτίνα του, ένα ταξίδι από το οποίο επέστρεφε κάθε φορά εξοργισμένος. Έτσι δεν είχε μπορέσει να δει τη θάλασσα σχεδόν καθόλου, μονάχα όταν βιαστικά πετούσε προς τον Όλυμπο, και ποτέ δεν την είχε ταξιδέψει από

τη μια άκρη στην άλλη. Φρόντιζε να λέει ότι περιμένει την καταστροφή του κόσμου, τότε θα μπορούσε να βρει μια στιγμή ησυχίας, έτσι ώστε λίγο πριν το τέλος, καθώς θα έριχνε μια τελευταία ματιά στους λογαριασμούς, θα μπορούσε να κάνει ένα μικρό ταξιδάκι, μια τόση δα εκδρομούλα.

Φ. Κάφκα, Η σιωπή των σειρήνων,
μτφρ. Γ. Κώνστας, Ζαχαρόπουλος

Μαξ Ερνστ, Το συμπόσιο των θεών

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Πώς παρουσιάζει ο Κάφκα τον Ποσειδώνα; Σε ποια σημεία της περιγραφής του επιμένει ιδιαίτερα και γιατί;
- 2** Για ποιους λόγους «κανένας δεν μπορεί να σκεφτεί να απαλλάξει τον Ποσειδώνα από τα καθήκοντά του»;
- 3** Ποιο φαίνεται να είναι το αδιέξοδο που αντιμετωπίζει ο Ποσειδώνας και πώς σκέφτεται να αντιδράσει;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Διαλέξτε ένα επάγγελμα που θα θέλατε να ασκείτε ή φανταστείτε ότι διευθύνετε μια μεγάλη επιχείρηση. Ποια προβλήματα πιστεύετε ότι θα αντιμετωπίσετε στη ζωή και στην εργασία σας εξαιτίας των επαγγελματικών σας υποχρεώσεων; Συζητήστε το θέμα στην τάξη στο μάθημα του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού.

Φραντς Κάφκα (1883-1924)

Γερμανόφωνος Τσέχος συγγραφέας, εβραϊκής καταγωγής, από τους σημαντικότερους της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Τα κείμενά του είναι μοντέρνα και προβάλλουν κυρίως τις έννοιες της αλλοτρίωσης και της υπαρξιακής αγωνίας που βασανίζει το σύγχρονο άνθρωπο.

Γνωστότερα έργα του: Η Δίκη, Η Μεταμόρφωση, Η αποικία των τιμωρημένων, Ο Πύργος κ.ά.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

Η διαδήλωση

Στο μυθιστόρημα *Αργώ* (1933) ο Γιώργος Θεοτοκάς αποτυπώνει την ταραγμένη ατμόσφαιρα του μεσοπολέμου, τις ιδέες και την ψυχολογία των νέων, τα όνειρα και τις φιλοδοξίες τους. Στο απόσπασμα που ακολουθεί παρακολουθούμε τη σύγκρουση των διαδηλωτών με το στρατό, ύστερα από ένα στρατιωτικό πραξικόπημα.

Ο Μανόλης κατέβηκε μοναχός του από την οδό Ομήρου στην οδό Ακαδημίας και βρήκε πλήθος φοιτητές μαζεμένους ανάμεσα στο Πανεπιστήμιο και τη Νομική Σχολή. Με τις πρώτες τουφεκιές, είχανε συγκεντρωθεί αυθόρμητα στα Προπύλαια και στην πλατεία του Πανεπιστημίου, μα η χωροφυλακή, που φρουρούσε τη λεωφόρο Πανεπιστημίου, τους έδιωξε αποκεί και μεταφέρθηκαν στην οδό Ακαδημίας. Εκεί μπορούσαν να θορυβούν με περισσότερη άνεση κι αν ερχόντανε οι αντλίες η υποχώρηση θα ήταν πιο εύκολη προς τα στενά της Νεάπολης. Ο Μανόλης αντάμωσε, μες στο νεανικό αυτό πλήθος, πολλούς φίλους και γνωστούς του της *Αργώς** και άλλους, που μαζεύτηκαν τριγύρω του, σαν να περίμεναν απ' αυτόν κάποιο σύνθημα.

Μερικοί προσπαθούσαν να ξεσηκώσουν τους φοιτητές εναντίον των προαιωνίων εχθρών τους, των αστυνομικών οργάνων, έτσι για να γίνει ντόρος,* για να γελάσουμε, για να δείξουμε ποιοι είμαστε «εμείς οι νέοι». Μα γενικά οι νέοι δεν είχαν όρεξη για ταραχές

* *Αργώ*: φοιτητικός σύλλογος της Νομικής Σχολής

* ντόρος: φασαρία

εκείνην τη μέρα, νιώθοντας την κρισιμότητα και τους κινδύνους των γεγονότων. Ήταν όμως όλοι τους πολύ νευριασμένοι και ερεθισμένοι, από τους θορύβους και την ατμόσφαιρα της μάχης, και πρόθυμοι για ιδεολογικές εκδηλώσεις. Ένιωθαν πολύ δυνατά την ανάγκη να εκφράσουν την ύπαρξή τους, να πούνε κι αυτοί το παρών – η νέα γενεά της Ελλάδας, τα μελλούμενα του έθνους. Δεν ήξεραν βέβαια τι ακριβώς συνέβαινε ολόγυρά τους μήτε τι ακριβώς ζητούσαν. Μα, τόπο στους νέους(!) ωστόσο. Δεν ταίριαζε να μείνουν έξω από το παιχνίδι.

Μερικοί πιο θερμόαιμοι πιαστήκανε μπράτσο κι αρχίσανε να κατεβαίνουν στην οδό Ακαδημίας προς την πλατεία του Κάνιγκ (μονάχα από κείνην τη μεριά ο δρόμος ήταν ελεύθερος), σέρνοντας πίσω τους ένα κομμάτι του πλήθους, ίσαμε καμιά διακοσαριά παιδιά, και τραγουδώντας τον εθνικό ύμνο:

Απ' τα κόκαλα βγαλμένη
των Ελλήνων τα ιερά.
Και σαν πρώτα ανδρειωμένη
χαίρε, ω χαίρε, Ελευθερία!

Ο τραγουδιστός αυτός περίπατος ήτανε μια διέξοδος για τη νευρική της νεολαίας αυτής. Κάμποσοι προσπαθούσαν να συνοδεύσουν τον ύμνο, άλλοι τραγουδούσαν άλλα πράγματα, ό,τι τους ερχότανε στο νου, άλλοι φώναζαν ή γελούσαν ή πειραζόντανε αναμεταξύ τους. Ο Μανόλης κι οι φίλοι του βρέθηκαν μες στο ρεύμα της μικροδιαδήλωσης δίχως να το καταλάβουν. Γρήγορα προστέθηκαν στους φοιτητές περίεργοι διαβάτες και πολλά χαμίνια,* που είναι πάντα παρόντα όπου γίνεται ντόρος. Στις ώρες αυτές, μόλις

* χαμίνια: παιδιά του δρόμου

σχηματιστεί ένας μικρός ανθρώπινος πυρήνας, μαγνητίζει, θαρρείς, όλα τα ανήσυχα στοιχεία από τριγύρω. Όταν ο πυρήνας βαδίζει και φαίνεται σα να έχει ένα σκοπό, πολλοί ακολουθούν, χωρίς να ξέρουνε πού πάνε, μόνο και μόνο γιατί αισθάνονται την ανάγκη να ακολουθήσουν κάτι, οτιδήποτε. Σαν έφτασε στην πλατεία του Κάνιγκ, η διαδήλωση είχε γίνει αρκετά επιβλητική κι έμοιαζε πολύ σίγουρη για τον εαυτό της, και σαν να επιδίωκε σκοπούς πολύ συγκεκριμένους. Χωρίς κανένα δισταγμό, αυθόρμητα, τράβηξε ίσια μπροστά της, στην οδό Βερανζέρου, διασχίζοντας τους δρόμους των Πατησίων και της Τρίτης Σεπτεμβρίου. Όλοι σα να ένιωθαν πως η Ομόνοια ήταν επικίνδυνη και την περνούσαν αλάργα.*

Κοντά στον παλιό Σταθμό του Λαυρίου, ο Μανόλης ξεχώρισε, μες στο θόρυβο που σήκωνε η διαδήλωση, μια γνώριμη φωνή. Στράφηκε και αναγνώρισε, πίσω του, μες στο πλήθος, το Λίνο Νοταρά, το μικρό αδερφό του Αλέξη. Ξεσκούφωτος, κατακόκκινος, λαχανιασμένος, ο έφηβος ξεφώνιζε ολοένα:

– Ζήτω η Επανάσταση!

Έμοιαζε έξαλλος, σα να μην έβλεπε τίποτα ολόγυρά του. Πού βρέθηκε ο Λίνος εκεί μέσα;

Ο Μανόλης δεν μπόρεσε να τον πλησιάσει. Το πλήθος τον έσπρωχνε ορμητικά εμπρός, τον έσπρωχνε και τον μαγνήτιζε κι αυτόν και τους άλλους όλους που το αποτελούσαν – το πλήθος, σαν μια συνισταμένη όλων των ορμών των μελών του, δύναμη ανώτερη από τις θελήσεις τους και χειραφετημένη απ' αυτές, που τους δέσποζε όλους από ψηλά και τους έσερνε κάπου, με αλύγιστη αποφασιστικότητα, δίχως κανείς να ξέρει πού.

* την περνούσαν αλάργα: απομακρύνονταν από την πλατεία

Στην πρώτη γραμμή, κάμποσοι διαδηλωτές είχαν σηκώσει ψηλά τα μπαστούνια τους. Τα έβλεπες, από πίσω, παραταγμένα απάνω από τα κεφάλια, σα μια σειρά πάσαλοι, μπηγμένοι μες στο ανθρωπομάζεμα, που κουνιόντανε νευρικά κι όλο τραβούσαν μπροστά, ακατάσχετα, μες σ' ένα σύννεφο σκόνης. Η σειρά αυτή των μπαστουνιών σε έσερνε πίσω της, άθελά σου, κι η πίεση του πλήθους, που την προκαλούσε η έλξη της πρώτης γραμμής, την έσπρωχνε την πρώτη γραμμή ολοένα πιο δυνατά και την ανάγκαζε να επιταχύνει την πορεία της. Έτσι κυλούσε η διαδήλωση από μόνη της.

– Ζήτω η Επανάσταση!

Ο εθνικός ύμνος, τα τραγούδια, τα γέλια, είχανε κοπάσει ολότελα. Τώρα μονάχα ένα απειλητικό μουγκρητό έβγαινε από την ορμή του πλήθους, κάποια άναρθρη, μα τόσο γνώριμη βοή καταστροφής. –Κάτω όλα! όλα! Να τα σπάσουμε όλα!– Κάποια ένστικτα είχαν λυτρωθεί και δεν άκουαν πια καμιά λογική. Κι ολόγυρα, παντού, μες στο λαμπρό φως της Αθήνας, το τουφεκίδι.

Σχεδόν ασυνείδητα, σερνόμενη ορμητικά από τον ίδιο τον εαυτό της, η αυθόρμητη αυτή διαδήλωση πέρασε από τους ερημικούς και σιωπηλούς δρόμους του Βερανζέρου και του Μάρνη και ξεμπούκαρε, από ένα στενό, στην οδό Αγίου Κωνσταντίνου. Μα εκεί κοντοστάθηκε, διστάζοντας, για μια στιγμή, αν έπρεπε να τραβήξει εμπρός ή πίσω. Μια άλλη διαδήλωση ανέβαινε προς την Ομόνοια, αλλά με ύφος πολύ διαφορετικό. Οι άνθρωποι, που την αποτελούσαν, ασφαλώς ήξεραν τι ζητούσαν.

Η νέα αυτή διαδήλωση ήτανε σιωπηλή σχεδόν και αργή, μα πιο σφιχτοδεμένη, πιο στερεή στα πόδια της. Τα πρόσωπα των μελών της σφιγμένα, τραχιά, αποφασισμένα, θαρρείς, για το καθετί. Στην πρώτη γραμμή ήτανε μερικές γυναίκες ντυμένες οι περισσότερες

με μαύρα, νέες ακόμα, αδύνατες, παθιασμένες, κοιτάζοντας ίσια μπροστά με βλέμμα ανέκφραστο, σαν υπνωτισμέ-νες. Ανάμεσά τους ξεχώριζες το Δαμιανό Φραντζή, που βάδιζε σαν αρχηγός, και δίπλα του το Δημητρό Μαθιό-πουλο, το φοιτητή απ' τα Καλάβρυτα. Ένα θωρακισμέ-νο αυτοκίνητο τους συνόδευε, το ίδιο που είχε κατακτή-σει ο λαός, λίγες ώρες πριν, κοντά στην Ομόνοια, και γρήγορα είχε πέσει στα χέρια των κομμουνιστών. Μια κόκκινη σημαία ανέμιζε απάνω τους. Ο Μανόλης Σκυριανός την είδε κι ανατρίχιασε.

Η κόκκινη σημαία, μες στο ξεσηκωμένο πλήθος, μες στην ατμόσφαιρα της μάχης και στο ακατάπαυστο τουφεκίδι, ανάδινε ξαφνικά μίαν ένταση τρομαχτική – σα να τελείωσαν ξαφνικά τα αστεία και τα ψέματα, η αμεριμνησία των καλοκαθισμένων κοινωνιών, οι θεσμοί, οι καθιερωμένες αξίες, η φρασεολογία της ρουτίνας, και ξυπνούσε, άγρια και ακατάσχετα, κάτω από τον καταγάλανο, ανοιξιάτικο ουρανό, και καταχτού-σε μονομιάς τα πάντα, κάποια ωμή ακατάβλητη πραγματικότητα, πάντοτε παρούσα και παντού, μα που πάσχιζαν όλοι να ξεχάσουνε την ύπαρξή της, και τώρα επιτέλους ερχότανε η ώρα να πει κι αυτή το λόγο της, βουβαίνοντας κάθε άλλη φωνή.

– Ζήτω η Επανάσταση!

Το κόκκινο, θαρρείς, κυριαρχούσε κιόλας σ' όλην την πόλη, διαλύοντας κάθε άλλο χρώμα, χτυπητά, τυφλωτικά, θριαμβευτικά, με μια κρύα λαμπρότητα, που του έσφιγγε την καρδιά. Το χρώμα του αίματος. Τη σημαία την κρατούσε ο Δημητρός Μαθιόπουλος σφιχτά με τα δυο χέρια και με τη φωτιά στην ψυχή.

Ύστερα από την πρώτη στιγμή του δισταγμού, η διαδήλωση των φοιτητών διαλύθηκε μονομιάς. Στη θέα της κόκκινης σημαίας, οι περισσότεροι υποχώρησαν

σα να είχανε δει ξαφνικά την καρμανιόλα,* στημένη στη μέση του δρόμου. Μα κάμποσοι έτρεξαν να σμίξουν τους κομμουνιστές. Ο Μανόλης, που είχε ξαναβρεί τη θέλησή του, έτρεξε μαζί τους, για να προλάβει κάποιο κακό που προαισθανότανε. Το βλέμμα του γύρευε το Λίνο, μα βρέθηκε ξαφνικά, πρόσωπο με πρόσωπο, μπροστά στο Δαμιανό Φραντζή. Τον άρπαξε από τους ώμους;

– Πού πάτε, ρώτησε, αναγνωρίζοντας κιόλας κάτω από την κόκκινη σημαία αρκετούς συντρόφους του της Αργώς.

– Άφησέ με!, πρόσταξε ο άλλος ξερά και τινάχτηκε, για να ελευθερώσει τους ώμους του.

Ένας κυματισμός του πλήθους τους χώρισε. Ο Λίνος ήτανε στην πρώτη γραμμή. Η κομμουνιστική διαδήλωση, φουσκωμένη τώρα κι ερεθισμένη από την ξαφνική προσθήκη των νέων μελών της, κουνήθηκε προς την Ομόνοια πιο γοργά και πιο απειλητικά. Από τα στόματα των γυναικών αντήχησε ένας γνώριμος, απλοϊκός, μα τόσο δραματικός σκοπός, που δέσποζε* σε λίγο όλους τους άλλους θορύβους, βγαλμένος από εκατοντάδες στήθια, φανατικός παιάνας* μίσους και πίστης:

Ξυπνάτε, απόκληροι του κόσμου,
της πείνας δούλοι, της σκλαβιάς!
Το κράτος ρίξτε των τυράννων
εσείς, οι γιοι της εργατιάς!

Όλη αυτή η σκηνή βάσταξε μόλις μερικές στιγμές. Αμέσως κατόπι ο Μανόλης είδε να ξεπροβάλλουν από την Ομόνοια αρκετοί πεζοναύτες με εφ' όπλου λόγχη

* καρμανιόλα: λαιμητόμος * δέσποζε: κυριαρχούσε

* παιάνας: πολεμικό τραγούδι

και τα τουφέκια στημένα απάνω στη διαδήλωση. Έπιαναν όλο το πλάτος του δρόμου. Στάθηκαν σε καμιά πενηνταριά μέτρα και κοίταξαν τη διαδήλωση, που στάθηκε και τους κοίταζε κι αυτή. Άλλοι πεζοναύτες ακολουθούσαν πιο μακριά. Ένας νέος αξιωματικός του ναυτικού, λυγερός και αυθάδης, με κάτασπρο αστραφτερό πηλήκιο, κρατώντας στο χέρι μοναχά τα άσπρα γάντια του, προχώρησε ανάμεσα στα δυο στρατόπεδα και μίλησε προς το πλήθος κοφτά και προσταχτικά:

– Σας διατάζω να διαλυθείτε αμέσως, ειδημή* θα κάνω χρήση των όπλων.

Για μια στιγμή δεν κουνήθηκε κανείς στην οδό Αγίου Κωνσταντίνου. Ύστερα ένας πυροβολισμός αντήχησε μέσ' από το πλήθος. Είχε τραβήξει ο Δαμιανός, ξερός, χλωμός σαν το κερι, δαγκάνοντας βαθιά τα χείλια του, που ματώσανε. Έτσι του ήρθε εκείνην τη στιγμή, να προκαλέσει το ανεπανόρθωτο μια ώρα αρχύτερα, να γίνει ό,τι γίνει, προτού προφτάσει κανείς να πτοηθεί,* τώρα που ήτανε ζεστά τα πράματα κι η ορμή του πλήθους έμοιαζε ακατάβλητη. Ο νέος αξιωματικός σωριάστηκε μονοκόμματος μες στη σκόνη, σφίγγοντας γερά τα γάντια του. Οι ναύτες χωρίς κανένα πρόσταγμα έκαναν πυρ όλοι μαζί.

Μονομιάς η μάχη άναψε στα γερά από τις δυο μεριές. Η διαδήλωση μουγκρίζοντας σαν λαβωμένο ζώο, μαζεύτηκε ορμητικά μες στις πάροδες.* Οι πιο τολμηροί, και δεν ήτανε λίγοι, αποκρίθηκαν στους ναύτες, από τις γωνιές των δρόμων, με βροχή πιστολιές. Το αυτοκίνητο όμως δεν μπόρεσε να κουνηθεί από τη θέση του μήτε χρησίμεψε στους στασιαστές. Ο οδηγός του σκοτώθηκε

* ειδημή: διαφορετικά * να πτοηθεί: να υποχωρήσει από φόβο ή δειλία * πάροδες: τα στενά δρομάκια

με την πρώτη ομοβροντία κι έπεσε μπρούμυτα απάνω στη μηχανή του. Δεν είχε προφτάσει να κλείσει το θώρακα και βρέθηκε ξεσκέπαστος. Οι άλλοι επιβάτες του αυτοκινήτου φαίνεται πως δεν ήξεραν καλά να χρησιμοποιήσουν τα όπλα του. Οι ναύτες τους προφτάσανε πριν βγούνε και τους λογχίσανε στον τόπο. Κατόπι ταμπουρωθήκανε εκεί μέσα και βάλανε μπροστά τα πολυβόλα προς όλες τις μεριές.

Η αψιμαχία* αυτή βάσταξε πέντε λεφτά της ώρας και κόπασε* ολότελα αμέσως ύστερα. Ο δρόμος κι οι πάροδες ερημώθηκαν από τους διαδηλωτές και δεν ακούστηκε άλλος πυροβολισμός από κείνην τη μεριά, παρά μονάχα τα βογγητά των λαβωμένων, που σερνόντανε δώθε–κείθε μες στη σκόνη, κι οι βιαστικές προσταγές των αξιωματικών.

Στη μέση του δρόμου, ακριβώς ανάμεσα στο Εθνικό Θέατρο και στην εκκλησιά του Αγίου Κωνσταντίνου, είχε πέσει νεκρός ο Δημητρός Μαθιόπουλος. Το αίμα έτρεχε άφθονο από διάφορες μεριές του χοντρού σώματός του. Λίγο παραπέρα κείτονταν ανάσκελα ο Λίνος Νοταράς, με μια τρύπα ανάμεσα στα φρύδια.

Γ. Θεοτοκάς, Αργώ, τόμ. 1,
Βιβλιοπωλείον της Εστίας

* **αψιμαχία**: μικρή σύγκρουση

* **κόπασε**: σταμάτησε

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Πώς παρουσιάζει τη νεολαία και ποια χαρακτηριστικά της προσδίδει σε αυτό το απόσπασμα ο Γ. Θεοτοκάς;
- 2** Τι εκπροσωπούν οι δύο ομάδες διαδηλωτών; Ποιες είναι οι διαφορές τους και με ποιον τρόπο τελικά ενώνονται;
- 3** Εντοπίστε τα σχόλια ή τις σκέψεις του αφηγητή, αφού λάβετε υπόψη σας σε ποιο πρόσωπο γίνεται η αφήγηση.
- 4** Ποια είναι τα πρόσωπα που δρουν στο απόσπασμα αυτό; Να τα παρουσιάσετε, προσδιορίζοντας την ιδεολογική τους στάση με βάση τα στοιχεία του κειμένου.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ♦ Βρείτε πληροφορίες σχετικά με τη δικτατορία της 21ης Απριλίου και την αντίδραση των φοιτητών σε αυτήν (διαδηλώσεις, διαμαρτυρίες, εξεγέρσεις κ.ά.).

Αλέξης Ακριθάκης,
Σιωπή του μετάλλου

Μ. ΚΑΡΑΓΑΤΣΗΣ

Ένας Ρώσος συνταγματάρχης στη Λάρισα

Το απόσπασμα που ακολουθεί προέρχεται από το μυθιστόρημα του Μ. Καραγάτση Ο συνταγματάρχης Λιάπκιν (1933), το οποίο έχει ως θέμα την προσαρμογή ενός εξόριστου Ρώσου συνταγματάρχη στην ελληνική πραγματικότητα και ειδικά στην κοινωνική ζωή μιας επαρχίας.

Ηταν ένας άντρας ως πενήντα χρόνων, ένας κολοσσός. Το ύψος του έφτανε τα δύο μέτρα. Πλάτες φαρδιές, πόδια και χέρια πελώρια, αναλογίες αρμονικές – ούτ' ένα δράμι ξύγκι περιττό. Ξανθός και ροδοκόκκινος, δεν είχε ακόμα δοκιμάσει το ηλιόκαμα του ελληνικού ουρανού. Παρουσιάστηκε στη Σχολή με στολή εκστρατείας συνταγματάρχη του ποτέ ρωσικού τσαρικού στρατού, πολύ κακοπαθιασμένη. Μια πανάθλια βαλίτσα κρεμόταν απ' το φοβερό χέρι του. Μπαίνοντας στο γραφείο του κ. Διευθυντού στάθηκε προσοχή χτυπώντας τα σπιρούνια, χαιρέτησε στρατιωτικά και αυτοπαρουσιάστηκε:

– Comte David Borissitch Liapkine, ex colonel de reserve de l' Armee russe, ex proprietaire foncier!*

Μιλούσε τα γαλλικά με τη γνωστή τραγουδιστή προφορά των Ρώσων. Τα σταχτιά του μάτια, αγαθά και διαπεραστικά μαζί, κοιτούσαν τον κ. Διευθυντή με ειλικρίνεια. Το αράδιασμα τόσων τίτλων αντήχησε

* **Comte ... foncier !:** Κόμης Νταβίντ Μπορίσιτς Λιάπκιν, πρώην αντισυνταγματάρχης του Ρωσικού Στρατού, πρώην κτηματίας!

παράξενα μες στους γυμνούς τοίχους του μισοσκότεινου γραφείου· ιδιαίτερα τα δυο «ex», που ειπώθηκαν με έμφαση για τις πρώην καταστάσεις που δηλούσαν. Ύστερ' από πολύμηνη παραμονή στην Αθήνα, στο άδροσο και βουνίσιο πλαίσιο της Αττικής, ο Λιάπκιν ανάσαινε κάποιον αλλιώτικον αέρα στο θεσσαλικό κάμπο, πιο γνώριμο κι αγαπητό. Είδε χωράφια ισόπεδα, απέραντα, σκεπασμένα με βλαστερά δημητριακά· αντίκρισε ένα ποτάμι πλατύ, που κυλούσε άφθονο νερό ανάμεσα σε δασωμένους όχτους· οσμίστηκε το αφύπρινό νότισμα του νιόφυτου σταριού. Και μέσα σε τούτο το μεγάλο και γόνιμο κάμπο, το καλοστεκούμενο συγκρότημα της Γεωργικής Σχολής του 'φερε στη μνήμη εικόνες της πατρίδας. Κάποια φωνή του 'λεγε μέσα του πως εδώ, στη Θεσσαλία, θα περνούσε ζωή ήσυχη, εργατική κι αμέριμνη, παρόμοια περίπου μ' εκείνη που 'ζησε στη Ρωσία. Έτσι, ξαφνιάστηκε πολύ ευχάριστα, όταν άκουσε τον κ. Διευθυντή να του απαντάει ρωσικά.

Αμέσως, ένα ρεύμα συμπάθειας γεννήθηκε ανάμεσα στους δυο αυτούς ανθρώπους. Ο Λιάπκιν ακούμπησε τη βαλίτσα του, έβγαλε το πηλήκιό του και κάθισε σε μια βαθιά πολυθρόνα. Έλαμπε από ευχαρίστηση η αυστηρά αγαθή μορφή του. Και μέσα στη μισόφωτη και δροσερή κάμαρα –ένα γραφείο προχειροβαλμένο, ανθρώπων που ζουν πιότερο στο ύπαιθρο– ο κ. Διευθυντής κι ο νέος Επιστάτης συνομίλησαν.

– Μιλάτε ρωσικά σαν Ρώσος, είπε ο Λιάπκιν.

– Διόλου περίεργο. Η οικογένειά μου ήταν εγκαταστημένη στην Οδησσό. Γεννήθηκα και πέρασα εκεί τα πρώτα 18 χρόνια της ζωής μου. Τέλειωσα το ρωσικό Γυμνάσιο. Ύστερα πήγα στη Γαλλία, όπου σπούδασα γεωπόνος· και κατέληξα στην Ελλάδα, την πατρίδα μου. Διορίστηκα στην Γεωργικήν Υπηρεσία

και τοποθετήθηκα στη διεύθυνση της Σχολής. Είναι χρόνια τώρα που έχω σειρά να μετατεθώ στην Αθήνα· μα δεν το θέλω. Η γραφειοκρατία του Υπουργείου δεν μου λέει τίποτα. Αγαπώ τη Σχολή, τη Λάρισα, τη Θεσσαλία με το καρπερό χώμα. Μου αρέσει να ζω κοντά στη γη, να την κάνω να δίνει πλούσιο καρπό. Κάτι περισσότερο: επιθυμώ, αυτή την αγάπη μου για τη γη, να τη μεταδώσω στους μαθητές μου...

– Δεν νοσταλγείτε τη Ρωσία;

– Τη Ρωσία την αγαπώ, όσο τουλάχιστο κι εσείς.

Αλλά...

Η μορφή του Λιάπκιν σκοτείνιασε:

– Η Ρωσία δεν είναι πια εκείνη που γνωρίσατε κι αγαπήσατε. Ένας Θεός ξέρει πόσο θα βαστάξει αυτή η δοκιμασία...

Γίνηκε σιωπή. Ο Λιάπκιν αναστέναξε· και με σύντομες φράσεις διηγήθηκε την ιστορία της ζωής του:

– Κατάγομαι από παλιά φαμίλια,* που κρατάει απ' τους βογιάρους.* Τα χτήματά μας –πολλά χωράφια, γερό εισόδημα– βρίσκονταν στο κυβερνείο του Καζάν. Τα φρόντιζε ο πατέρας μου. Εγώ ήθελα να γίνω στρατιωτικός, και μπήκα στη Σχολή Ευελπίδων της Μόσχας. Ο μεγαλύτερος αδερφός μου –ο Αλέξαντρος Μπορίσιτς– διορίστηκε στο Υπουργείο Οικονομικών κι έφτασε σε ανώτερη θέση. Ήμουν λοχαγός, όταν κηρύχτηκε ο πόλεμος με την Ιαπωνία. Πολέμησα στη Μαντζουρία, πληγώθηκα βαριά, παρ' ολίγο να πεθάνω. Θέλησε ο Ύψιστος και γιατρεύτηκα· μα η ψυχή μου πικράθηκε αγιάτρευτα από την κατάντια της Ρωσίας. Αποστρατεύθηκα με το βαθμό του ταγματάρχη κι αποτραβήχτηκα στα χτήματά μου, μαζί με τη γυναίκα

* φαμίλια: οικογένεια

* βογιάροι: ρώσοι ευγενείς μεγαλοκτηματίες

και το κοριτσάκι μου. Αγάπησα τη γη, έμαθα την τέχνη να την κάνω να καρπίζει... Δυο χρόνια πιο ύστερα πέθανε η γυναίκα μου. Απόμεινα μόνος με την κόρη μου, τη Λιούμπιτς. Κλείστηκα στο κονάκι μου*, στην ερημιά· εξόν απ' τους μουζίκους* μου, άλλον άνθρωπο δεν έβλεπα...

Αναστέναξε ξανά· και συνέχισε:

– Μόλις κηρύχτηκε ο πόλεμος, με ανεκάλεσαν στην ενέργεια, με το βαθμό του αντισυνταγματάρχη. Το 1916 προβιβάστηκα. Πολέμησα τίμια στην ανατολική Πρωσία και τη Γαλικία. Τίμια κι απελπισμένα, γιατί έβλεπα την μπόρα να 'ρχεται. Ήρθε και με σάρωσε. Οι φαντάροι μου με χτύπησαν, μου ξήλωσαν τις επωμίδες, μ' έδιωξαν... Προσπάθησα να πάω στα χτήματά μου, να βρω την κόρη μου. Δεν μπόρεσα, οι δρόμοι ήσαν κλεισμένοι. Αναγκάστηκα να κατεβώ στην Ουκρανία, όπου έσμιξα με το στρατό του Βράγκελ. Πολέμησα με λύσσα τους μπολσεβίκους,* μαζί με τους Έλληνες και τους Γάλλους. Μα όλα πήγαν χαμένα. Μπάρκαρα στο τελευταίο εγγλέζικο πολεμικό που σάλπαρε απ' την Οδησσό και ξεμπάρκαρα στην Πόλη. Κατόπι ήρθα στην Αθήνα.

– Κι η κόρη σας;, ρώτησε ο κ. Διευθυντής.

– Την έχασα. Δεν ξέρω αν ζει ή αν πέθανε...

Σιωπή καταθλιπτική. Οι κακές θύμησες φτερουγίζουν στην ισκιερή κάμαρα.

– Πώς μπορέσατε να διορισθείτε στη Σχολή;, ρωτάει ο κ. Διευθυντής.

– Φτάνοντας στην Ελλάδα, έπρεπε να βρω κάποιο τρόπο να βγάλω το ψωμί μου. Τι δουλειά μπορεί

* κονάκι: σπίτι * μουζικοί: χωρικοί

* μπολσεβίκοι: μέλη του κομμουνιστικού κόμματος της Ρωσίας που έκαναν την επανάσταση του 1917

να κάνει, σε ξένο τόπο, ένας στρατιωτικός; Σκέφθηκα πως οι γεωπονικές μου γνώσεις, μολονότι πραχτικές, ίσως μου φαίνονταν χρήσιμες. Πήγα λοιπόν στο Υπουργείο Γεωργίας και παρακάλεσα να με διορίσουν οπουδή-ποτε. Ομολογώ πως μου φέρθηκαν πολύ ευγενικά· αλλά, όπως ξέρετε, το Σύνταγμά σας είναι αυστηρό: «Μόνον Έλληνες είναι δεκτοί εις δημοσίας θέσεις». Κατέβαινα απελπισμένος τις σκάλες του Υπουργείου, όταν ακούω να μου μιλούν γαλλικά: «C' est vous, Liapkin? Quelle surprise*». Γυρνώ, και αναγνωρίζω τον παλιό μου φίλο, τον Τριανταφυλλίδη...

– Ο Τριανταφυλλίδης είναι φίλος σας;, ρωτάει ξαφνιασμένος ο κ. Διευθυντής.

– Τον είχα γνωρίσει στο Βισύ το 1912, όπου είχα πάει για το συκώτι μου. Κάναμε πολλή παρέα. Μου είχε πει, τότε, πως ήταν δικηγόρος και πολιτευόμενος.

– Τώρα είναι υπουργός της Γεωργίας...

– Πού θέλατε να το φαντασθώ, αγαπητέ μου; Όπως καταλαβαίνετε, ύστερ' απ' αυτό τα πάντα διορθώθηκαν. Ο Τριανταφυλλίδης με πήρε στο γραφείο του, χτύπησε μερικά κουδούνια και πρόσταξε τους αρμόδιους Διευθυντές, που πρόστρεξαν ολοταχώς, να ξεχάσουν Σύνταγμα και Νόμους και να μου βρουν αμέσως μια καλή θέση μ' ένα καλό μισθό. Έτσι διορίστηκα Επιστάτης του Σταθμού Επιβητόρων Ίππων της Αβερωφείου Γεωργικής Σχολής Λαρίσης. Ομολογώ πως, ούτε όταν ήμουν στις πιο μεγάλες μου δόξες, δεν είχα τόσο μακρύ τίτλο!

Γέλασαν καλόκαρδα· κι ο Λιάπκιν είπε:

– Είναι σκληρό να ξαναρχίζεις τη ζωή σου στα πενήντα... Ο κ. Διευθυντής του 'δωσε κουράγιο:

* C' est vous, Liapkin? Quelle surprise!: Εσείς Λιάπκιν; Τι έκπληξη!

– Εδώ θα ξεκουραστείτε, θα γαληνέψετε. Η δουλειά είναι εύκολη κι ευχάριστη. Θα φροντίσω να σας δοθεί μια καλή κι ευρύχωρη κάμαρα. Η γυναίκα μου κι εγώ θα θεωρήσουμε τιμή τη φιλία σας. Οι συνάδελφοί σας θα σας δεχτούν με πολλή συμπάθεια...

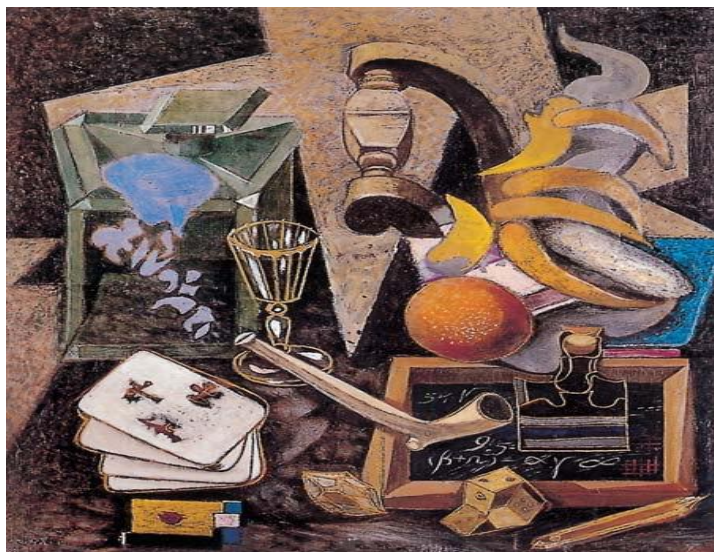
– Ευχαριστώ, μурμουρίσε ο Λιάπκιν με συγκίνηση. Πραγματικά, δε βρίσκω λόγια...

– Λυπάμαι, συνέχισε ο κ. Διευθυντής, που η θέση δεν είναι ανάλογη με τα προσόντα σας. Αλλά, με τον καιρό, θα διορθωθεί κι αυτό...

Ο Λιάπκιν χαμογέλασε:

– Το βασικό είναι να ζει κανείς. Τ' άλλα είναι φιλολογία...

**Μ. Καραγάτσης, Ο συνταγματάρχης Λιάπκιν,
Βιβλιοπωλείον της Εστίας**

**Νίκος Χατζηκυριάκος – Γκίκας,
Νεκρή φύση με τραπουλόχαρτα**

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Εντοπίστε στο κείμενο τα στοιχεία εκείνα που δείχνουν τη δυσκολία ή την ευκολία του συνταγματάρχη Λιάπκιν να προσαρμοστεί στα δεδομένα της ελληνικής πραγματικότητας.
- 2** Εξετάστε την αφηγηματική τεχνική του συγγραφέα, προσέχοντας κυρίως το ρόλο του αφηγητή, τους διάλογους και τις περιγραφές.
- 3** Ο Καραγάτσης, όπως και άλλοι συγγραφείς της δεκαετίας του '30, δίνει μια κοσμοπολίτικη ατμόσφαιρα στην πεζογραφία του. Βρείτε τα στοιχεία που αναδεικνύουν αυτήν τη διάσταση του έργου του και εξετάστε τη λειτουργικότητά τους.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Βρείτε από το βιβλίο της Ιστορίας στοιχεία για την εποχή του μεσοπολέμου.
- ♦ Με αφορμή τις γαλλικές φράσεις του αποσπάσματος, συζητήστε με τον καθηγητή των Γαλλικών για τη θέση της γαλλικής γλώσσας κατά την εποχή του μεσοπολέμου και κατά τη σημερινή εποχή.

Φωτογραφία από την ταινία Καραβάν Σεράι του Τάσου Ψαρρά

ΚΟΣΜΑΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Η γνωριμία με τη Μόνικα

Το απόσπασμα προέρχεται από την *Eroica* (1938), το κατεξοχήν «μυθιστόρημα εφηβείας» της νεοελληνικής λογοτεχνίας. Η υπόθεση του έργου περιστρέφεται γύρω από μια ομάδα εφήβων, που αντιμετωπίζουν για πρώτη φορά τον έρωτα και το θάνατο. Στο απόσπασμα που ακολουθεί ο Αλέκος και ο Λοΐζος διακόπτουν το ομαδικό παιχνίδι τους, γιατί η περικεφαλαία του αρχηγού έπεσε στον κήπο του Γάλλου πρόξενου. Τα δύο παιδιά μπαίνουν κρυφά στον κήπο, όπου γνωρίζουν τη Μόνικα, τη μικρή κόρη του πρόξενου.

Ο Μιχάλης τα χρειάστηκε με τα σχέδια του αρχηγού.

– Βρε συ, βρε, του λέει, είναι το σπίτι του πρόξενου!* Θα βρούμε τον μπελά μας!

Εκείνος του πήρε το σκοινί από τα χέρια, το ξετύλιξε και, φέρνοντάς το βόλτα στον αέρα το τίναξε ψηλά και αγκίστρωσε το γάντζο στο σαμάρι του μαντρότοιχου. «Σκουντάτε με από κάτω», τους λέει, και μια και δυο σκαρφάλωσε στον τοίχο. «Η σειρά σου», φώναξε του Αλέκου. Αυτός δεν τα κατάφερνε και τόσο εύκολα, όχι πολύ σίγουρος, λιγότερο ψηλός και πιο κρεατωμένος. Από τότε, μονάχα για κάτι ανούσιες φαντασίες ήτανε καλός. Ο άλλος έσκυψε, του άδραξε το χέρι και τον τράβηξε σιμά του.

Κόβανε βέργες και τις πετούσαν κάτω στη φωτιά. Η φλόγα έγλειφε τον αέρα μέσα σε σπίθες και τριξίματα,

* το σπίτι του πρόξενου: πρόκειται για το σπίτι του Γάλλου πρόξενου Μοντεκούκουλι

**Φωτογραφία από την ταινία του Δήμου Αβδελιώδη
Το δέντρο που πληγώναμε**

ο τόπος γέμισε καπνό. Τα μάτια του αρχηγού γυαλίσανε.
– Βίρα!, τους φώναξε από ψηλά.

Το νερό ξεπήδησε απ' το σωλήνα και τσιτσίριζε
πάνω στις φλόγες.

Τον βλέπω ακόμα το μεγαλουργό διοργανωτή τό-
σης παιδιάστικης αστοχασιάς. Καβάλα στο σαμάρι του
μαντρότοιχου –σαν το παλιό εκείνο χάλκινο μειξοβάρ-
βαρο* παιδί πάνω στο κολοβό του άτι, στο μουσείο–
χειρονομούσε με σφιγμένους γρόθους, αναδευότανε* κι
αγκομαχούσε –χαχ-χαχ-χαχ– και κάθε τόσο ξέσπαζε μια
ιαχή* παράτονη σαν γέλιο ξωτικού. Ο Κλεόβουλος με
τον Αντώνη, αντί να βοηθούν, χοροπηδάνε γύρω στη

* **μειξοβάρβαρο**: με ανάμικτα, ελληνικά και βαρβαρικά, χαρακτηριστικά· πρόκειται για το χάλκινο άγαλμα ελληνιστικής εποχής (2ος αι. π.Χ.), που αναπαριστά ένα άλογο με το μικρό του αναβάτη και βρίσκεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

* **αναδευότανε**: κουνιόταν * **ιαχή**: κραυγή

στη φωτιά. Χλιμίντρισε* μέσα στην έξαψή του κι ανατινάχτηκε ορμητικά. «Βρε σεις!» έβαλε μια φωνή... Στην αναμπουμπούλα πάει κι η περικεφαλαία. Κάνει να την αρπάξει στον αέρα, γλιστράει από τα χέρια του, κυλάει στην περιπλοκάδα – κι από κει, κλαρί-κλαρί, μ' ένα τενεκεδένιο κρότο, σωριάστηκε στο περιβόλι χάμω, από την άλλη μεριά.

– Τώρα;, ρώτησε δίπλα του ο Αλέκος. Πάμε στην είσοδο να ζητήσομε την άδεια...

– Κουραφέξαλα!

– Θα μας αφήσουν μόλις πω τ' όνομά μου.

– Σκασμός!

Έσυρε το σκοινί και μανουβράρισε το γάντζο*. Σε μια στιγμή γλιστρούσε κιόλα μέσα στο ξένο περιβόλι. «Φσστ!» σφύριξε σιγανά του Αλέκου, κάνοντάς του νόημα να κατεβεί κι αυτός. Μα ο Αλέκος κουνούσε τα χέρια του από ψηλά κι έγνεφε όχι, δεν είναι σωστό, να πάρει γρήγορα την περικεφαλαία και ν' ανεβεί. Εκείνος του έδινε να καταλάβει πως κάτι σπουδαίο συμβαίνει. Κάτι πρέπει να βρήκε, τίποτε μικρές νεροχελώνες ή καμιά νυφίτσα σαν αυτές μέσα στο δάσος. Τι μέλλει γενέσθαι – έτσι δε λένε; Τούτος εκεί δεν είναι στα καλά του, χτυπάει το πόδι και κάνει φασαρία. Δεν το 'χει τίποτα να... Και τότε;...

Διασκέλισε κι αυτός τον τοίχο και κατέβηκε γλιστρώντας πάνω στο σκοινί.

– Σσςς! άκουσα ομιλίες, του κάνει ο άλλος.

Η περικεφαλαία γυάλιζε καταγής, δύο βήματα πιο πέρα. Μπροστά στις πασχαλιές απλώνεται μια στενή

* **χλιμίντρισε**: αντέδρασε αναστατωμένος (δηλαδή κάνω όπως το άλογο· το ρ. χρησιμοποιείται μεταφορικά) * **μανουβράρισε το γάντζο**: έκανε ελιγμούς με το σιδερένιο αγκίστρι

λουρίδα γιούλια – πρέπει να 'ναι γιούλια τα μουντά* εκείνα φύλλα που κάθονται στο χώμα και κλωσάνε. Πιο κει απ' το χαντάκι ένα σύδεντρο γεμίζει το μάτι και το σταματά.

– Πάμε να φύγομε, του λέει ο Αλέκος.

– Μια στιγμή. Μπορεί να 'ναι και το νερό στ' αυλάκι εκεί κάτω. Άκου...

Στήσανε τ' αυτί τους. Δε φαίνεται ψυχή. Κάποιο κλωνάρι τρίζει – μα κάτι ακόμη σάλεψε, πίσω εκεί, ένα χαρχάλεμα στα φύλλα ή σαν γατίσια περπατησιά.

– Πάμε, του λέει πάλι ο Αλέκος. Μα ο άλλος του κρατούσε το μπράτσο και δεν κουνούσε από τη θέση του.

Πατούσαν σε σαπιόφυλλα. Κάτω από το θόλο της περιπλοκάδας ο μαντρότοιχος ξεφλουδάει, σκεπασμένος εδώ κι εκεί με πράσινους γυαλιστερούς λεκέδες. Άμα τους ξύσεις θα ξεπετάγονταν βέβαια σκουλήκια κι εκατοποδαρούσες. Μπορεί να βρίσκane χωμένο εκεί κι ένα κολιέ από μαργαριτάρια – εν περιδέραιον μαργαριτών...

Κάνει ψύχρα, ο αέρας είναι υγρός. Κάπου κρύφτηκε ο ήλιος. Οι φωνές αυτωνών έξω φτάνουν παράταιρες και ξαφνικές. Μυρίζει ανακατωμένα χωματίλα και καμένο ξύλο.

Η ώρα περνούσε. Κάθε τόσο τρέχουν κρυάδες πάνω στο κορμί, κάθε φορά πιο σύντομα. Τα γόνατά τους τρεμουλιάζουν. Τι θα γινότανε να 'βαζε τη στριγγλιά του εκείνη και να το 'σκαζε στα πόδια*; Έτσι, για να περάσει το κόψιμο στην κοιλιά κι εκείνο κει το σφίξιμο πιο κάτω. Ή αν... ή αν... ή αν εκεί καταμεσής... «Ποιος γκάνινταρος;», θα ρωτούσε ο πρόξενος. «Ποιος τόλμησε;...» Μπορεί να το 'λεγε και γαλλικά, όλοι αυτοί μιλούν και γαλλικά εκτός από τη γλώσσα τους. Καμιά

* μουντά: σκούρα * το 'σκαζε στα πόδια: να έφευγε

φορά κι εγγλέζικα. «Who dared?»*, μουρμούρισε από μέσα του. «Την πάθαμε!», του κάνει ο Αλέκος.

Πώς δεν το πήραν είδηση νωρίτερα; Σκυμμένο πάνω στην πράσινη λουρίδα, ένα κοριτσόπουλο ανασκαλεύει τα χαμόφυλλα ψάχνοντας φαίνεται για μενεξέδες. Ο ήλιος είχε στρίψει τη γωνιά του σπιτιού κι έπεφτε απλωτός δίπλα στις πασχαλιές. Τα κλωνιά τους λάμπανε κοκκινόμαβα, μενεξεδιά, θαρρείς το χρώμα τούτο έπαιρνε κι η πλεξίδα στην πλάτη της κοπέλας – μιαν απόχρωση μεταλλική, ατσαλένιο και μπρουντζί μαζί, μαβί και κόκκινο. Τα δυο αγόρια κρατούσαν την ανάσα τους κοιτάζοντας από τον καταρράκτη των κλωνιών.

Η μικρή γύρισε το κεφαλάκι της προς τα εκεί, έτσι λοξά, κι έμεινε μια στιγμή προσεχτική και υποψιασμένη.

– Άι! έβαλε μια φωνή και τινάχτηκε όρθια. Μερικά λουλούδια σκόρπισαν απ' τα χέρια της. Δάγκωνε τα χείλια της και ζουλούσε με τα δάχτυλα τον καρπό του αλλουνού χεριού.

Ο Αλέκος στριμώχτηκε στον τοίχο. Μα ο άλλος παραμέρισε τα κλωνιά και βγήκε στη φόρα μπροστά στο κοριτσόπουλο.

– Σε κέντρισε μια μέλισσα, της λέει. Δεν είναι τίποτα – στάσου μια στιγμή.

Έσκυψε πάνω στο χώμα κι έφτυσε κάμποσες φορές. Έπειτα το 'σκαψε με τα δάχτυλα, το ανακάτωσε και πήρε λίγη λάσπη.

– Δώσε μου το χέρι σου. Μη φοβάσαι.

Εκεί, στον καρπό του δεξιού χεριού, από το μέσα μέρος, κάτω από τη χούφτα, το δέρμα φούσκωνε γύρω σ' ένα κόκκινο σημαδάκι ανάμεσα σε δυο γαλάζιες φλεβίτσες. Της κόλλησε τη λάσπη πάνω στο πρήξιμο. «Άφησέ την ώσπου να ξεραθεί, θα πέσει μοναχή της,

* Who dared?: ποιος τόλμησε;

ματμαζέλ»,* της κάνει.

Κοίταζε μια το χέρι της και μια το ψηλό αγόρι με τη μεγάλη στοματάρα, που σκούπιζε τα λασπωμένα χέρια του στο πίσω μέρος του πανταλονιού.

– Πώς βρέθηκες εδώ;, τον ρώτησε πασχίζοντας να κάνει αυστηρή την παιδιάτικη ματιά της. Πώς! έχεις και παρέα!, πρόσθεσε, βλέποντας τον Αλέκο να ξεπροβάλει από τα κλωνιά.

Εξέταζε με το μάτι τα χάλια τους, τα γδαρμένα γόνατα του Αλέκου, τα λερωμένα χέρια τους, τα ιδρωμένα μούτρα, τα πανταλόνια του αλλουνού όλο χώματα και σουβάδες.

– Παίζαμε..., άρχισε ο Αλέκος. *Nous jouons aux pompiers.**

– Πού 'ναι η περικεφαλαία σου εσένα;, ρώτησε τον άλλο.

– Εγκώ ντεν έκει περικεφαλαία, της αποκρίθηκε. Το αίμα της ανέβηκε στο πρόσωπο.

– Γιατί με κοροϊδεύεις; Μιλώ πολύ καλά τα ελληνικά.

Τα μιλούσε καθαρά, με ανεπαισθητη ξενική προφορά, μάλλον ένα τσίβδισμα ελαφρό, επειδή δεν άνοιγε τα δόντια της αρκετά.

– Να φωνάξω τον πατέρα μου, να δείτε!, τους φοβέρισε... Σιγά, τους λέει αμέσως, ακούω περπατησιές, ελάτε στην *onangerie**.

– Πρόσεχε, κράτα το χέρι σου τεντωμένο, της λέει ο άλλος.

Λυγισμένοι στα δυο, προχώρησαν ίσαμε κάτω από τις πορτοκαλιές. Εκεί μέσα θα μένανε δίχως καμιά ενόχληση. Από το έξω μέρος ένα ψηλό πράσινο

* ματμαζέλ: δεσποινίς * *Nous jouons aux pompiers* : παίζουμε τους πυροσβέστες * *onangerie*: πορτοκαλέωνας

καφασωτό τραβούσε κατά μάκρος, στηριγμένο κάθε τόσο σε κολόνες από μάρμαρο λευκό. Σκαρφάλωνε λιγνός ασπάραγγος με αραχνένια φύλλα, είχε φτάσει κιόλα ως τα μισά, κι έβλεπες τα στριφτά βλαστόκορφα να ψάχνουν λίγο στα τυφλά, για να πιαστούν και ν' ανεβούν το δρόμο τους. Κόκκινα βάζα στην κορφή κάθε κολόνας χύνανε άλλη πρασινάδα: μακριά κλωνιά σαν κέρινα, με κρινοδάχτυλα και ρόδινα νυχάκια – τόσο πολύ σε ξεγελούσε η τρυφερή τους όψη.

Μονάχα που η κάλτσα της μικρής τρίφτηκε σ' ένα κλαρί κι έφυγε κάποιος πόντος αφήνοντας μια πιο ανοιχτή γραμμή. «Τώρα θα πάει ως κάτω», είπε κοιτάζοντας περίλυπη τη ζημιά. «Ε, δεν πειράζει!»

Με προθυμία, ο Αλέκος σάλιωσε το δάχτυλό του, κι έπειτα, λίγο τρεμουλιαστά –πάντα ωστόσο αδέξιος– το ακούμπησε στην κάλτσα, καταμεσής της γάμπας, εκεί που είχε σταματήσει το κακό, λίγο πιο κάτω από τον ποδόγυρο της φούστας. Έτσι έκανε η αδελφή του σε κάτι τέτοιες κρίσιμες περιστάσεις.

– Ευχαριστώ. Πώς το 'ξερες;... Πείτε μου τώρα τα ονόματά σας.

– Πρώτα οι κυρίες, ladies first, έκανε το άλλο αγόρι με μίαν ιπποτική χειρονομία. Πώς σε λεν εσένα;

– Μιλάς εγγλέζικα;, τον ρώτησε.

– Βέβαια, έχω εγγλέζα δασκάλα στο σπίτι. Σε όλα πρώτα οι κυρίες, έτσι δεν είναι το σωστό;

– Μα όχι και στη σύσταση!

– Α, ή όλα ή τίποτα! Ξέρετε, τους λέει βάζοντας τα γέλια, μια φορά είπαν να κρεμάσουν κάποιο αντρόγυνο. Ο δήμιος πιάνει πρώτα τον άντρα, μα εκείνος του δείχνει τη γυναίκα του. «Μην ξεχνάς την εθιμοτυπία, του λέει. ladies first ! Κρέμασε πρώτα τη γυναίκα μου, σε παρακαλώ...»

Το κορίτσι στραβομουτσούνιασε:

– Πολύ ωραία! Τέτοια μαθαίνεις με τη δασκάλα σου; Μπράβο!

– Αυτό μας το διηγήθηκε ο δάσκαλος στο αμερικάνικο σκολειό. Τι τάχα;

– Ο φίλος σου έχει πιο καλή ανατροφή.

Παραμέρισαν κάτι χαμηλά κλωνιά. Πολύ παράξενες ετούτες οι πορτοκαλιές! Ταιριάζανε σε όλες τις εποχές του χρόνου, φορτωμένες πορτοκάλια, εδώ ακόμα πράσινα κι αλλού πιο γινωμένα, και άλλα έτοιμα να πέσουν μοναχά τους από το κλαρί. Και πάλι όλα τα δέντρα είχαν εδώ κι εκεί κλωνιά με άδετα λουλούδια – μην ήρθε κιόλα η άνοιξη; Αλήθεια, πέρασε – α, όχι δα! τώρα μας έρχεται όπου να 'ναι.

– Είσαι μόρτης, πρόσθεσε η μικρή κοιτάζοντάς τον λίγο λοξά.

Ο Αλέκος πήρε ύφος κι έκανε τη σύσταση: – Ο φίλος μου Λοΐζος Τραβεζάνος.

– Πώς;

– Λοΐζος Τραβεζάνος, είπε κι ο ίδιος, ή, αν προτιμάτε, ματμαζέλ, με λένε... μόρτη.

– Λοΐζο Τραβεζάνο;, ψιθύρισε κι εκείνη.

– Εμένα με λένε Αλέξανδρο Κορδάτο. Θα 'χεις ακουστά βέβαια τ' όνομά μου.

– Α, ναι..., έκανε λίγο αφηρημένη.

– Πώς, της λέει. Γνωρίστηκε με την αδελφή του στο τσάι της κυρίας Κονέκτικου.

– Στης κυρίας Κονέκτικου;

– Βέβαια. Δεν τη λένε Τερέζα Μοντεκούκουλι;

– Χα, χα! Μιλάει καλέ για τη μεγάλη μου αδελφή.

Εμένα τ' όνομά μου είναι Μόνικα. Έπειτα ρώτησε ζωηρά:

– Όστε λοιπόν δεν είσαστε παιδιά του δρόμου;

Ο Λοΐζος γέλασε: – Τι κρίμα, ε! Αν το 'χεις όρεξη, έλα να παίξομε μαζί, της πρότεινε.

– Αυτό μας έλειπε!

Σήκωσε λίγο τα μάτια της και τον περιεργάστηκε σα να 'κανε κάποια εκτίμηση. Τι παιδί! Και πρέπει να 'ναι μεγαλύτερός της – ένα χρόνο, ίσως και δυο, θα πέρασε τα δεκαπέντε, ή τόσο πάνω–κάτω.

– Εμένα μ' αρέσουν οι σοβαροί άντρες, του λέει.

– Σου το 'πα έτσι, από ευγένεια. Έχω χίλιες φορές καλύτερα την παρέα των αγοριών!

– Μ' αρέσουν οι σωστοί άντρες.

– Τι ξέρεις από τέτοια;

– Βέβαια δεν ξέρω... Να, έτσι καταλαβαίνω...

Περπατούσαν με αργό βήμα, μια πάνω, μια κάτω. Ο Αλέκος ακολουθούσε τους δυο άλλους βαδίζοντας στη μέση του δρομάκου, για να μη χτυπάει στα κλωνιά η περικεφαλαία. Η μικρή σταμάτησε για μια στιγμή και σήκωσε το αριστερό της χέρι να κόψει κάποιον ανθισμένο κλώνο. Χμ, να, τώρα θα τους προσφέρει από ένα κομματάκι, έτσι, στρογγυλεύοντας το μπράτσο και υψώνοντας το μικρό της δάχτυλο, για να δείχνει πιο χαριτωμένη τάχα... Εκείνη έχωσε το μουτράκι της μέσα στον ανθό. Τα μάτια της, μεγάλα και κάπως παραξενεμένα, ρεμβάσανε ανάμεσα στα φύλλα του κλωνιού – μια παιδιάτικη ρέμβη, μια ιδέα– και δυο χείλια, λίγο σκασμένα τώρα το χειμώνα, σιγοπαιζανε πάνω στα λευκά λουλούδια. Σα να 'συρε και κάποιες λέξεις ξενικές –ω, καταλάβανε πως είπε dolce,* τόσο πράμα δα!– μ' όλο που πρόφερνε ντόλ che και η φωνή στις χασομερούσε στις συλλαβές του τόνου.

– Πφ!, έκανε ο Λοΐζος, ονειρεύεσαι με ορθάνοιχτα μάτια!

Κ. Πολίτης, *Eroica*,
Βιβλιοπωλείον της Εστίας

* dolce: γλυκό

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Βρείτε τα πρόσωπα που αναφέρονται στο απόσπασμα, αποδίδοντας στο καθένα το ρόλο που του αντιστοιχεί. Εξετάστε επίσης ποιο πρόσωπο αφηγείται και με ποιον τρόπο παρεμβαίνει στην αφήγηση, κάνοντας ειδική αναφορά στα σχετικά σημεία του κειμένου.
- 2** Γιατί παρεμβάλλονται στο κείμενο ξενικές ή εξελληνισμένες εκφράσεις;
- 3** Παρατηρήστε τη συμπεριφορά και τις αντιδράσεις της Μόνικας. Πώς τη χαρακτηρίζετε και γιατί;
- 4** Πώς φέρονται ο Λοΐζος και ο Αλέκος στη Μόνικα; Ποιο από τα δύο παιδιά κινεί περισσότερο το ενδιαφέρον σας και γιατί;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Στον καθημερινό λόγο μας πολλές φορές χρησιμοποιούμε ξενικές εκφράσεις. Συγκεντρώστε τέτοιες εκφράσεις και εξετάστε γιατί συνηθίζουμε να τις χρησιμοποιούμε.
- ♦ Περιγράψτε ένα δικό σας αυτοσχέδιο ομαδικό παιχνίδι σε εξωτερικό χώρο ή ζωγραφίστε μια σκηνή από το εφηβικό παιχνίδι που περιγράφει ο Κ. Πολίτης.

Νίκη Ελευθεριάδη,
'Εσπερος Μυτιλήνης

ΜΕΛΠΩ ΑΞΙΩΤΗ

Η ψυχή του νησιού

Η σκηνή από το αφήγημα Το σπίτι μου (1965) της Μέλπως Αξιώτη διαδραματίζεται στο μεταίχμιο μιας εποχής. Η παλιά Μύκονος χάνεται μαζί με τους ηλικιωμένους κατοίκους της· το νησί αλλάζει φυσιογνωμία, συγκεντρώνει τουρίστες, και οι νέοι του εναρμονίζονται με τις μοντέρνες υλικές αντιλήψεις. Τρία πρόσωπα είναι παρόντα στον «παράλυτο» διάλογο στο απόσπασμα που ακολουθεί: δύο ντόπιοι (ο Γιώργης, ο γέρος) και ο μηχανικός, ο οποίος, αν και Αθηναίος κατασκευαστής οικοδομών, συναισθάνεται την αγωνία των κατοίκων για το νησί τους.

Επήρε να νυχτώνει πια για τα καλά, και τότε στου Γιώργη το σπίτι εμπήκε ο γέρος. Είπανε λοιπόν τα καλησπερίσματα, ο γέρος ήξερε πού είναι η θέση η δική του για να πάει να καθίσει κι εκάθισε. Άσχετο τώρα αν ο τυφλός δεν μπορούσε να το δει, μα με τα χρόνια το μάτι του γέρου είχε στρογγυλέψει και το χρώμα θαρρείς πως εσκούρυνε, ενώ μέσα στο σαλότο* όλα, όλα, είναι όπως ανέκαθεν ήτανε και το φως χαμηλό. Το λόγο έχει ο συγκολλητής.* Ολοφάνερο είναι πως συνεχίζει μόνο για το μηχανικό την αρχισμένη κουβέντα. Ο γέρος όμως απαντά. Ο μηχανικός σκέφτεται. Κι ο διάλογος είναι παράλυτος.

«Όπως λοιπόν σας έλεγα ότι πολλοί με περιμένουν να πεθάνω στην τρύπα μου, βλέπετε όμως! Αργώ».

* **σαλότο:** σαλόني * **συγκολλητής:** ο υπάλληλος που αποκαθιστά τα αρχαία αγάλματα

«Μα δεν έχει δα την ανάγκη σου ο ξένος για να ποθάνεις, ετούτα δεν του χρειάζονται τα πατικωμένα σπίτια μες στη Σκάρπα, που να τα τρώει η θάλασσα μες στις γρασίες. Εκείνος μάτια μου χτίζει τώρα στο μεϊντάνι,* πάνω στην άμμο του γιαλού! Κι αμέ να δεις το θάμασμα, οπού σαν θ' αγοράσει ο ξένος τη γης, εκειδά γύρω ο τόπος μονομιάς ακριβαίνει!»

«Σύμφωνα με τη λογική –συλλογίζεται ο μηχανικός– ο κόσμος αυτός πρέπει να είναι πεθαμένος, σύμφωνα όμως με ό,τι βλέπεις, είναι βέβαιο ότι ζει».

«Τα έχομε όλα έτοιμα στο μπαούλο και τις κόφες,* όπως γίνεται σε νοσοκομείο, που μαζεύουν κάθε μέρα τα κρεβάτια και τυλίγουν σεντόνια».

«Αμέ! Άλλη φορά ο ξενιτεμένος στέκονταν στα πανιά πότε νά 'ρθει η ώρα να γυρίσει στο σπιτικό του, και τώρα σου βαστά τα πράματα δεμένα για να βγει όξω απ' το σπίτι του».

«Κανείς δε θα χρειάζεται, κανένας πια δε θα 'ναι από τούτους. Άλλοι θα κατοικούν εδώ' όπως εγώ. Δε με χρειάζονται πια στο Μουσείο».

«Τώρα για το Μουσείο εφέρανε ένα φύλακα με τα στρατιωτικά. Τη στολή».

«Το βέβαιο είναι πως έρχονται απ' την Αμερική οι ομογενείς, βλέπουν το μέρος που γεννήθηκαν, το βρίσκουν πράγματι πολύ μοδέρνο, θαυμάζουν. Μα τι να γίνει όμως, τι να γίνει!».

«Αμέ! Όσα δεν κάμει ο καιρός τ' αποτελεύει ο άνθρωπος».

* μεϊντάνι: πλάτωμα, ανοιχτός χώρος

* κόφες: καλάθια

«Η ψυχή του νησιού –συλλογίζεται ο μηχανικός–
πάει και τρυπώνει σ' ένα χώρο όλο και πιο
συμπιεσμένο, που συνεχώς τον φοβερίζουν πως
θα τον σκοτώσουν, αυτός όμως διατηρεί τη
συμφωνία ανάμεσα στον κάτοικο και την πόλη».

«Και σκέπτομαι κάτι πράγματα... Σε λίγο λέω πως
δε θα υπάρχει ούτε ένα παιδί μας να ξέρει το σπίτι όπου
έζησε εδώ ένας ποιητής... ο Γιάννης ο Γρυπάρης».

«Δε λες που δε θα ξέρουνε τα παιδιά μηδέ το
γάιδαρο! Έχουνε τώρα φερμένα τα μηχανικά».

«Και συλλογίζομαι πώς να γίνει, μα πώς να γίνει...»
Εδώ τον κόβει ο γέρος.

«Καλέ πλουτύνανε οι άνθρωποι, αλλάξανε τη φύση
τωνε. Τώρα γινήκανε στεριανοί. Στον καιρό μου ο
κόσμος ήτανε εδώ θαλασσινός, μες στην αρμύρα μέχρι
το λαιμό του! Οπού γινήκανε στεριανοί, ξενοδόχοι,
πλήθος οι ξενοδόχοι, υπερετούνε τον ξένο βλέπεις,
έχουν και τη μπουτίκα,* υπερετούνε και μέσα κει.
Ετούτη η μπουτίκα είναι ακόμα το σπίτι σου, μα δεν
είναι το σπίτι σου, είναι προορισμένη στην πούληση.
Θέλει ο ξένος να πάρει την καρέκλα σου οπού κάθεσαι;
εξάπαντος θα τηνε πάρει· θέλει το πιατικό σου, ορίστε
το πιατικό σου. Έχει, έχει πράμα μπόλικο, και σαν θα
τελειώσει, θα 'ρθει άλλο πράμα, κι όλα, όλα
πουλιούνται, όλα, όλα».

«Η Ευρώπη υποταγμένη –θυμήθηκε ο μηχανικός
που το είχε διαβάσει για τον Καναδά– από αιώνα
σε αιώνα, σε μεταναστεύσεις, σε αποδημίες, σε
κύματα περιηγητών, χρωστά μια κάποια
επιδεξιότητα σ' αυτές τις συναναστροφές.

* μπουτίκα: μπουτίκ, κατάσταση

Το Κεμπέκ,* που ζούσε κατά τα τελευταία χρόνια κάτω απ' τη ματιά του Θεού, ανακαλύπτει ξαφνικά πως βρίσκεται κάτω απ' το βλέμμα του ξένου».

Μ. Αξιώτη, Άπαντα,
τόμ. 8, Κέδρος

* **Κεμπέκ**: σημαντικό λιμάνι του Καναδά, πρωτεύουσα της ομώνυμης επαρχίας

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποιες ιδιομορφίες παρουσιάζει ο διάλογος ανάμεσα στα πρόσωπα και γιατί χαρακτηρίζεται «παράλυτος»;
- 2** Σε ποια σημεία του κειμένου διαφαίνεται ο ιδιαίτερος χαρακτήρας των κατοίκων της Μυκόνου και με ποιο άλλο πρότυπο συγκρίνεται;
- 3** Πώς αποτυπώνει η συγγραφέας τους συλλογισμούς του μηχανικού; Ποιες σκέψεις φαίνεται ότι τον απασχολούν;
- 4** Πώς αντιλαμβάνεστε τη φράση του γέρου: «...πλουτύνανε οι άνθρωποι, αλλάξανε τη φύση τωνε»;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Αν ζείτε σε τουριστικά αναπτυγμένο μέρος, περιγράψτε πώς αλλάζει η φυσιογνωμία του τόπου σας τους καλοκαιρινούς μήνες. Αν στον τόπο που ζείτε δεν υπάρχει τουριστική ανάπτυξη, αναζητήστε τους λόγους που απέτρεψαν την τουριστική αξιοποίησή του. Συζητήστε το θέμα με τους συμμαθητές και τους καθηγητές σας, εξετάζοντας κατά πόσο αυτό ωφέλησε ή έβλαψε τον τόπο σας.

Ν. Λύτρας, Βάρκα με πανί

Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία

Ο όρος «μεταπολεμική λογοτεχνία» χρησιμοποιείται περισσότερο για να δηλώσει το έργο των νέων δημιουργών που άρχισαν να εκδίδουν τα ποιήματα και τα πεζογραφήματά τους μετά τον τερματισμό του Β' Παγκοσμίου πολέμου, στη διάρκεια κυρίως των δεκαετιών του '40 και του '50. Στο έργο των μεταπολεμικών αυτών λογοτεχνών έχουν κυρίαρχο ρόλο τα νεανικά τους βιώματα (Πόλεμος, Κατοχή, Αντίσταση, εμφύλιες συγκρούσεις) σε συνδυασμό με τον έντονο κοινωνικό προβληματισμό τους. Με τον όρο «σύγχρονη λογοτεχνία» δηλώνεται κυρίως η πρόσφατη λογοτεχνική παραγωγή νεότερων συγγραφέων, οι οποίοι έγραψαν ποιήματα και πεζά στη διάρκεια των τριών τελευταίων δεκαετιών του εικοστού αιώνα.

Οι περισσότεροι μεταπολεμικοί ποιητές συνέχισαν τη νεωτερική ποίηση που καθιέρωσαν οι προηγούμενοι ποιητές, συγχρόνως όμως διαφοροποιήθηκαν αισθητά από αυτούς στη θεματική, την ιδεολογία και τη γλώσσα. Βασικό τους ζητούμενο ήταν η στενή σύνδεση της τέχνης με τη ζωή, γι' αυτό αναφέρθηκαν κυρίως σε θέματα άμεσου κοινωνικού ενδιαφέροντος και σύγχρονου πολιτικού προβληματισμού, επηρεασμένοι από το γενικότερο πνεύμα της εποχής, που χαρακτηριζόταν από έντονη ιδεολογική αντιπαράθεση και από μαχητικούς κοινωνικούς αγώνες. Στη διάρκεια των επόμενων δεκαετιών, του '60 και του '70, οι περισσότεροι μεταπολεμικοί και νεότεροι ποιητές ανέπτυξαν κριτική διάθεση και υπαρξιακό προβληματισμό απέναντι στα ιστορικά γεγονότα και στα καθημερινά προβλήματα (κοινωνικά αδιέξοδα, ψυχική αποξένωση, αστικοποίηση κ.ά.),

στην προσπάθειά τους να επαναπροσδιορίσουν τον κοινωνικό ρόλο του ποιητή και της ποίησης στη σύγχρονη εποχή. Με τον ίδιο τρόπο το έργο των μεταπολεμικών πεζογράφων συνδέεται στενά με τη σύγχρονή τους ιστορική πραγματικότητα. Οι σημαντικότεροι συγγραφείς δέχτηκαν γόνιμες επιδράσεις από το μοντέρνο ευρωπαϊκό μυθιστόρημα και υιοθέτησαν νεωτερικές αφηγηματικές τεχνικές.

Γιάννης Γαΐτης, Το είδωλο

* Βασικές πληροφορίες γύρω από τους εκπροσώπους, τα λογοτεχνικά ρεύματα και τις τάσεις της περιόδου θα βρείτε στην Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας του Γυμνασίου και στο Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων.

ΜΙΛΤΟΣ ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ

Τα δώρα

Το κύριο πρόσωπο του ποιήματος εδώ είναι ο ποιητής. Μέσα από εικόνες της καθημερινής ζωής το ποίημα αναφέρεται με συμβολικό τρόπο στη σχέση του ποιητή με τους ανθρώπους. Προέρχεται από τη δεύτερη ποιητική συλλογή του Σαχτούρη Παραλογαίς (1948).

Σήμερα φόρεσα ένα
ζεστό κόκκινο αίμα
σήμερα οι άνθρωποι μ' αγαπούν
μια γυναίκα μού χαμογέλασε
ένα κορίτσι μού χάρισε ένα κοχύλι
ένα παιδί μού χάρισε ένα σφυρί

∞ ∞

Σήμερα γονατίζω στο πεζοδρόμιο
καρφώνω πάνω στις πλάκες
τα γυμνά άσπρα ποδάρια των περαστικών
είναι όλοι τους δακρυσμένοι
όμως κανείς δεν τρομάζει
όλοι μείναν στις θέσεις που πρόφτασα
είναι όλοι τους δακρυσμένοι
όμως κοιτάζουν τις ουράνιες ρεκλάμες*
και μια ζητιάνα που πουλάει τσουρέκια
στον ουρανό

∞ ∞

* ρεκλάμες: φωτεινές επιγραφές, διαφημίσεις· η λέξη εδώ χρησιμοποιείται μεταφορικά

Δυο άνθρωποι ψιθυρίζουν
τι κάνει την καρδιά μας καρφώνει;
ναι την καρδιά μας καρφώνει
ώστε λοιπόν είναι ποιητής

∞ ∞

Μ. Σαχτούρης, Ποιήματα, Κέδρος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Γράψτε τις ενέργειες του ποιητή, σύμφωνα με τη σειρά που παρουσιάζονται στο ποίημα, και εξηγήστε τη σημασία εκείνης της ενέργειας που θεωρείτε σημαντικότερη.
- 2** Ο ποιητής παίρνει το σφυρί που του χάρισε το παιδί, γονατίζει στο πεζοδρόμιο και καρφώνει τα πόδια των περαστικών. Πώς θα περιμένατε να αντιδράσουν οι περαστικοί και πώς τους εμφανίζει να αντιδρούν ο Σαχτούρης;
- 3** Το μεγαλύτερο μέρος του ποιήματος είναι πρωτοπρόσωπη αφήγηση. Σε ποιο σημείο, με ποιον τρόπο και για ποιο σκοπό διαφοροποιείται ο αφηγηματικός χαρακτήρας του ποιήματος;
- 4** Ποιες από τις εικόνες του ποιήματος σας έκαναν μεγαλύτερη εντύπωση και γιατί;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Πολλές σκηνές του ποιήματος θυμίζουν πίνακες ζωγραφικής. Με βάση αυτό, να απαντήσετε στα εξής:
 - α) Ποια χρωματική αίσθηση είναι περισσότερο έντονη;
 - β) Σε ποια καλλιτεχνική τεχνοτροπία πιστεύετε ότι ταιριάζουν το θέμα και οι εικόνες του ποιήματος;
- ♦ Τι θα χαρίζατε εσείς στον ποιητή και πώς πιστεύετε ότι θα το χρησιμοποιούσε;

Γιάννης Μόραλης, Το τραπέζι

**Νίκος Χατζηκυριάκος – Γκίκας,
Λαϊκά παιχνίδια**

ΜΑΝΟΛΗΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ

Στο παιδί μου

Το ποίημα εντάσσεται στην ποιητική συλλογή Ο στόχος η οποία πρωτοεμφανίστηκε το 1970 στη συλλογική έκδοση Δεκαοχτώ κείμενα, μια σημαντική αντιδικτατορική κατάθε-ση κορυφαίων πνευματικών ανθρώπων. Ο ποιητής υποστηρίζει τη συγκεκριμένη και κυριολεκτική αναφορά στην πραγματικότητα αντί της ωραιοποιημένης εκδοχής που παρουσιάζουν τα «παραμύθια».

Στο παιδί μου δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύθια

☪ ☪

Και του μιλούσανε για Δράκους και για το πιστό σκυλί
Για τα ταξίδια της Πεντάμορφης και για τον άγριο λύκο

☪ ☪

Μα στο παιδί μου δεν άρεσαν ποτέ τα παραμύθια

☪ ☪

Τώρα, τα βράδια, κάθομαι και του μιλώ
Λέω το σκύλο σκύλο, το λύκο λύκο, το σκοτάδι σκοτάδι,
Του δείχνω με το χέρι τους κακούς, του μαθαίνω
Ονόματα σαν προσευχές, του τραγουδώ

τους νεκρούς μας.

☪ ☪

Α, φτάνει πια! Πρέπει να λέμε την αλήθεια στα παιδιά.

Μ.Αναγνωστάκης, Τα ποιήματα, Πλειάς

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Πώς ορίζεται η αλήθεια στο ποίημα του Αναγνωστάκη; Ποια στοιχεία κατοχυρώνουν την ηθική αξία της;
- 2** Η λέξη «παραμύθι» έχει δύο σημασίες στη γλώσσα μας: α) λαϊκή διήγηση με φανταστικό θέμα, συνήθως προσαρμοσμένη έτσι ώστε να απευθύνεται σε παιδιά, και β) ψέμα. Πώς αξιοποιείται η διπλή σημασία της λέξης στο ποίημα;
- 3** Σε ποιους αναφέρεται το τρίτο πληθυντικό πρόσωπο στο δεύτερο στίχο του ποιήματος («του μιλούσανε»); Γιατί το «τώρα» (πέμπτος στίχος) είναι κρίσιμο;
- 4** Στο ποίημα γίνεται αναφορά σε διάφορα παραμύθια. Προσπαθήστε να ταυτίσετε τα στοιχεία που δίνονται με γνωστά σε εσάς παραμύθια, εντοπίζοντας ταυτόχρονα το συμβολισμό τους.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Σε ποια ηλικία πρωτοακούσατε εσείς παραμύθια και από ποιον; Τώρα, που είστε έφηβοι, ποια γνώμη έχετε για αυτά;
- ♦ Συγκρίνετε τη σχέση γονιού και παιδιού που περιγράφει ο Αναγνωστάκης με τη δική σας οικογενειακή κατάσταση. Αναφερθείτε στις ομοιότητες και στις διαφορές διαπαιδαγώγησης που εντοπίζετε στη δική σας οικογένεια, σε σχέση με αυτήν που ακολουθεί ο ποιητής.

ΚΙΚΗ ΔΗΜΟΥΛΑ

Τα πάθη της βροχής

Το ποίημα ανήκει στη συλλογή Το λίγο του κόσμου (1971). Το συναίσθημα της μοναξιάς από την απουσία ενός αγαπημένου προσώπου αναδύεται μέσα από τη μελαγχολική ατμόσφαιρα του ποιήματος. Η ποιήτρια, δημιουργώντας μια υποβλητική ατμόσφαιρα, δίνει στο πραγματικό μια άλλη διάσταση: ο μονότονος ήχος της βροχής που ακούγεται μέσα στη νύχτα, καθρεφτίζοντας τη συναισθηματική της κατάσταση, μεταμορφώνεται στη λέξη που εκείνη επιθυμεί να προφέρει.

Εν μέσω λογισμών και παραλογισμών
άρχισε κι η βροχή να λιώνει τα μεσάνυχτα
μ' αυτόν τον νικημένο πάντα ήχο
σι, σι, σι.

Ήχος συρτός, συλλογιστός, συνέρημος,
ήχος κανονικός κανονικής βροχής.

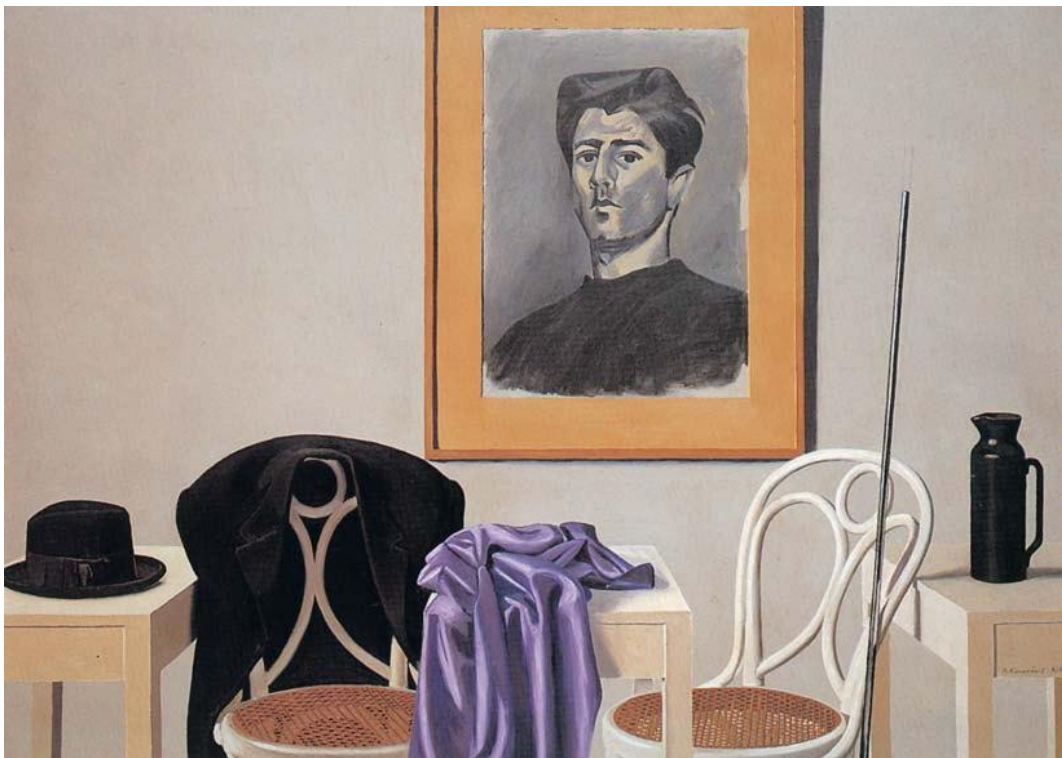
Όμως ο παραλογισμός
άλλη γραφή κι άλλην ανάγνωση
μου 'μαθε για τους ήχους.

Κι όλη τη νύχτα ακούω και διαβάζω τη βροχή,
σίγμα πλάι σε γιώτα, γιώτα κοντά στο σίγμα,
κρυστάλλινα ψηφία που τσουγκρίζουν
και μουρμουρίζουν ένα εσύ, εσύ, εσύ.

Κάθε σταγόνα κι ένα εσύ,
όλη τη νύχτα
ο ίδιος παρεξηγημένος ήχος,
αξημέρωτος ήχος,
αξημέρωτη ανάγκη εσύ,
βραδύγλωσση βροχή,
σαν πρόθεση ναυαγισμένη

κάτι μακρύ να διηγηθεί
και λέει μόνο εσύ, εσύ,
νοσταλγία δισύλλαβη,
ένταση μονολεκτική,
το ένα εσύ σαν μνήμη,
το άλλο σαν μομφή
και σαν μοιρολατρία,
τόση βροχή για μια απουσία,
τόση αγρύπνια για μια λέξη,
πολύ με ζάλισε απόψε η βροχή
μ' αυτή της τη μεροληψία
όλο εσύ, εσύ, εσύ,
σαν όλα τ' άλλα να 'ναι αμελητέα
και μόνο εσύ, εσύ, εσύ.

Κ. Δημουλά, Το λίγο του κόσμου, Στιγμή

Λευτέρης Κανακάκης, 17 Ιουλίου 1967

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Με ποιον τρόπο δημιουργείται η εντύπωση του ακούσματος της λέξης «εσύ»;
- 2** Εντοπίστε τις παρηχήσεις που υπάρχουν μέσα στο ποίημα και εξετάστε τη λειτουργία τους.
- 3** Παρόλο που επαναλαμβάνεται η λέξη «εσύ», το ποίημα έχει περισσότερο τη μορφή μονολόγου. Από ποια στοιχεία διαπιστώνεται και πώς συμβάλλει αυτή η μορφή στη δημιουργία του μελαγχολικού κλίματος που κυριαρχεί στο ποίημα;
- 4** «...βραδύγλωσση βροχή...εσύ»: Τι θα ήταν αυτό που θα μπορούσε να διηγηθεί η βροχή; Επινόηστε μια δική σας ιστορία, λαμβάνοντας υπόψη σας τη συναισθηματική κατάσταση του ποιητικού υποκειμένου.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Συζητήστε στο μάθημα της Φυσικής και της Χημείας για τη δημιουργία της βροχής, για τα είδη της, καθώς και για τις επιπτώσεις μεγάλων περιόδων βροχόπτωσης στο κλίμα της χώρας και στη διάθεση των ανθρώπων.

Γκολφίνος, Σελίδες ημερολογίου Β' (λεπτομέρεια)

ΤΖΕΝΗ ΜΑΣΤΟΡΑΚΗ

Οι μεγάλοι

Το ποίημα της Τζένης Μαστοράκη ανήκει στη συλλογή Διόδια (1972), που εκδόθηκε όταν η ποιήτρια ήταν 23 ετών. Κεντρικός άξονας του ποιήματος είναι η σχέση των νέων της γενιάς του '70 με τους νέους της προηγούμενης γενιάς, που έζησε τη νεότητά της στα δύσκολα χρόνια της δεκαετίας του '40.

Οι μεγάλοι

κουβαλούν πάντα μέσα τους
το παιδί που υπήρξαν
στο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο
το κορίτσι που δεν πρόφτασαν να φιλήσουν
έναν αγιάτρευτο καημό λαχανίδας.*
Το πρώτο χνούδι στο πανωχείλι τους
τους Βαρβάρους του Καβάφη*
και μια παλιά φυματίωση.
Τις μέρες τους
καταχωρισμένες σε δελτία τροφίμων.
Ένα καρφί στον τοίχο
μπορούσε να σημαδέψει μια εποχή
– τα καλοκαίρια ξυριζόντουσαν
με τον καθρέφτη κρεμασμένο στο παράθυρο.

* έναν αγιάτρευτο καημό λαχανίδας: αναφορά στην εποχή της Κατοχής, όταν οι άνθρωποι πέθαιναν από την πείνα και οι λαχανίδες ήταν συνηθισμένο –αλλά και αυτό δυσεύρετο– φαγητό στην Αθήνα

* οι Βάρβαροι του Καβάφη: το ποίημα «Περιμένοντας τους βαρβάρους»

Όνειρα συνοικιακά
σα μια μοτοσυκλέτα με καρότσα
για πολυμελείς οικογένειες.
Εμείς
κουβαλάμε, απλούστατα, μέσα μας
τους μεγάλους.

Τ. Μαστοράκη, Διόδια, Κέδρος

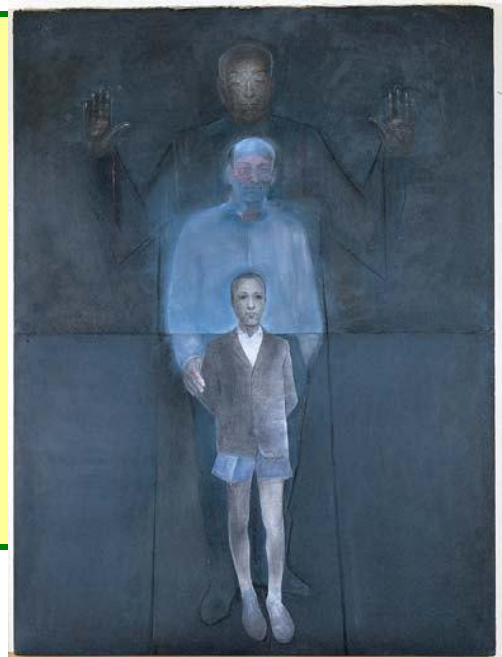
ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Βρείτε τα στοιχεία που συνθέτουν την εποχή των «μεγάλων», καθώς και τα βιώματα των ανθρώπων της εποχής αυτής.
- 2** Συγκρίνετε το τέλος με την αρχή του ποιήματος και σχολιάστε τη σημασία της φράσης «Εμείς κουβαλάμε ...μεγάλους».
- 3** Η ποιήτρια, όταν γράφει το ποίημα, είναι περίπου είκοσι ετών. Οι «μεγάλοι» γι' αυτήν –δηλαδή η γενιά των γονιών της– έχουν ζήσει την εποχή του Β' Παγκόσμιου πολέμου. Οι δικοί σας «μεγάλοι» ποιας εποχής βιώματα κουβαλούν μέσα τους και με ποιον τρόπο σάς τα κοινοποιούν;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

♦ Βρείτε από διάφορες πηγές πληροφορίες για την εποχή της Κατοχής και μελετήστε τα σχετικά κείμενα του βιβλίου της Ιστορίας σας. Συγκρίνετε τα στοιχεία που θα συγκεντρώσετε με τα στοιχεία που συνοπτικά σας δίνονται στο ποίημα.

Χρόνης Μπότσογλου,
Μια προσωπική Νέκυια

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΤΖΗΣ

Η τελευταία αρκούδα του Πίνδου

Στο παρακάτω απόσπασμα από το μυθιστόρημα Το διπλό βιβλίο του Δημήτρη Χατζή (1976), ο Ηπειρώτης Δημήτριος Σκουρογιάννης επιστρέφει στο χωριό του, τερματίζοντας τον εικοσάχρονο ξενιτεμό του στη Γερμανία. Ο Σκουρογιάννης, αν και έχει πραγματοποιήσει το όνειρο της επιστροφής του και βρίσκεται πια ανάμεσα στους συγχωριανούς του, αντιμετωπίζει πρωτόγνωρα συναισθήματα εσωτερικής μοναξιάς και ψυχικής αποξένωσης.

Πήρε, λοιπόν, τη μικρή του τη σύνταξη για τα είκοσι χρόνια του, είχε βέβαια και κάτι λεφτά μαζεμένα με την τόση τη στέρηση και ξεκίνησε αμέσως για την Ελλάδα – πίσω για το Ντομπρίνοβο– Ηλιοχώριον, επαρχία Δωδώνης. Μέσα για μέσα στην καρδιά του Πίνδου. Δημήτριος Σκουρογιάννης –ι Μήτρους που λέγαμε,– ο επιστήθιος* φίλος μου και φίλος πολύ και του συγγραφέα μας. Στα σαράντα πέντε του πια, μα γερός ακόμα σαν βούβαλος, στρογγυλοπρόσωπος, αγριομάλλης, μεγαλόκορμος και στραβοπόδαρος, όπως είναι όλοι τους από κείνα τα μέρη, από κείνα τα βουνά τα μεγάλα.

Και γύρισε ο Σκουρογιάννης εκεί. Έτσι που το 'χε τάξει στον εαυτό του. Αυτό το Ντομπρίνοβο ήταν το στήριγμα της καρδιάς του στα χρόνια της ξενιτιάς, ήταν το τέρμα του μακρινού ταξιδιού του – κι η ανταμοιβή του μαζί. Τα μεγάλα βουνά της πατρίδας ερχόνταν και ξαναρχόνταν στην ερημιά του ξένου του τόπου, σκεπάζοντας με την αχλύ τη γαλάζια τους την καταχνιά

* επιστήθιος: πολύ στενός

της βορεινής πολιτείας. Και το βράδυ πάλι, καθώς έκλεινε αποσταμένος τα μάτια του, το ξερό, μονότονο όλη μέρα κροτάλισμα των σιδηρικών, που βούιζε ακόμα στ' αυτιά του, σκεπαζότανε σιγά σιγά από κείνο το γνώριμο, το βαθύ τους ανάσασμα των χιλιάδων και χιλιάδων πεύκων κι ελάτων στον Πίνδο –εκεί, σε κείνον τον τόπο, που 'ταν ο τόπος του, όσο δεν ήτανε κανενός– κι αποκοιμότανε μέσα σ' αυτό.

Κρυφά, να μη φανερώνεται στους άλλους και τον αποπαίρνουνε με τις σαχλαμάρες και τα πειράγματα του ελληνικού καφενείου, αυτόν το γυρισμό δούλευε μέσα του – και τον χαιρόταν που θα τον είχε. Να τελειώσει καμιά φορά με τις νόρμες,* τα ακόρντ,* τα όρντουνγκ,* τα συρματόσκοινα, και να τελειώσει και με την άσφαλτο, το τσιμέντο και τ' αλουμίνιο, να φτάσει κάποτε κει:

– Κόβι, Μήτρου μ', κόβε να γυρίσουμε καμιά φορά...

Και καμιά φορά ξεχνιόταν ωστόσο, ξεσπούσε μπροστά στους άλλους: «Ιμείς από του Ντουμπρίνου-βουν», «Ιμείς εκεί στο Ντουμπρίνουβον... Ιδέαν δεν έχετε ισείς...».

– Παράτα μας, ρε Σκουρογιάννη, μ' αυτό το Ντομπρίνοβο, του ριχνόνταν όλοι.

Τότες έσκυβε το κεφάλι, φούσκωνε τα μάγουλά του, μετάνιωνε που του ξέφυγε και το ξανάπε, σώπαινε κι ορκιζότανε μέσα του να φυλάγεται, να το φυλάει για τον εαυτό του, θησαυρό του, καημό του.

Αύγουστος ήταν. Από τη Θεσσαλονίκη που κατέβηκε με το τρένο –τίποτα δε στάθηκε να δει– γραμμή λεωφορείο και στην Κοζάνη, γραμμή κι από κει για την Κόνιτσα. Εκεί το νοίκιασε το μικρό ημιφορτηγό για τις έξι

* νόρμες: κανονισμοί * ακόρντ: σύμβαση εργασίας

* όρντουνγκ: κανονισμός, τάξη

βαλίτσες του, κάτι δέματα, κάτι πακέτα, άλλα μικρότερα – τα καζάντια* του στη Γερμανία. Σε τρεις-τέσσερες ώρες σταματήσανε στο μικρό μπακάλικο – ήταν από τότε, πριν φύγει. Τώρα, με το δρόμο που φκιάζανε, το μεγαλώσανε και σταματούν εκεί τα λεωφορεία. Κατέβασε τα πράματα, πλήρωσε τον άνθρωπο, έφυγε το φορτηγάκι, αυτός στάθηκε μια στιγμή και κοίταξε γύρω του. Αριστερά του το βουνό της Λάιστας, κάτω η βαθιά ποταμιά που πάει με τ' άλλα νερά να βρει τον Αώο. Το χειμώνα βουίζει, η πλατιά της χαλικάριά λαμποκοπάει τώρα μέσα στον ήλιο. Πέρα, μπροστά του, ο Γυφτόκαμπος. Αντίκρου του εκείνη η πλαγιά με τα πεύκα, τα ελάτια να κατακυλούν αραδιαστά, πυκνά, στητά, φουντωτά. Ξωπίσω της, πέρα, τα βουνά τα μεγάλα – όπως τα 'ξερε. Ο τόπος του.

Είκοσι χρόνια τα 'στειλε ταχτικά κάθε μήνα στους γονιούς του τα ογδόντα του μάρκα και να 'ρθει δεν θέλησε. Δεν ήτανε μόνο για τα λεφτά, την οικονομία και δεν ήταν ύστερα μονάχα για τη δικτατορία, τις φασαρίες. Χωρίς να το ξέρει, χωρίς να μπορεί να σκεφτεί τέτοια πράματα, ήταν κι αυτός από τους ανθρώπους εκείνους που δεν το λιανίζουνε* τ' όνειρό τους, το θέλουν ακέριο, σωστό, μια και καλή, το φκιάχνουνε μέσα τους, το στήνουνε, το δουλεύουν και ξέρουν, μπορούνε να την καρτερούνε την ώρα του.

Το χωριό αρχίζει λίγο πιο κάτω απ' το δρόμο, κατηφορίζοντας από τούτη τη μεριά της βαθιάς κοιλάδας. Τίποτα δε φαίνεται από το δρόμο. Μεγάλες καρυδιές τα κρύβουν, τα σκεπάζουν ολότελα τα πέτρινα σπίτια του ως κάτω στην εκκλησία με τον πελώριο πλάτανο μπρος της. Το μεσημέρι κρατούσε ακόμα,

* καζάντια: οικονομική προκοπή, εισοδήματα

* λιανίζουν: κόβουν σε μικρά κομμάτια

ψυχή δεν ήταν στο δρόμο. Τράβηξε τα πράματά του στην άκρη, κάθισε στον ίσκιο πάνω σ' ένα κασόκι κι άκουγε τα τζιτζίκια. Σήκωσε μια στιγμή το κεφάλι κατά το δέντρο, χαμογέλασε – τον καλωσορίζανε.

Εκεί τον βρήκαν αργότερα, τον γνώρισαν, τον βοήθησαν να κατεβάσουν τα πράματα, μπήκε στο πατρικό του, ήρθαν όλοι, τον καλωσορίσανε, τον δεχτήκανε μετά χαράς, μείνανε ως το βράδυ μαζί του.

Είχε φτάσει.

Από τότε που γίνηκε ο κόσμος, οι Ντομπρινοβίτες ξενιτεύονται. Στο χωριό τους γυρίζουν άμα γεράσουν. Ποτές τους δεν ήτανε ξυλοκόποι στα δάση που 'χουνε γύρω τους, αγωγιάτες στα βουνά τους, τσομπαναραίοι, μαστόροι, χρυσικοί, καλαντζήδες.* Ένα παρακλάδι της Εγνατίας περνούσε από κει. Το παίρνανε και τραβούσαν – όπου τους βγάλει. Ξενιτευόντανε για να καζαντίσουν. Στα Γιάννινα, τη Θεσσαλονίκη –τον παλιό καιρό πηγαίνανε στα μέρη της Μαύρης Θάλασσας, κάτω χαμηλά στη Μεσημβρία, τον Πύργο, την παλιά Ανατολική Ρωμυλία–δικά τους ήτανε κάποτε κείνα τα μέρη. Ο συγγραφέας μας λέει πως είναι άνθρωποι σε τούτο τον κόσμο που το 'χουν στο αίμα τους να προκόβουν. Δεν πέφτουν έξω με τις δουλειές, τα λεφτά. Οι Ντομπρινο-βίτες είναι απ' αυτούς: γερή καρδιά, γερό κορμί, σίγουρο μάτι.

Δίπατα πέτρινα σπίτια, εκκλησίες μεγάλες με πλατώματα* πλακόστρωτα μπροστά τους, σχολειό δικό τους, που φκιάξανε μόνοι τους, τα στενορύμια* του χωριού τους όλα καλντερίμι* με δουλεμένη την πέτρα – τη μαρτυρούνε την προκοπή που κάναν στα ξένα και που τη φέραν και δω.

* καλαντζήδες: γανωματζήδες: αυτοί που γυάλιζαν και συντηρούσαν τα χάλκινα σκεύη * πλάτωμα: ανοιχτός χώρος * στενορύμια: στενά δρομάκια

Ξενιτεμένοι και τώρα, πάνε και τώρα το καλοκαίρι, με τα γιωταχί τους, τα τρανζίστορ, τις ηλεκτρικές τους κουζίνες, με τις νικέλινες* πολυθρόνες που κουβαλούνε μαζί τους για τις αυλές τους. Εργάτης στη Γερμανία από το Ντομπρίνοβο δεν πήγε κανένας – αυτός, ο Σκουρογιάννης μονάχα.

Κόσμος ήτανε και τώρα στο χωριό του, πολύς, Αύγουστο μήνα που γύρισε. Και χάρηκε βέβαια που τους βρήκε τόσους εκεί. Άλλοι τον 'ξέραν, τους ήξερε, μ' άλλους βρεθήκανε να 'χουν συγγένειες, παλιές γνωριμίες. Το βράδυ ανεβαίνουνε και μαζεύονται στο μπακαλικάκι του δρόμου, κατεβαίνουν στην εκκλησιά με το μεγάλο της πλάτωμα, πότε πάλι στην πλατεία του σχολειού – μια ταράτσα πάνω από τη ρεματιά.

Θα 'θελε να τους έλεγε κάτι κι αυτός για τα δικά του της Γερμανίας, την ξενιτιά, τη νοσταλγία, τα βάσανα. Εδώ τώρα μπορούσε να το λέει πια και να μην φοβάται, πως «Ιμείς ιδώ στο Ντομπρίνοβον...». Δικοί του άνθρωποι είναι γύρω του, Ντομπρινοβίτες, Ντομπρίνοβο είναι όλα.

Και δεν το λέει. Από τις πρώτες μέρες ακόμα αρχίζει να νιώθει πως κάπως είναι και κάπως δεν είναι μαζί με τους άλλους. Κάτι του λείπει για να 'ναι μαζί τους, για να 'ναι απ' αυτούς. Ο συγγραφέας μας να 'ταν εδώ, θα μπορούσε να 'λεγε πως αυτός απόμεινε όλα τα χρόνια της Γερμανίας Ντομπρινοβίτης, οι άλλοι δεν είναι τίποτα πια, από πουθενά δεν είναι. Όπου βρεθούνε, μόλις βρεθούνε, θ' αρχίσουν σε λίγο να λένε πάλι για τις δουλειές τους, για τα λεφτά τους, τα μαγαζιά τους, τα πράματα, μηχανήματα, χτήματα που αγόρασαν, που θ' αγοράσουν. Αν ήταν εδώ κανένας Μπρουσάκης,

* καλντερίμι: λιθόστρωτος δρόμος

* νικέλινες: μεταλλικές

Σαββίδης, Γιαννόπουλος, από κείνους τους φιλόσοφους του ελληνικού καφενείου, θα 'χε πάλι τη σοφή την εξήγησή του – κοινωνία της κατανάλωσης και το ξερίζωμα, την αλλοτρίωση* των ανθρώπων και τ' άλλα που λέγανε.

Ο Σκουρογιάννης δεν μπορούσε βέβαια να σκέφτεται τέτοια πράγματα, τόσο πολλά. Άρχισε μόνο και το 'νιωθε πως ήτανε μόνος μέσα σ' αυτούς τους ανθρώπους, έτσι σαν λίγο ξένος ανάμεσά τους. Του φαίνονται λίγο παράξενοι – άλλος κόσμος είναι. Άλλοι, λοιπόν, ήταν εκείνοι οι φιλόσοφοι με τις πολλές θεωρίες τους, τις παρλαπίπες* και τους καυγάδες. Αυτός ήταν που τους αποπαιρνε* τότε – τους θυμιάται τώρα καμιά φορά το βράδυ, γυρίζοντας σπίτι. Και κείνα τα βράδια της ξενιτιάς, το κουτό, βαρετό ξεροστάλιασμα* στο σταθμό – δεν ξέρει βέβαια κι αυτό να το πει– αν άλλο δεν είχανε μέσα –ήτανε κάπως σαν να τους δέναν, να τους ενώναν –ίδιος καημός, ίδια πίκρα– κάπως κοντά σου τον νιώθεις τον άλλον. Πολύ σκορπισμένοι του φαίνονται τούτοι – μέσα στην Ελλάδα, μέσα στο δικό τους τον τόπο. Και δεν το λέει «Ιμείς ιδώ εις το Ντομπρίνοβον» – φοβάται ο Σκουρογιάννης μη του ριχτούνε, τον αποπάρουν κι εδώ.

Έβαλε μαστόρους κι έφκιαξε το 'να δωμάτιο, έφκιαξε δίπλα το μαγειριό του, ταχτοποίησε με μεράκι* τα γερμανικά κουζινικά που 'χε φέρει, έφκιαξε μπροστά την αυλή την πλακόστρωτη, την περγολιά* της. Έφκιαξε και λίγο το φράχτη –πήγε κι έφκιαξε και τους τάφους

* αλλοτρίωση: η αλλαγή της ανθρώπινης ψυχοσύνθεσης, η κοινωνική αποξένωση * παρλαπίπες: φλυαρίες, λόγια που κανείς δεν παίρνει στα σοβαρά

* αποπαιρνε: μάλωνε * ξεροστάλιασμα: άσκοπη αναμονή * μεράκι: επιμέλεια και αγάπη

των γονιών του στο νεκροταφείο– τα τέλειωσε όλα σωστά, νοικοκυρεμένα. Οι άλλοι θα φεύγαν ως το φθινόπωρο, αυτός δεν έφευγε, ερχόταν. Κατέβηκε για λίγες μέρες στα Γιάννινα, κανόνισε την επιταγή για τη σύνταξή του, να του τη στέλνουνε στο χωριό, έβαλε τα λεφτά του στην τράπεζα, τέλειωσε μ' αυτά, γύρισε πίσω.

Καιρός ήτανε πια να περπατήσει και λίγο τον τόπο του. Πήρε το δισάκι* του ένα πρωί – να κατέβαινε ως κάτω στη ρεματιά, να 'μπαινε λίγο στο δάσος. Κατέβηκε. Μικρά «πριόνια» δουλεύουν και τώρα στην άκρη του δάσους. Έκατσε λίγο – την είδε την τυράγνια των ανθρώπων, των μουλαριών, να κουβαλούν ως τα φορτηγά τους μεγάλους κομμένους κορμούς. Πιο γνώριμος του φάνηκε ο κόσμος αυτός, πιο δικός του. Τράβηξε ύστερα λίγο πιο πέρα, έκοψε αριστερά, μπήκε στο μεγάλο δάσος. Πήρε το παλιό μονοπάτι των τσομπαναραίων, των ξυλοκόπων, των παλιών ληστάρχων που τραβάει για την κορφή. Ανάσανε βαθιά το βουνίσιο αγέρα, στάθηκε μια στιγμή και τ' άκουσε ζωντανό το βούισμα εκείνο των δέντρων – που μακρινό τον ακολουθούσε τότε στη Γερμανία. Έφτασε στο ξέφωτο που 'ξερε, κοντά στην κορφή –ένα μικρό λιβάδι– σκηνίτες εκείνα τα χρόνια τα φέρναν εδώ και βοσκούσανε τα μικρά κοπάδια τους.

Γύρισε αργά στο χωριό με το ηλιοβασίλεμα – γραμμή για το σπίτι– κανέναν δεν ήθελε. Ήτανε μια μέρα καλή, κάτω στη ρεματιά, στη χαλικάριά, στα πριόνια, ψηλά στο βουνό. Τ' όνειρο του γυρισμού του δεν τον είχε γελάσει.

Δ. Χατζής, Το διπλό βιβλίο, Καστανιώτης

* περγολιά: κληματαριά * δισάκι: σακίδιο

Γιάννης Ψυχοπαίδης, Το ταξίδι

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Γράψτε κατά σειρά τις χρονικές φάσεις από τις οποίες πέρασε η ζωή του Σκουρογιάννη στο απόσπασμα, και αντιστοιχίστε τα προσωπικά του αισθήματα με κάθε φάση της ζωής του.
- 2** Ποιες γλωσσικές ιδιαιτερότητες παρατηρείτε στο απόσπασμα; Σχολιάστε ειδικότερα τον τρόπο με τον οποίο μιλάει ο Σκουρογιάννης στο ελληνικό καφενείο της Γερμανίας.
- 3** Σε ποια κατάσταση βρήκε ο Σκουρογιάννης τον τόπο και τους συγχωριανούς του, ύστερα από τα είκοσι χρόνια παραμονής του στη Γερμανία; Γιατί σταμάτησε να λέει «Ιμείς ιδώ στο Ντομπρίνοβον», όταν έφτασε στον τόπο του;

4 Γιατί ο Σκουρογιάννης προτίμησε να μην επισκεφθεί την πατρίδα του στη διάρκεια της εικοσάχρονης μετανάστευσής του; Πώς θα ενεργούσατε εσείς, αν βρισκόσαστε στη θέση του, και γιατί;

5 Συσχετίστε τον τίτλο του διηγήματος με την υπόθεση του αποσπάσματος.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

♦ Βρείτε στοιχεία για το ελληνικό μεταναστευτικό ρεύμα στη διάρκεια του εικοστού αιώνα και εντοπίστε στον παγκόσμιο χάρτη τους τόπους, στους οποίους κατεξοχήν μετανάστευαν οι Έλληνες.

♦ Συγκεντρώστε επίσης πληροφορίες για τις επαγγελματικές δραστηριότητες των Ελλήνων στο εξωτερικό.

♦ Έχετε συναντήσει την κατάσταση που περιγράφεται στο διήγημα το καλοκαίρι στο χωριό σας; Διηγηθείτε τα δικά σας βιώματα και εξηγήστε γιατί θα μείνετε στον τόπο σας ή γιατί θα φύγετε, όταν τελειώσουν οι καλοκαιρινές διακοπές.

ΑΝΤΩΝΗΣ ΣΑΜΑΡΑΚΗΣ

Ζητείται ελπίς

Το διήγημα ανήκει στην ομώνυμη συλλογή διηγημάτων, που εκδόθηκε το 1954 και έκτοτε γνώρισε μεγάλη επιτυχία και αγαπήθηκε από το αναγνωστικό κοινό. Στο διήγημα αυτό, όπως και σε όλο το έργο του Σαμαράκη, διακρίνουμε το λιτό ύφος και τη γοργή αφήγηση, το συνδυασμό κοινωνικού προβληματισμού και ψυχολογικής παρατήρησης μέσα σε μια ατμόσφαιρα ιδεολογικής κρίσης και υπαρξιακού άγχους, που χαρακτηρίζει τη μεταπολεμική εποχή.

Όταν μπήκε στο καφενείο, κείνο το απόγευμα, ήτανε νωρίς ακόμα. Κάθισε σ' ένα τραπέζι, πίσω από το μεγάλο τζάμι που έβλεπε στη λεωφόρο. Παράγγειλε καφέ.

Σε άλλα τραπέζια, παίζανε χαρτιά ή συζητούσανε.

Έρθε ο καφές. Άναψε τσιγάρο, ήπια δυο γουλιές, κι άνοιξε την απογευματινή εφημερίδα.

Καινούριες μάχες είχαν αρχίσει στην Ινδοκίνα. «Αι απώλειαι εκατέρωθεν υπήρξαν βαρύταται», έλεγε το τηλεγράφημα.

Ένα ακόμα ιαπωνικό αλιευτικό που γύρισε με ραδιενέργεια.

«Η σκιά του νέου παγκοσμίου πολέμου απλούται εις τον κόσμο μας», ήταν ο τίτλος μιας άλλης είδησης.

Ύστερα διάβασε άλλα πράγματα: το έλλειμμα του προϋπολογισμού, προαγωγές εκπαιδευτικών, μια απαγωγή, ένα βιασμό, τρεις αυτοκτονίες. Οι δυο, για οικονομικούς λόγους. Δυο νέοι, 30 και 32 χρονώ. Ο πρώτος άνοιξε το γκάζι, ο δεύτερος χτυπήθηκε με πιστόλι.

Αλλού είδε κριτική για ένα ρεσιτάλ πιάνου, έπειτα κάτι για τη μόδα, τέλος την «Κοσμική Κίνηση»: «Κοκταίηλ* προχθές παρά τω κυρίω και τη κυρία Μ.Τ. Χάρμα ευμορφιάς και κομψότητος η κυρία Β. Χ. με φόρεμα κομψότατο εμπριμέ και τοκ* πολύ σικ.* Ελεγκάντικη* εμφάνισης η δεσποινίς Ο. Ν.».

Άναψε κι άλλο τσιγάρο. Έριξε μια ματιά στις «Μικρές Αγγελίες»:

ΠΩΛΕΙΤΑΙ νεόδμητος μονοκατοικία, κατασκευή αρίστη, εκ 4 δωματίων, χολ, κουζίνας, λουτρού πλήρους, **ΕΝΟΙΚΙΑΖΕΤΑΙ** εις σοβαρόν κύριον δωματίων εις β' όροφον, ευάερον, ευήλιον...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ πιάνο προς αγοράν...

Σκέψεις γυρίζανε στο νου του. Από τότε που τέλειωσε ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, η σκιά του τρίτου δεν είχε πάψει να βαραίνει πάνω στον κόσμο μας. Και στο μεταξύ, το αίμα χυνότανε, στην Κορέα χτες, στην Ινδοκίνα σήμερα, αύριο...

Πέρασε το χέρι του στα μαλλιά του. Σκούπισε τον ιδρώτα στο μέτωπό του· είχε ιδρώσει, κι όμως δεν έκανε ζέστη.

Ο πόλεμος, η βόμβα υδρογόνου, οι αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, η «Κοσμική Κίνησις»... Το πανόραμα της ζωής!

Δεν είχε αλλάξει διόλου προς το καλύτερο η ζωή μας ύστερ' από τον πόλεμο. Όλα είναι τα ίδια σαν και πριν. Κι όμως είχε ελπίσει κι αυτός, όπως είχαν ελπίσει εκατομμύρια άνθρωποι σ' όλη τη γη, πως ύστερ' από

* **κοκταίηλ**: (αγγλικά: cocktail) δεξίωση με ποτό και μεζέδες

* **τοκ**: (γαλλικά: toque) είδος καπέλου

* **σικ**: (γαλλικά: chic) καλόγουστο

* **ελεγκάντικη**: (γαλλικά: elegante) χαριτωμένη.

τον πόλεμο, ύστερ' από τόσο αίμα που χύθηκε, κάτι θ' άλλαζε. Πως θα 'ρχόταν η ειρήνη, πως ο εφιάλτης του πολέμου δε θα ίσκιωνε πια τη γη μας, πως δε θα γίνονταν τώρα αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, πως...

Σουρούπωνε. Μερικά φώτα είχαν ανάψει κιόλας στα μαγαζιά αντίκρυ. Στο καφενείο δεν είχανε ανάψει ακόμα τα φώτα. Του άρεσε έτσι το ημίφως.

Σκέφτηκε τη σύγχυση που επικρατεί στον κόσμο μας σήμερα. Σύγχυση στον τομέα των ιδεών, σύγχυση στον κοινωνικό τομέα, σύγχυση...

Δεν έφταιγε η εφημερίδα που έκανε τώρα αυτές τις σκέψεις. Τα σκεφτότανε όλα αυτά τον τελευταίο καιρό, πότε με λιγότερη, πότε με περισσότερη ένταση. Σκεφτότανε το σκοτεινό πρόσωπο της ζωής. Την ειρήνη, τη βαθιά τούτη λαχτάρα, που κρέμεται από μια κλωστή. Σκεφτότανε τη φτώχεια, την αθλιότητα. Σκεφτότανε το φόβο που έχει μπει στις καρδιές.

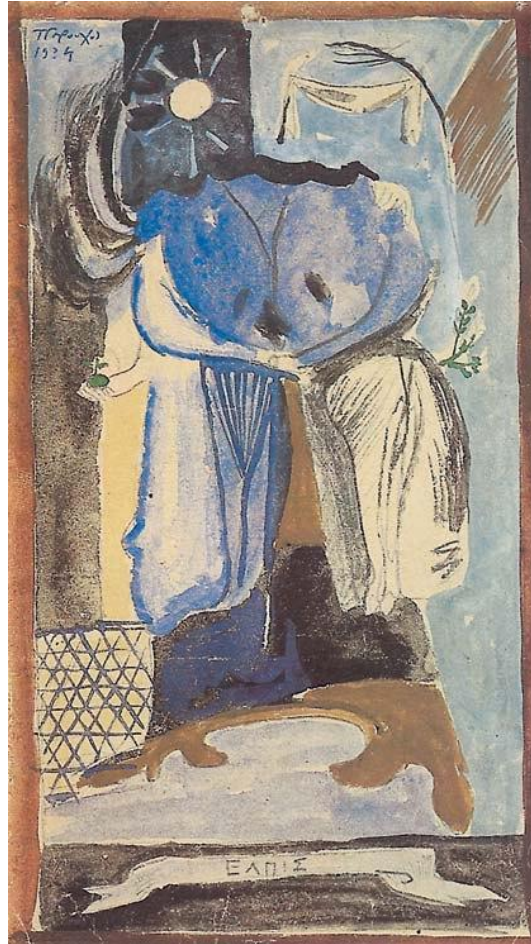
Στον καθρέφτη, δίπλα του, είδε το πρόσωπό του. Ένα πολύ συνηθισμένο πρόσωπο. Τίποτα δε μαρτυρούσε την ταραχή που είχε μέσα του.

Είχε πολεμήσει κι αυτός στον τελευταίο πόλεμο. Και είχε ελπίσει. Μα τώρα ήτανε πια χωρίς ελπίδα. Ναι, δε φοβότανε να το ομολογήσει στον εαυτό του πως ήτανε χωρίς ελπίδα.

Μια σειρά από διαψεύσεις ελπίδων ήταν η ζωή του. Είχε ελπίσει τότε... Είχε ελπίσει ύστερα...

Κάποτε, πριν από χρόνια, είχε ελπίσει στον κομμουνισμό. Μα είχε διαψευσθεί κι εκεί. Τώρα δεν είχε ελπίδα σε καμιά ιδεολογία!

Ζήτησε ένα ποτήρι νερό ακόμα. Αυτή η διάψευση από τις λογής λογής ιδεολογίες ήτανε βέβαια γενικό φαινόμενο. Και παραπάνω από τη διάψευση, η κούραση, η αδιαφορία, που οι πιο πολλοί, η μεγάλη πλειοψηφία νιώθει μπροστά στις διάφορες ιδεολογίες.

Γιάννης Τσαρούχης, Ελπίς

Κοίταζε τα τρόλεϊ που περνάγανε ολοένα στη λεωφόρο, το πλήθος... Μπροστά του, η εφημερίδα ανοιχτή. Όλα αυτά που είχε δει και πρωτύτερα: η σκιά του καινούριου πολέμου, η Ινδοκίνα, οι δυο αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, η «Κοσμική Κίνησης»...

– Τσιγάρα! ένας πλανόδιος μπήκε.

Πήρε ένα πακέτο.

Στις έξι σελίδες της εφημερίδας: η ζωή. Κι αυτός ήτανε τώρα ένας άνθρωπος που δεν έχει ελπίδα.

Θυμήθηκε, πριν από χρόνια, ήτανε παιδί ακόμα, είχε αρρωστήσει βαριά μια θεία του, ξαδέρφη της μητέρας του. Την είχανε σπίτι τους. Ήρθε ο γιατρός βγαίνοντας από το δωμάτιο της άρρωστης, είπε με επίσημο ύφος:

– Δεν υπάρχει πλέον ελπίς!

Έτσι κι αυτός τώρα, είχε φτάσει στο σημείο να λέει:

– Δεν υπάρχει πλέον ελπίς!

Του φάνηκε φοβερό που ήτανε χωρίς ελπίδα. Είχε την αίσθηση πως οι άλλοι στο καφενείο τον κοιτάζανε κι άλλοι από το δρόμο σκέφτονταν και ψιθυρίζανε μεταξύ τους: «Αυτός εκεί δεν έχει ελπίδα!» Σαν να ήταν έγκλημα αυτό. Σαν να είχε ένα σημάδι πάνω του που το μαρτυρούσε. Σαν να ήτανε γυμνός ανάμεσα σε ντυμένους.

Σκέφτηκε τα διηγήματα που είχε γράψει, δίνοντας έτσι μια διέξοδο στην αγωνία του. Άγγιζε θέματα του καιρού μας: τον πόλεμο, την κοινωνική δυστυχία... Ωστόσο, δεν το αποφάσιζε να τα εκδώσει. Φοβότανε! Φοβότανε την ετικέτα που θα του δίνανε σίγουρα οι μεν και οι δε. Όχι, έπρεπε να τα βγάλει. Στο διάολο η ετικέτα! Αυτός ήταν ένας άνθρωπος, τίποτε άλλο. Ούτε αριστερός ούτε δεξιός. Ένας άνθρωπος που είχε ελπίζει άλλοτε, και τώρα δεν έχει ελπίδα, και που νιώθει χρέος του να το πει αυτό. Βέβαια, άλλοι θα 'χουν ελπίδα, σκέφτηκε. Δεν μπορεί παρά να 'χουν.

Ξανάριξε μια ματιά στην εφημερίδα: η Ινδοκίνα, η «Κοσμική Κίνησις», το ρεσιτάλ πιάνου, οι δυο αυτοκτονίες για οικονομικούς λόγους, οι «Μικρές Αγγελίες»...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ γραφομηχανή...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ ραδιογραμμόφωνον...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ τζιπ εν καλή καταστάσει...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ τάπης γνήσιος περσικός...

Έβγαλε την ατζέντα του, έκοψε ένα φύλλο κι έγραψε με το μολύβι του:

ΖΗΤΕΙΤΑΙ ελπίς

Ύστερα πρόσθεσε το όνομά του και τη διεύθυνσή του. Φώναξε το γκαρσόνι. Ήθελε να πληρώσει, να πάει

κατευθείαν στην εφημερίδα, να δώσει την αγγελία του, να παρακαλέσει, να επιμείνει να μπει οπωσδήποτε στο αυριανό φύλλο.

Α. Σαμαράκης,
Ζητείται ελπίς,
Ελευθερουδάκης

Κώστας Τσόκλης,
Είμαστε όλοι υπεύθυνοι

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποιες ήταν οι ελπίδες των ανθρώπων στο τέλος του Β' Παγκόσμιου πολέμου; Σύμφωνα με τον αφηγητή οι ελπίδες τους εκπληρώθηκαν ή διαψεύστηκαν;
- 2** Η αφήγηση γίνεται σε τρίτο πρόσωπο. Να βρείτε σε ποια σημεία η ματιά του αφηγητή βλέπει την εξωτερική πραγματικότητα και σε ποια σημεία εστιάζεται στον εσωτερικό κόσμο και αποδίδει τα συναισθήματα και τις σκέψεις του ήρωα.

3 Στο διήγημα του Σαμαράκη, όπως ήδη φαίνεται από τον τίτλο, υπάρχουν αρκετά στοιχεία καθαρεύουσας. Βρείτε τις ανάλογες φράσεις του κειμένου και συσχετίστε τις με την εποχή και τον τρόπο γραφής του συγγραφέα.

4 Εντοπίστε τις εκφράσεις της καθαρεύουσας που υπάρχουν στο διήγημα και εξηγήστε τη λειτουργία τους.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

♦ Αφού εντοπίσετε στο κείμενο τα θέματα των εφημερίδων της δεκαετίας του '50, ανατρέξτε στις σελίδες των σημερινών εφημερίδων, για να κάνετε μια σύγκριση. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;

ΚΩΣΤΑΣ ΤΑΧΤΣΗΣ

Κι έχουμε πόλεμο!

Το κείμενο που ακολουθεί είναι απόσπασμα από το δεύτερο μέρος του μυθιστορήματος του Κώστα Ταχτσή Το τρίτο στεφάνι (1962). Μεταφέρει την εμπειρία της έκρηξης του πολέμου του 1940 από την πλευρά μιας αθηναϊκής οικογένειας. Η Νίνα, μία από τις δύο κεντρικές «φωνές» του μυθιστορήματος, αφηγείται τις πρώτες αντιδράσεις προσώπων του στενού οικογενειακού και φιλικού της περιβάλλοντος με αμεσότητα, συγκίνηση και χιούμορ, προσφέροντας στον αναγνώστη μια ολοζώντανη εικόνα της ιστορικής στιγμής.

Η Κασιμάτη είχε περισσότερο κόσμο από κάθε άλλη χρονιά, κι όπως ήταν επόμενο, οι άντρες άρχισαν τα πολιτικά. Ο ξάδερφος του Κασιμάτη, ο Λέων (τον λέγαμε «ο βασιλεύς των ζώων»), που δούλευε στο Υπουργείο Τύπου και Τουρισμού, μας βεβαίωνε πως είχαν βρει κομμάτια της τορπίλας κι ότι ήταν ιταλικής κατασκευής, μα ο Αντώνης δεν εννοούσε επ' ουδενί λόγω να το παραδεχτεί. Θεός σχωρέσ' τον, ήταν τρομερά φανατικός κι ισχυρογνώμων. Έλεγε πως οι Άγγλοι είχαν χρησιμοποιήσει ιταλική τορπίλα, για να στρέψουν την ελληνική κοινή γνώμη εναντίον του Άξονος και να μας βγάλουν στον πόλεμο, όπως είχαν κάνει στον Πρώτο Πόλεμο. «Αν θέλει ο Χίτλερ την Ελλάδα», έλεγε, «δε χρειάζεται να βάλει τους Ιταλούς να την πάρουν. Έρχεται και την παίρνει μόνος του. Οι Γερμανοί δεν πρόκειται να μας πειράξουν, είναι φιλέλληνες. Στα σχολεία τους μαθαίνουν απέξω τον Όμηρο και τον Πλάτωνα», και ούτω καθεξής, ως τις έντεκα το βράδυ.

«Πάψε επιτέλους», του λέω, «δεν καταλαβαίνεις ότι ερεθίζεις τα νεύρα σου και θα θέλεις διπλή δόση υπνωτικό για να κοιμηθείς; Δε θα το πάρεις ποτέ χαμπάρι ότι η καρδιά σου είναι τρομερά αδύνατη;». Μόνο για ένα πράγμα ήταν όλοι τους σύμφωνοι: ότι αργά ή γρήγορα θα 'βγαινε και η Ψωροκώσταινα* στον πόλεμο, πάει, δεν τη γλιτώναμε, ήταν αυτή η άτιμη η γεωγραφική μας θέση. Είμαστε, βλέπεις, σαν μια γέφυρα μεταξύ ανατολής και δύσεως, είν' αδύνατον να μείνουμε ουδέτεροι.

Μα κανένας μας δεν το περίμενε τόσο γρήγορα. Όταν το πρωί εκείνης της Δευτέρας ακούσαμε τις σειρήνες, δεν πιστεύαμε στ' αυτιά μας. «Ξύπνα», λέω του Αντώνη, «έχουμε συναγερμό!» «Άσε με ήσυχο», μου λέει, «άσκηση θα 'ναι!». Και γύρισε απ' την άλλη μεριά. Κάθε φορά που έπαιρνε αποβραδís υπνωτικό, δεν ξυπνούσε εύκολα. «Δεν είναι άσκηση», του λέω, «το ένστικτό μου δε με γελάει ποτέ εμένα!» Κάθε φορά που ήταν να γίνει άσκηση μας ειδοποιούσαν εκ των προτέρων διά του Τύπου. «Εδώ είσαι κι εδώ 'μαι», του λέω, «είναι συναγερμός κι έχουμε πόλεμο!». Και πετάγομαι απ' το κρεβάτι, τρέχω στο παράθυρο του σαλονιού, και βλέπω τη γειτονιά στο ποδάρι. Από μακριά έφτανε ο βόμβος αεροπλάνων. «Μας κήρυξ' η Ιταλία τον πόλεμο! Ο θεός να βάλει το χέρι του! Ξύπνα τη Μαρία!» λέω της Μαριέττας. Τα 'χε κι αυτή χαμένα. «Ξύπνα την και πες της να ντυθεί αμέσως! Μπορεί να χρειαστεί να πάμε στο καταφύγιο». «Θα πάτε στο καταφύγιο;» φωνάζω της Νότας. Μα δεν ήξερε. Κανείς μας δεν ήξερε τι να κάνει και πού να πάει. Πανικοβληθήκαμε. Νομίζαμε πως έφτασ' η Δευτέρα Παρουσία.

* Ψωροκώσταινα: σκωπτικός–μειωτικός χαρακτηρισμός του ελληνικού κράτους

Κώστας Μαλάμος, Σπίτια στη Δεξαμενή

Ο Αντώνης καθόταν στην άκρη του κρεβατιού, με μια κάλτσα στο χέρι, αφηρημένος. «Μήπως δεν αισθάνεσαι καλά;» του λέω. «Να σου δώσω τις σταγόνες σου;» Κι όπως στεκόμουνα στη μέση του χολ σαν χαμένη, κρατώντας το κεφάλι μου με τα δυο μου χέρια, μην ξέροντας προς τα πού να στραφώ, έρχετ' η Μαριέττα και μου λέει: «Ου Μπούφους* δεν ξυπνάει! Πήγα να τ'ν ξεσκεπάσου και μ' πάτ' σε μια κλουτσιά...» Κι άρχισε να κλαίει. Είχε κι αυτή η δόλια τρεις αδερφούς, οι δυο υπηρετούσαν ήδη στο Ναυτικό, ο άλλος ήταν κληρωτός* του '41,

* **Ου Μπούφους:** ειρωνική αναφορά στη Μαρία, κόρη της Νίνας από προηγούμενο γάμο

* **κληρωτός:** στρατεύσιμο

θα πήγαινε απ' τους πρώτους. Πρέπει να τη στείλουμε αμέσως στην Άντρο, είπα με το νου μου, η θέση της είναι κοντά στη μάνα της και στον πατέρα της, δεν μπορώ να την κρατήσω εδώ, είναι μεγάλη ευθύνη. Κι έξω φρενών, τρέχω στο δωμάτιο της κόμησας,* την αρπάζω απ' το τσουλούφι, και της λέω: «Παλιοκόριτσο! Όστε ούτε η Δευτέρα Παρουσία δεν είναι αρκετή για να σε βγάλει απ' τη νάρκη σου, ε; Τσακίσου και σήκω αμέσως, γιατί σήμερα θα 'ναι το τέλος σου!» Και πάω να την ξεσκεπάσω, και μου δίνει και μένα μια κλοτσιά. Της πατάω τότε μια στριφτή τσιμπιά, της δίνω δυο ανάποδες, και της λέω: «Να! Για να μάθεις να κλοτσάς τη μάνα σου! Τι σου πέρασ' η ιδέα, ότι είμαι κυρα-Εκάβη να κάτσω να τις φάω απ' την κόρη μου; Θα πάμε στο καταφύγιο και συ κάτσ' εδώ να ψοφήσεις, να γλιτώσω επιτέλους απ' την κακή φύτρα του Φώτη!...»

Μα τη στιγμή που 'βγαινα απ' το δωμάτιό της, χτύπησαν οι σειρήνες λήξη. Το τέρας! σκέφτηκα. Για κάτι αναίσθητους σαν κι αυτήν είναι ο κόσμος. Και πάω μέσα και βλέπω έναν Αντώνη μεταμορφωμένο ως διά μαγείας, έναν άλλο Αντώνη. Στεκόταν μπροστά στο ανοιχτό παράθυρο του σαλονιού και μιλούσε με τον Κουκή, τον άντρα της Νότας. «Θα τους δείξουμε! Θα τους ράνουμε! Θα τους ρίξουμε στη θάλασσα!» φώναζε. Μμ, είπα με το νου μου, αυτός είναι που προχτές ακόμα έλεγε πως ο Χίτλερ δε θ' άφηνε το Μουσολίνι να χτυπήσει την Ελλάδα; Μα φυσικά δεν έβγαλα άχνα. Δόξαζα το Θεό που το πήρε έτσι το πράμα. Πλησίασα κι εγώ στο παράθυρο κι άκουγα με συγκίνηση τα εμβατήρια που 'παιζε το ραδιόφωνο. Για πρώτη φορά συγχωρούσα τη Νότα που το είχε στη διαπασών:

* **κόμησσα**: ειρωνική αναφορά στη Μαρία

Αεροπόρος θα γινώ, τη γη να μην αγγίζω
να 'μαι ψηλά στον ουρανό, τα σύννεφα να σχίζω...

Τα μάτια του Αντώνη ήταν γεμάτα δάκρυα. «Θα πάω», μου λέει, «ν' αγοράσω ένα ραδιόφωνο! Γιατί δηλαδή να 'χει ο Κουκής ραδιόφωνο και να μην έχουμε εμείς;...» Δε νομίζεις, πήγα να του πω, ότι είναι έξοδο περιττό, ότι δεν είναι καιρός να πετάμε λεφτά για τέτοια πράγματα; Μα κρατήθηκα. «Κάνε ό,τι καταλαβαίνεις», του λέω, «απ' τη δική σου τσέπη θα βγουν...» «Αχ, μωρέ Νίνα», μου λέει, «και τι δε θα 'δυνα να 'μouνα άλλη μια φορά νέος». Παρά λίγο να δακρύσω κι εγώ. Τον άφησα και πήγα στην κουζίνα να κάνω κάτι, για ν' απασχολήσω το μυαλό μου. Αποβραδís είχε φέρει μια οκά* κάστανα, τα πρώτα κάστανα εκείνης της χρονιάς, και τα 'βαλα να τα βράσω. Όσο ζήσαμε, ζήσαμε, έλεγα με το νου μου, όσο χαρήκαμε, χαρήκαμε, αποδώ και πέρα... Μα δεν μπορούσα, ούτε ήθελα να φανταστώ το μέλλον.

Πάνω στην ώρα έφτασε κι η κυρα-Εκάβη, φρέσκια φρέσκια και κεφάτη. «Αχ, βρε κυρα-Εκάβη», της λέω, «τι θα γίνουμε; Πού θα πάμε;» «Ε», μου λέει, «πόλεμος είναι θα περάσει, ούτ' ο πρώτος, ούτ' ο τελευταίος. Δε με πειράζουν εμένα τέτοια πράγματα, άλλα με πειράζουν». «Και δεν τρόμαξες», της λέω, «όταν άκουσες τις σειρήνες;» «Μπα! Το 'ξερα πριν χτυπήσουνε και το περίμενα. Ο Θόδωρος ήταν χτες νυχτερινός στην εφημερίδα, και την ώρα που 'τοιμαζότανε να φύγει να 'ρθει στο σπίτι να κοιμηθεί, τους τηλεφώνησαν τα νέα απ' το υπουργείο. Μα δεν άντεχε να μείνει. Ήταν πτώμα το καημένο το παιδί απ' την κούραση και το ξενύχτι. Ήρθε στο σπίτι και μας τα 'πε, κι ύστερα κουκουλώθηκε

* οκά: μονάδα βάρους, 1.282 γραμμάριαστο

κρεβάτι του και μου λέει: “Μαμάκα, μη με ξυπνήσετε ακόμα και να πέφτουν μπόμπες!” Κι όπως είναι κουφός απ’ το έν’ αυτί, δεν άκουσε ούτε τις σειρήνες». «Μα το καταλαβαίνεις», της λέω κατάπληκτη με την ψυχραιμία της, «ότι θα μας ρίξουν ασφυξιογόνα;* Το ξέρεις ότι θά ’ρθουν να μας πάρουν τα σπίτια μας και τα κορίτσια μας;». «Δεν είσαι με τα καλά σου», μου λέει, «χρωστάς της Μιχαλούς,* κι είσαι και διαβασμένη! Έτσι λέγαν και στον άλλο πόλεμο και μας τρομοκρατήσανε τζάμπα και βερεσέ. Όσο για τα κορίτσια» (και στράβωσε το στόμα της) «μη φοβάσαι και δεν παθαίνουν τίποτα. Αν δεν κουνήσουν κι εκείνα την ουρά τους, δεν τα πειράζει κανένας. Κι οι Ιταλοί άνθρωποι σαν και μας είναι, δεν είναι θηρία της ζούγκλας...».

«Τι ανάγκη έχει», μου λέει η θεία Κατίγκω, όταν ήρθε σε λίγο και της τα ’λεγα. «Ο ένας της γιος είναι κουφός, ο άλλος στη φυλακή, κι ο γαμπρός της είναι γιατρός, κάπου θα χωθεί. Αλίμονο στα δικά μας τα παιδιά!» Ο Τάκης είχε μετατεθεί σ’ ένα μικρό αντιτορπιλικό, ο Πέτρος έκανε τη θητεία του έξω απ’ την Κοζάνη, μέσα στη φωτιά. «Αλίμονο στα δικά μας τα παιδιά», μου λέει, κι έβαλε τα κλάματα. Σε λίγο ήρθ’ ο Άκης γυρεύοντας τη γιαγιά του. «Ήρθε κι έφυγε», του λέω. «Καλώς το στρατηγό!» του λέει ο Αντώνης μόλις τον είδε. Φορούσε τη στολή της ΕΟΝ.* «Άντε να δούμε», του λέει, «πόσους Ιταλούς θα καθαρίσεις. Σας δώσανε τουφέκια ή ακόμα;» Το πρωί είχε πάει στο σχολείο και τους έδιωξαν. Τα μαθήματα διεκόπτοντο μέχρι νεοτέρας

* **ασφυξιογόνα**: αέρια που προκαλούν ασφυξία

* **χρωστάς της Μιχαλούς**: είσαι τρελή

* **ΕΟΝ**: Εθνική Οργάνωσις Νεολαίας, δημιούργημα της μεταξικής δικτατορίας βασισμένο σε εθνικοσοσιαλιστικά πρότυπα

διαταγής. «Για του Μπούφου έφεξε!»* μου λέει η Μαριέττα. Γύρισε λοιπόν στο σπίτι, φόρεσε τη στολή του και πήγε στον υποτομέα του. Τους έβαλαν στη γραμμή και τους έβγαλε ο τομεάρχης τους λόγο. Κακόμοιρα παιδιά! έλεγα με το νου μου, ακούγοντάς τον να μας περιγράφει με παιδικό ενθουσιασμό πώς είχαν στολίσει τον υποτομέα με χάρτινες σημαίες κι εικόνες των ηρώων του '21. Τι έχουν να δουν τα μάτια σας, σε τι ανάποδα χρόνια γεννηθήκατε και σεις... «Καλά που είναι κι η σημαία μας στο κοντάρι», λέω της Μαριέττας. Την είχαμε κρεμάσει για του Αγίου Δημητρίου και δεν την είχαμε κατεβάσει ακόμα. «Τουλάχιστον», της λέω, «δε χρειάζεται ν' ανεβαίνεις να κρεμάς σημαίες, ουδέν κακόν αμιγές καλού». Και ξαφνικά είδα έκπληκτη κι εγώ η ίδια, πως είχα ξαναβρεί την ψυχραιμία μου και το συνηθισμένο μου χιούμορ. Ωχ, αδερφέ! σκέφτηκα. Όπου όλος ο κόσμος, και μεις. Αφού το πήρε τόσο καλά ο Αντώνης, δε με νοιάζει για τίποτα.

Κ. Ταχτσής, Το τρίτο στεφάνι, Εξάντας

* Για του Μπούφου έφεξε: παρουσιάστηκαν απρόσμενα ευνοϊκές περιστάσεις για τη Μαρία

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Υπάρχουν εκφράσεις ηρωικών διαθέσεων στο κείμενο; Αν όχι, γιατί;
- 2** Σε ποια σημεία και με τι τρόπο εκφράζεται στο κείμενο το αίσθημα του φόβου;
- 3** Ποιες πληροφορίες μάς δίνει ο συγγραφέας για το χαρακτήρα και τις απόψεις του Αντώνη και πώς εξηγείται η «μεταμόρφωσή» του μετά την κήρυξη του πολέμου;
- 4** Προσπαθήστε να εντοπίσετε χιουμοριστικά στοιχεία στο κείμενο. Τι πιστεύετε ότι προσφέρουν τα στοιχεία αυτά σε μια αφήγηση με θέμα τον πόλεμο;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Πώς αποτυπώθηκε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος του '40 στις εικαστικές τέχνες και στον κινηματογράφο;
- ♦ Αναφέρετε ένα σημαντικό συλλογικό συμβάν που βιώσατε και περιγράψτε τις δικές σας αντιδράσεις, καθώς και τις αντιδράσεις άλλων προσώπων του περιβάλλοντός σας, όταν το συμβάν αυτό εκδηλώθηκε.

ΡΕΑ ΓΑΛΑΝΑΚΗ

Η μεταμφίεση

Στο μυθιστόρημα της Ρέας Γαλανάκη Ελένη, ή ο Κανένας (1998) κεντρική ηρωίδα είναι η Ελένη Αλταμούρα-Μπούκουρα, η πρώτη σπουδασμένη Ελληνίδα ζωγράφος, που γεννήθηκε το 1821 στις Σπέτσες και πέθανε το 1900, αφού έζησε μια ζωή εντελώς ασυνήθιστη για μια γυναίκα της εποχής της. Η Γαλανάκη συνδυάζει το ιστορικό και βιογραφικό υλικό με καθαρά μυθοπλαστικά στοιχεία, στην απόπειρά της να εκφράσει τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τα όνειρα μιας καλλιτεχνικής προσωπικότητας που αντιμετωπίζει θαρραλέα τις κοινωνικές προκαταλήψεις, αλλά νικιέται από την τραγική μοίρα της. Το απόσπασμα που ακολουθεί αναφέρεται στην εποχή της νεότητας της Ελένης, όταν μαζί με τον πατέρα της, παλιό Σπετσιώτη καπετάνιο και αργότερα θεατρώνη της Αθήνας, φτάνει στην Ιταλία και ντύνεται με αντρικά ρούχα, για να μπορέσει να γίνει δεκτή στη Σχολή των Ναζαρηνών ζωγράφων.

Εξω από τη Νάπολη κρύφτηκα σε μια συστάδα από πικροδάφνες και συκιές, που θέριευαν αντλώντας από τα χαλάσματα μιας αγροικίας. Εκεί άλλαξα. Είχα αγοράσει ένα αντρικό σκούρο κουστούμι, ακριβώς σαν εκείνα που φορούσανε οι κομποί νέοι της πόλης. Τόνισα τη σοβαρότητα του χρώματος και των προθέσεών μου, συντάσσοντας με το σκούρο χρώμα του ένα πουκάμισο από λευκή φίνα βατίστα.* Έκανε ζέστη, μα καθώς τρέμοντας ντυνόμουν, γύρισα να κοιτάξω ποιοι βρίσκονταν

* φίνα βατίστα: ύφασμα εξαιρετικής ποιότητας

μάρτυρες στη μεταμόρφωσή μου. Επισήμανα της θαλασσας το μπλάβο, το κεραμιδί και το ωχρό της πολιτείας πιο πέρα, το κοντινό μου πράσινο και το φαιό, το φωτεινό ουρανί και το φλύαρο των ασπροκίτρινων χαμομηλιών. Φιλάρεσκα έδεσα ένα μεταξωτό φουλάρι στον λαιμό μου· ρόδο με ελάχιστο γαλάζιο, ανταύγεια νερών όταν πλαγιάζει ο ήλιος. Φόρεσα τις δερμάτινές μου μπότες και διόρθωσα την καμπύλη της ασημένιας μου καδένας. Στην άκρη της κρεμότανε ένα ρολόι. Το κοίταξα. Μετέωρη, εύθραυστη, σημαδεμένη μού έδειξε την ώρα. Στερέωσα ένα καθρεφτάκι στα κλαδιά, για να δω να βάλω πάνω στα κουρεμένα μου μαλλιά ένα αντρικό καπέλο. Κοίταξα το πρόσωπό μου στον καθρέφτη. Η παρθένος ζωγράφος απουσίαζε, έχοντας φαίνεται ξεκινήσει για να επιστρέψει στην αττική Ανατολή, όπου ανήκε. Υποσχέθηκα να μην ξεχάσω τη μορφή της, ούτε καν με εκείνο το πολύ λίγο, που ξεχνάνε οι γυναίκες. Όμως τώρα να τρέξει, να πάει στον Τσέκολι* μαντάτα για τις εξελίξεις της φιλτάτης του πατρίδας. Ακόμη να του πει ότι η μαθήτριά του δε φοβόταν, κι ότι, καθώς ντυνόταν, για να μεταμορφωθεί από γυναίκα σε άντρα, άκουγε τα λόγια και τις διδαχές του ένα μελίτσι γύρω της. Κι ότι μάντευα, όπως δύναται να μαντεύει κάποιος τέτοιαν ώρα, πως εκτός από το ζήτημα της τέχνης, η υπεσχημένη γη θα άφηνε πάνω μου ανεξίτηλα τα ίχνη της ζωής. Ήδη πάσχιζα να σκεφτώ σαν άντρας. Ήδη είχα μιλήσει με το εγώ.

* **Ραφαέλο Τσέκολι:** Ιταλός ζωγράφος, αρχαιολόγος και γιατρός που βρήκε άσυλο στην Ελλάδα, διωγμένος από το Βασίλειο των δύο Σικελών ήταν ο πρώτος δάσκαλος ζωγραφικής της Ελένης

Στον κήπο του πανδοχείου είχαμε τελειώσει το μεσημεριανό μας γεύμα και περιμέναμε καφέ. Παράδεισος μας εφαινόταν η ανακωχή του κήπου. Μακάρι να αργούσε ο σερβιτόρος, μολονότι μας είχε διαβεβαιώσει για το αντίθετο, αφού τέτοιες μέρες δεν έβγαινε στις εξοχές ο κόσμος και δεν είχε άλλους πελάτες. Είχα αρχίσει το τραγούδι μου, όταν τον είδα από μακριά να επιστρέφει. Έκανα ότι δεν τον πρόσεξα, γιατί, κρατώντας πάντοτε τον δίσκο, στηρίχτηκε στο κάσωμα της πόρτας για να με ακούσει: «Σαν τη σπίθα κρυμμένη στη στάχτη, εκρυβόταν για μας λευτεριά. Ήλθε η μέρα, πετιέται, ανάφτει· εξανοίχτη σε κάθε μεριά». Σταμάτησα να τραγουδώ. Τον παρατηρούσα που κοντοστεκόταν. Έπειτα, σαν να ξύπνησε, πλησίασε με τους καφέδες, υποκλίθηκε και ρώτησε με σεβασμό αν ο νεαρός κύριος ήταν τενόρος. Δίστασε μια στιγμή προτού ρωτήσει κάτι ακόμη, αν το τραγούδι της άγνωστής του γλώσσας μιλούσε για τα γνωστά σε όλους πάθη του έρωτα, διότι έτσι του είχε φανεί. Του εξήγησα με προσήνεια* για την Ιόνιο καταγωγή του άσματος, ενώ σκεφτόμουν τι το γνωστό και τι το άγνωστο βρισκότανε μπροστά σ' αυτό τον άνθρωπο. Θέλοντας να τον ευχαριστήσω, αφού ήταν ο πρώτος που με χειροκρότησε στον δύσκολό μου ρόλο, του τραγούδησα μιαν ιταλική πατριωτική άρια. Την άκουσε σχεδόν δακρυσμένος, αφού αυτά τα τραγούδια είχαν πρόσφατα απαγορευτεί.* Το γνωρίζαμε κι οι δυο.

Ο καπετάν Γιάννης με εγκατέστησε στη Ρώμη και βιάστηκε να επιστρέψει στις επιχειρήσεις του Αθηναίου θεατρώνη Ιωάννη Μπούκουρη, που δεν του επέτρεπαν

* **προσήνεια**: καταδεκτικότητα * **είχαν πρόσφατα απαγορευτεί**: στη Νάπολη είχε ξεσπάσει πατριωτική επανάσταση εναντίον του Βασιλιά των δύο Σικελών

Φωτογραφία
της Ελένης Αλταμούρα-Μπούκουρα

πια το αργόσχολο βλέμμα των θαλασσινών πάνω στα πράγματα του κόσμου. Αυτό δεν του άρεσε, αλλά δεν μπορούσε να πράξει διαφορετικά. Η αναγκαστική πεζοπορία εξαιτίας της επανάστασης, ώσπου να βρούμε κάποιαν άμαξα για το υπόλοιπο ταξίδι, μας είχε αφάνταστα καθυστερήσει. Έφυγε όμως ήσυχος, αφού είχα πάντοτε μαζί μου τις συστατικές επιστολές, που τις είχα δείξει και στη Νάπολη, σε μερικούς ζωγράφους. Από τη μεριά μου προετοιμαζόμουν να παρουσιάσω στις εξετάσεις των περίφημων Ναζαρηνών ζωγράφων. Αν περνούσα, θα σπούδαζα ζωγραφική στο μοναστήρι έξω από τη Ρώμη όπου ζούσαν, για ένα δυο χρόνια, όσο να υποστηρίξω με χαρτιά την κεκτημένη γνώση. Λιγότερο από ένα υπερπόντιο ταξίδι, υπολόγιζε ο πατέρας μου, και να γυρίσω έπειτα πίσω, αφού όποιος βγαίνει σε μακρύ ταξίδι πρέπει να έχει στο μυαλό του την εστία που τον περιμένει. Σ' ένα μονάχα επέμενε,

να μη λησμονήσω ότι είμαι Ελληνίδα. Αυτό τα λέει όλα, ισχυρίστηκε λίγο πριν φύγει.

Δεν το λησμόνησα, αφού αυτό σήμαινε για μένα περισσότερα από το όλα του πατέρα μου. Μόνη μου τόλμησα να σκεφτώ και να εξηγήσω με τον δικό μου τρόπο την παραγγελία του. Τόλμησα ακόμη, ζητώντας κάπου να στηρίξω τα επιχειρήματά μου, να υποθέσω ότι κάτι το αντίστοιχο θα είχε κάνει πολεμώντας κι η Μεγάλη μας Κυρά.* Διότι, ενώ είχα χρόνια να τη δω, ήρθε και με επισκέφθηκε μίαν από τις πρώτες ρωμαϊκές μου νύχτες, αν δεν σφάλλω τότε ακριβώς που αναχώρησε ο κύρης μου. Όρθια στην πλώρη, εφορμώντας με τον στόλο της στο απόρθητο Ανάπλι, έδειχνε στους κανονιέρηδες με το δεξί της υψωμένο χέρι πού ακριβώς να βαρέσουν. Δεν εφορούσε όμως τα ρούχα της περιφημής ζωγραφιάς της, αλλά τα ρούχα των ψιθύρων και των αποσιωπήσεων. Καταπώς άφηναν οι γυναίκες στα κατώφλια να εννοηθεί, όταν παιδί αποσπéριζα* ακούγοντάς τες, αλλά τώρα μονάχα καταλάβαινα τη σημασία των λόγων, με γυναικεία ενδύματα δεν μπαίνει άνθρωπος στην πράξη του πολέμου. Ούτε τα όπλα του χειρίζεται σωστά ούτε και σκέφτεται σωστά. Και το χειρότερο, με τα παράταιρα γυναικεία ρούχα έδινε στόχο στον εχθρό σέρνοντας γρουσουζιά στους δικούς του. Άρα, συμπέραιναν δίχως βέβαια να την έχουν δει σε ώρα μάχης, η Λασκαρίνα ανέβαινε στα πλοία και κατέβαινε με τις φούστες της και με τις χρυσές μαντίλες, ενόσω όμως έκανε κουμάντο, δεν μπορεί παρά να βρισκότανε μέσα σε αντρίκεια φορεσιά, πότε του πρώτου της, πότε του δεύτερού της άντρα, σκοτωμένων και των δυο τους.

* **Μεγάλη Κυρά:** η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα

* **αποσπéριζα:** περνούσα τα βράδια, ξενυχτούσα

Την ονειρεύτηκα να οδηγεί τους κανονιέρηδες ντυμένη στα ματωμένα ρούχα ενός αδικοθάνατου κι αγαπημένου άντρα. Πρόσεξα, ωστόσο, και το ανήσυχο πέταγμα ενός γλάρου γύρω της. Τον οιωνό του σύντομου δικού της τέλους κατά τον τρόπο των ζωγράφων, που συχνά στερέωναν μέσα στο ζωντανό παρόν του πίνακά τους έναν αδιόρατο υπαινιγμό της μοίρας του εικονιζόμενου προσώπου, εάν την ήξεραν ή την εμάντευαν. Η Κυρά τράβηξε μια στιγμή το βλέμμα της από τον στόχο, γύρισε και μου είπε να συνεχίσω να ντύνομαι σαν άντρας, γιατί έτσι θα μάθω τα διπλάσια κι από τους άντρες κι από τις γυναίκες. Να αποδεχτώ τη φιλοδοξία και το ήθος που εγείρει μέσα μου ο έρωτας της τέχνης, ομόλογος προς τον δικό της έρωτα της λευτεριάς. Στην επικράτειά τους, χαμογέλασε, τίποτε δεν μοιράζεται στα δυο μοιραία και ξεκάθαρα, όπως γινόταν μέχρι τότε. Αυτή είναι η πιο λεπτή ανατροπή, η πιο μεγάλη πρόκληση που κομίζουν ξαναφτιάχνοντας τον κόσμο. Πλην όμως, έπρεπε να το σκεφτώ καλά πριν ξεκινήσω τούτο το δεινό ταξίδι, αφού η έκτοτε ζωή μου θα διαβεί χωρίς επιστροφή, χωρίς μετάνοια, χωρίς έλεος. Είναι και τούτο ένας τρόπος για να είσαι Ελληνίδα, είπε. Και ξαναγυρνώντας στη φρόνηση και τη σιωπή της ζωγραφιάς της, ξαναγυρνώντας στο επείγον του πολέμου, έπλευσε τόσο βιαστικά προς το Ανάπλι, ώστε δεν πρόλαβα να καταλάβω αν είπε την τελευταία της πρόταση σοβαρά ή με ειρωνεία.

Το πρωί συλλογίστηκα ότι ποτέ της, τα χρόνια που τη συναντούσα στα παραμύθια, στα όνειρα και κατά την εγρήγορση, ποτέ της δεν μου είχε απευθύνει λέξη. Ανησύχησα με τούτο το ενύπνιο,* αν ήταν ένα προφητικό σημάδι για τη μοίρα μου, εφόσον σύντομα επρόκειτο να δώσω εξετάσεις στη Σχολή των Ναζαρηνών ζωγράφων.

* ενύπνιο: όνειρο

Κι εκεί έπρεπε οπωσδήποτε να παρουσιαστώ σαν άντρας. Στο μοναστήρι τους δεν έκαναν δεκτές για τη ζωγραφική γυναίκες, όμως αυτό το είχα αποκρύψει από τον πατέρα μου, ενισχύοντας την απόφασή του να γυρίσει στην Αθήνα το ταχύτερο.

Κι εγώ, αποφασίζοντας εκείνο το πρωί σε μιαν ξένη πολιτεία να δώσω ως άντρας εξετάσεις, ενδεχομένως να ζήσω έτσι λίγα χρόνια, γέννησα τον εαυτό μου ως Κανένα. Δεν είχε σημασία με ποιο όνομα θα υπέγραφα τις εξετάσεις, τις σπουδές και τα έργα μου, μιας και το Χρυσίνη, ακόμη και το Μπούκουρα ή Μπούκουρη, μεταφρασμένα ιταλικά δε διαχώριζαν το φύλο. Θα ζούσα εφεξής ως ένας Κανέννας. Άλλωστε, εάν επέμενα να αναζητώ στηρίγματα στη μεταβατική μου ώρα, στον ίδιο κύκλο είχαν συνταιριάξει κάποτε τα ονόματα Ελένη και Κανέννας.

Ρ. Γαλανάκη, Ελένη, ή ο Κανέννας, Άγρα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1** Ποιοι ήταν οι «μάρτυρες της μεταμόρφωσης» της Ελένης; Τι φανερώνει ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται στο κείμενο;
- 2** «Σαν τη σπίθα... είχαν απαγορευτεί»: Συσχετίστε τις ιστορικές αναφορές του χωρίου με την ατμόσφαιρα της εποχής και με την προσωπικότητα της Ελένης.
- 3** Ποιο είναι το πρότυπο της Ελένης στο δύσκολο δρόμο που ανοίγεται μπροστά της και γιατί το έχει επιλέξει; Απαντήστε, αφού διαβάσετε προσεχτικά το σχετικό απόσπασμα.
- 4** Η αφηγηματική τέχνη της Ρέας Γαλανάκη συνδυάζει το ρεαλισμό με το ονειρικό στοιχείο. Εντοπίστε αυτά τα στοιχεία μέσα στο κείμενο και εξετάστε το αισθητικό αποτέλεσμα που προκύπτει από το συνδυασμό τους.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ♦ Η Ελένη ταξίδεψε με ιστιοφόρο από τον Πειραιά στη Νάπολη. Από εκεί, ντυμένη άντρας και συνοδευόμενη από τον πατέρα της, πήρε το δρόμο για τη Ρώμη πότε πεζή και πότε σε άμαξα. Βρείτε αυτή την πορεία στο χάρτη και εξετάστε την ιστορική περίοδο του 1848 από πλευράς εθνικοαπελευθερωτικών και κοινωνικών κινημάτων.
- ♦ Τι μαρτυρεί η αναγκαστική μεταμφίεση της Ελένης για τη θέση της γυναίκας στα μέσα του 19ου αιώνα στην Ελλάδα αλλά και στην Ιταλία; Σχολιάστε την απόφαση της Ελένης να σπουδάσει ζωγραφική, καθώς και τη στάση του πατέρα της απέναντι στην επιθυμία της κόρης του.

Φωτογραφία από την ταινία
Ο Θίασος του Θ. Αγγελόπουλου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 3ου ΤΟΜΟΥ

Η νεότερη λογοτεχνία

Η λογοτεχνία από το 1922 ως το 1945

Γιώργος Σεφέρης, «Με τον τρόπο του Γ.Σ.»	5
«Τρία χαϊκού».....	9
«Ομιλία στη Στοκχόλμη»	10
Ανδρέας Εμπειρικός, «Τριαντάφυλλα στο παράθυρο»	15
Νίκος Εγγονόπουλος, «Μπολιβάρ»	18
Οδυσσέας Ελύτης, «Το Αξιον Εστί» («Η γένεσις»)	23
«Το Αξιον Εστί» («Τα Πάθη, Ε΄»)	24
«Δώρο ασημένιο ποίημα»	27
Γιάννης Ρίτσος «Αρχαίο θέατρο».....	29
«Ρωμιοσύνη»	31
Νίκος Καββαδίας «Kuro Siwo».....	35
Φραντς Κάφκα «Ποσειδώνας»	38
Γιώργος Θεοτοκάς «Η διαδήλωση».....	42
Μ. Καραγάτσης, «Ένας Ρώσος συνταγματάρχης στη Λάρισα	51
Κοσμάς Πολίτης, «Η γνωριμία με τη Μόνικα»	58
Μέλπω Αξιώτη, «Η ψυχή του νησιού».....	68

Μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία»

Μίλτος Σταχτούρης, «Τα δώρα».....	75
Μανόλης Αναγνωστάκης, «Στο παιδί μου».....	78
Κική Δημουλά, «Τα πάθη της βροχής».....	80
Τζένη Μαστοράκη, «Οι μεγάλοι».....	83
Δημήτρης Χατζής, «Η τελευταία αρκούδα της Πίνδου»	85
Αντώνης Σαμαράκης, «Ζητείται ελπίς»	94
Κώστας Ταχτσής, «Κι έχουμε πόλεμο».....	101
Ρέα Γαλανάκη «Η μεταμφίεση»	109

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.